

Llengua Nacional

Núm. 54 I trimestre del 2006, any XVI

4 €

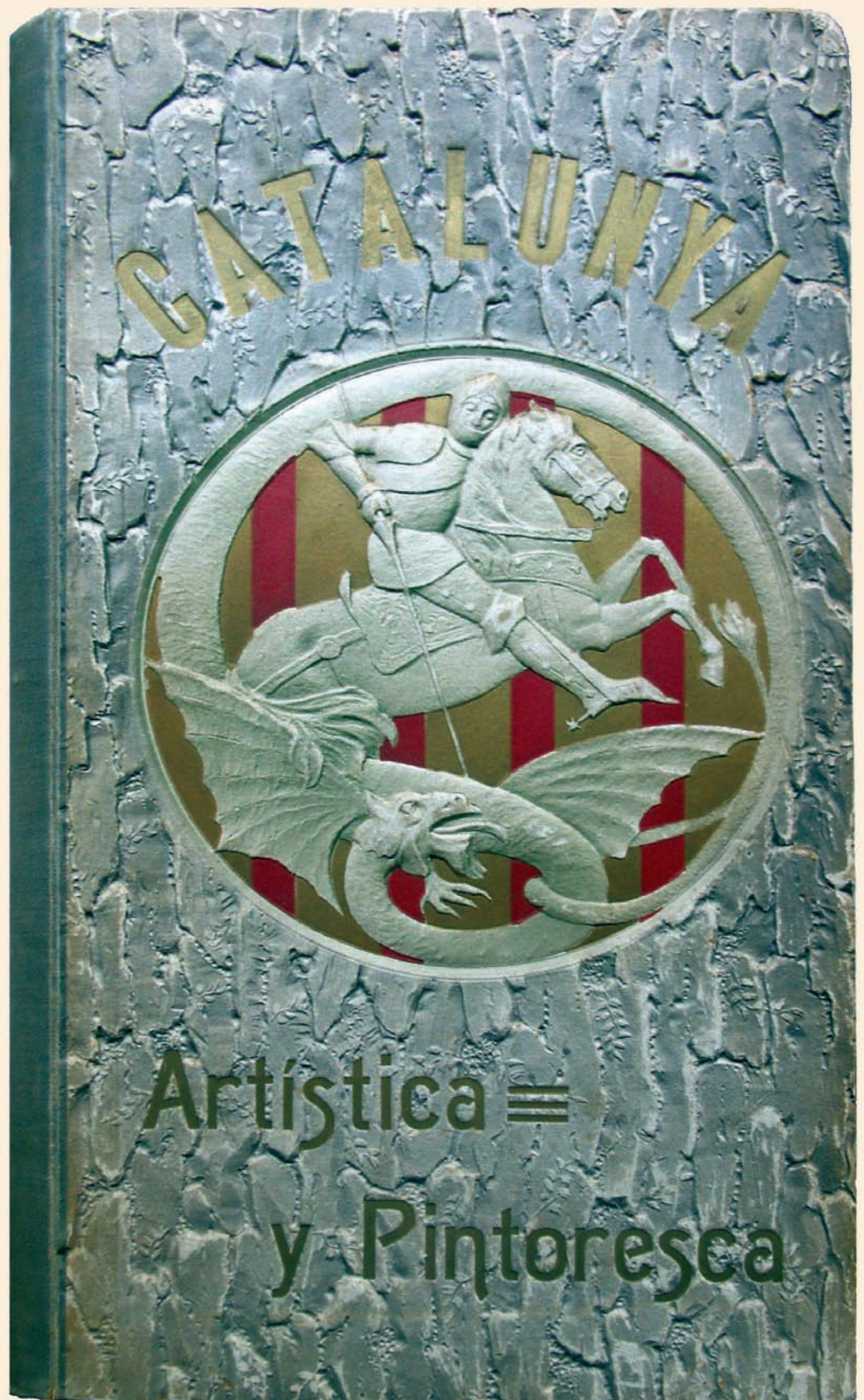
Deu raons
per a parlar
sempre
en català

Formes verbals
manlevades
del castellà

El Cens
de Professors
de Català

Entrevista
a David Jou

Grafia
fonològica
enfrent de
grafia
etimològica

Jaculatòries del centenari

Vident, audaç, ànima dreta,
feina neta,

en un país que renaixia
tot fent via,

empengué sol la gran comesa
mal compresa,

i a un desmanec, ja vell de segles,
donà regles;

i sempre ho féu amb un somriure
d'home lliure

que el lliure albir d'altri respecta,
circumspecte.

Sent enginyer d'enginy flexible,
molt sensible,

un pont bastí per la cultura:
llengua pura.

Perquè sabia convèncer
pogué vèncer,

dictador amb seny i sense sabre,
mestre Fabra. ♦

PERE QUART

Íntim homenatge a Pompeu
Fabra, pensant que el mes-
tre era precisament un líric.

Li agradaven els versos
mnemotècnics.

Del llibre *Circumstàncies*

Pere Quart (Joan O'Liver)

Deu anys d'un error

Fa deu anys que la Secció Filològica (SF) de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) va prendre l'acord (en data 15-3-96) sobre «l'ús del guionet en l'escriptura dels mots formats per composició o per prefixació», acord que en sancionava un d'anterior que, sense haver estat promulgat, ja s'havia començat a aplicar al *Diccionari de la llengua catalana* del IEC (en sigla, *DIEC*). Lamentablement, aqueixes noves normes sobre el guionet eren un error, com ja s'havia anat dient abans d'aquella data i com ha continuat manifestant-se després. De fet, les protestes i les peticions a la SF perquè rectificqués han estat nombrosíssimes. Com a botó de mostra, ara ens fixarem en dues: la publicació, des del juliol de 1997, d'un full periòdic titulat *Català Normatiu* que, fins ara, ha sortit ja més de seixanta vegades, criticant diversos aspectes de l'actuació de la SF i, entre aquests, especialment les noves normes del guionet; aquest full té l'inconvenient de ser anònim (cosa que nosaltres desaprovem), però no es pot negar que sovint hi toca amb les seves crítiques. L'altre fet, més important, de protesta és la publicació del llibre *Diccionaris, normativa i llengua estàndard*, de F. Esteve, J. Ferrer, L. Marquet i J. Moll (Palma 2003), que assenyalava una sèrie de defectes del *DIEC* i, com no podia ser altrament, critica les noves normes del guionet.

I és que, efectivament, les noves normes promulgades ara fa deu anys tenen greus inconvenients, que ja han estat assenyalats detalladament en diversos llocs: trenquen la nostra tradició ortogràfica; ens separen d'altres llengües de cultura del nostre àmbit; contenen arbitrarietats i incoherències; no tenen prou en compte la utilitat del guionet en els aspectes fonètic, morfològic, sintàctic o d'estructura, semàntic, etc., per la qual cosa les noves normes ocasionen pronúncies equivocades o contràries a la tradició, manca de feminització o pluralització en alguns mots, ambigüitats o confusions en la comprensió, impossibilitat de distincions necessàries o útils, etc.

Per això s'ha demanat reiteradament a la SF del IEC que rectificqués aquell acord i revisés les noves normes sobre el guionet. Fins ara no s'ha produït tal rectificació o revisió, si bé hi ha indicis que la futura gramàtica del IEC matisarà algun aspecte de les noves normes. La manca de rectificació clara i eficaç deu ser deguda a la mateixa inèrcia del funcionament de la nostra acadèmia de la llengua. En efecte, encara que individualment alguns membres de la SF no estan d'acord amb les normes promulgades, l'organisme com a tal no troba la manera de rectificar adequadament. També pot ser deguda a un cert tarannà corporatiu que té al·lèrgia a les rectificacions i, per això, busca excuses, com dir que les noves normes del guionet estan d'acord amb determinades opinions de Fabra aflorades recentment al públic. Però sobre això ja va concloure amb coneixement de causa el nostre consoci Lluís Marquet (cf. *LLENGUA NACIONAL*, núm. 29, pp. 24-30) que «la reforma que proposa Fabra sobre el guionet i la que ha fet la SF són totalment contràries i incompatibles».

Novament, doncs, fem una crida a la SF perquè rectifiqui. Podria fer-ho, per exemple, aprofitant l'avinentsa de preparar la nova gramàtica normativa. Seríem molts, per no dir tots, els qui agrairíem tal rectificació. I el prestigi de la nostra primera autoritat acadèmica hi sortiria guanyant. En realitat —potser no caldria dir-ho, però preferim ser explícits—, si nosaltres critiquem la SF no és pas per falta de respecte o d'obediència, sinó precisament perquè voldríem que aquest organisme fos al màxim de respectable i generés, per la bondat de les seves decisions, una obediència convençuda. Tant de bo que fos així. ♦

EDITORIAL

- Deu anys d'un error 3

SOCIOLINGÜÍSTICA

- Deu bones raons per a parlar sempre en català. Jordi Sedó 5
- Educació perversa. Jaume Vallcorba i Rocosa 7

TRIBUNA

- L'Onze de Setembre. Maria del Pla 8
- El temple de Súnion. Josep Lluís Bronchal 9
- Sobre un rei i altres entrebanCS. Pere Grau 10

LÈXIC

- El parlar de Pollença. Andreu Salom i Mir 12
- De lèxic valencià. Joan Solà 13
- Els catalans perdem el seny? David Casellas 15
- «Barraca», «barracó» i «barracot». Lluís Marquet 16
- Formes verbals manllevades del castellà. Roser Latorre 17
- A propòsit del verb «clicar». Xavier Rull 18

SINTAXI

- Uns «el que» rebutjables. Jaume Vallcorba i Rocosa 20
- Notes de llenguatge «Diari 1918», de J.V. Foix (i II). Albert Jané 22
- La llengua de les traduccions: l'acord del participi. Miquel Adrover 25

ESTILÍSTICA

- Puntuació forçada. Josep RuaiX i Vinyet 27

AMICS I MESTRES

- El Moianès homenatja Josep RuaiX. Màriam Serrà 28
- El Cens de Professors de Català. Jordi Mir 29
- Entrevista a David Jou. Florenci Crivillé i Estragués 33
- Grafia fonològica enfront de grafia etimològica. Jacme Taupiac 37
- Ramon Alabau, un flequer poliglòt. Carles Riera 41

BIBLIOGRAFIA

- Pompeu Fabra a l'exili. Lluís Marquet 42
- La llengua sobre el paper. Joan Ferrer 43
- Identitats vulnerables. Joaquim Arenas i Sampera 44
- La posta de sol d'Espanya. Jordi Solé i Camardons 44
- Sexe i refranyer. Proverbis catalans. Sandra Balaguer 45
- Usos lingüístics a Catalunya. Montserrat Badia i Capdevila 45
- Vocabulari del pagès. Agnès Toda i Bonet 46
- Dret lingüístic. Xavier Rull 46

La llengua és tota la nació. Ara bé, si amb la llengua, un poble perd la consciència nacional i la voluntat de ser una nació, la fe i la vocació que van alçar-la desapareixen i la nació periclita.

Rovira i Virgili
El principi de les nacionalitats

PUBLICACIÓ I ADMINISTRACIÓ:
Associació Llengua Nacional

Registre d'Associacions núm. 12842
Dipòsit legal: B-35574-91
ISSN: 1695-1697

ADREÇA POSTAL:
C. de Sant Pere més Alt, 25
08003 BARCELONA
A/e: llengua@llenguanacional.org
<http://www.llenguanacional.org>

DIRECTOR: Ramon Sangles i Moles
A/e: rsangles@llenguanacional.org
Tel.: 93 456 88 79

CONSELL ASSESSOR: Miquel Adrover, Gabriel Bibiloni, Carles Domingo, David Casellas, Mercè Espuny, Francesc Esteve, Joan Ferrer, Marcel Fité, Pilar Gispert, Rosa V. Gras, Albert Jané, Bernat Joan, Lluís Marquet, Joan-Carles Martí, Víctor Pallàs, Carles Riera, Josep RuaiX, Màriam Serrà, Jordi Solé

MAQUETACIÓ: Jordi Ardèvol

PORTADA: Àlbum de targetes postals.
ARXIU: JORDI MIR

- *Llengua Nacional* és membre de l'APPEC
- Amb el suport de la Generalitat de Catalunya

La redacció no s'identifica necessàriament amb les opinions expressades en els articles publicats.

Deu bones raons per a parlar sempre en català

JORDI SEDÓ (Jordi Sedó és filòleg, sociolingüista i mestre <jsedo@xtec.net>)

Sovint, arran d'alguna afirmació meva sobre la delicada situació en què es troba la nostra llengua, em fan una pregunta: «I què s'hi pot fer...?» La meva resposta sempre és la mateixa: no dimitir mai de la condició de catalanoparlant, assumint-ne totes les conseqüències. Si tothom ho fes, tindríem bona part del problema resolt. Això, sí: sempre amb la màxima educació i amb un sincer i profund respecte per la llengua de l'interlocutor. Ara bé, aquest respecte per la llengua de l'altre té un límit: el respecte per la pròpia, que cal no abandonar mai, si no és estrictament necessari.

Aquesta és una actitud que no és fàcil de mantenir, perquè l'educació que hem rebut, la força abassegadora del costum i el complex d'inferioritat col·lectiu que patim els catalans hi juguen en contra. Ara bé, tingueu ben present que l'única manera de fer que els altres sentin respecte pel català és demostrar-los que nosaltres som els primers a respectar-lo. I passar-nos al castellà a la mínima és no respectar gens el català.

Per tal, doncs, de contrarestar aquestes inèrcies, proposo, a continuació, deu raons per les quals, a parer meu, mantenir la nostra llengua en

totes les ocasions beneficia tothom. Per tant, si us feu el càrrec de parlar sempre en català i, en un moment de debilitat, us assalta el dubte –«S'ho prendrà malament?»; «Pobre, si és que es veu que li costa tant!»; «I si es pensa que parlo en català per provocar?»; o qualsevol cosa semblant–, penseu en aquestes deu raons i preneu força per a continuar, que no feu mal a ningú.

Si tots tinguéssim ben assumides aquestes raons i altres que se'n deriven i actuéssim en conseqüència, ens estalviaríem una de les amenaces més greus amb què s'enfronta el futur de la nostra llengua. Ni més ni menys.

1. El català és la llengua pròpia d'aquest territori i el castellà no; i, com que, a més, la immensa majoria l'entén, *a priori*, no hi ha cap motiu per a renunciar-hi davant d'algú que no el parla.
2. De mil vegades en què algú manté el català en una conversa amb algú que parla en castellà, n'hi ha força en què acaben parlant tots dos en català, i ben poques –potser cap ni una– en què el primer es vegi obligat a canviar, perquè l'altre no l'entén. I quan passa això, no vol dir necessàriament que li hagi de parlar en castellà, sinó potser, simplement, més a poc a poc i triant les paraules amb compte.
3. No hi ha cap llengua que sigui ofensiva: ni el català, ni el castellà, ni el francès, ni l'italià, ni cap altra llengua. Per tant, és una arbitrietat sense fonament considerar de mala educació parlar el català en qualsevol situació. I, amb més raó encara, al territori on és llengua pròpia! En canvi, a parer meu, sí que constitueix una desconsideració majúscula no haver fet ni tan sols l'esforç d'entendre'l després d'un cert temps de viure aquí, sobretot, sabent que molts catalans som especialment sensibles a aquesta qüestió.
Les llengües, doncs, no ofenen. Al contrari, faciliten la comunicació entre els éssers humans. Els qui ofenen, en tot cas, són aquells qui d'una manera o d'una altra ens volen fer parlar, tant sí com no, en una llengua en què no ens sentim còmodes i que, casualment –ves per on!– és la seva.
4. Si no comencem per generalitzar la conversa bilingüe, no hi haurà manera de salvar el català; i com més persones ens mantinguem en l'ús de la nostra llengua davant d'algú que ens parla castellà, menys temps trigarem a deixar de veure aquesta actitud com una provocació. Per cert, com és que el qui apareix com a provocador és el qui manté el català i no, en canvi, el qui manté el castellà?
5. Si no fem la llengua necessària, qui carall hauria de voler aprendre-la?: si qui només parla castellà sent a parlar només castellà, per què ha de tenir cap interès a aprendre una altra llengua si li serà del tot inútil? Plantegeu-vos-ho: heu sentit mai el desig irreprimible de posar-vos a aprendre l'eslovac o el maltès? No? Serà potser perquè ningú no se us adreça mai en eslovac ni en maltès i no us cal saber-ne? Doncs, és això.
6. Si un ciutadà de procedència forana aconsegueix tenir interès a aprendre la llengua –que ja serà molt–, bé haurà de tenir algú amb qui practicar-la; bé haurà de tenir algú que li faci de model; bé haurà de tenir referents que li permetin de copsar els seus avenços i les seves dificultats. Si parlem en castellà a tots els qui no són catalanoparlants d'origen, dificultem molt l'aprenentatge dels qui voldrien integrar-se lingüísticament. És això el que volem? Una llengua per a nosaltres sols?
7. És extraordinàriament important mantenir el català per solidaritat amb les persones que són d'altres indrets. Sí: per solidaritat. Perquè tenen tot el dret de conèixer la llengua de la terra que els acull, tot el dret de no haver de competir en inferioritat de condicions amb els autòctons, i tot el dret de no sentir-se permanentment forans. Si hi ha qui veu demagogia en aquest plantejament –que ja m'ho han dit en alguna

ocasió— que comenci a pensar si no deu ser perquè ell mateix no considera el català una llengua tan valuosa com el castellà o el francès, i que llegir-la a algú altre sigui fer-li un bé. I que revisi la seva noció de llengua nacional.

8. I cal mantenir el català també per respecte als nouvinguts. Sí, per respecte a aquells que encara no han après la llengua i per respecte als que ja l'han apres. Als primers, perquè parlar-los en castellà és com dir-los: «No et crec capaç de fer el que he fet jo, que he après dues llengües». I més: «... i encara que en fossis capaç, jo no t'hi penso pas ajudar, perquè no et vull dels meus: ets de fora, i de fora t'has de sentir tota la vida». Als segons, perquè parlar-los en castellà representa fer inútil el seu esforç d'haver après català i, per tant, tractar-los de passerells per haver esmerçat temps i energia per no res: si, total, no han de poder usar-lo amb ningú!

9. Cada vegada que fem servir el castellà perdem una ocasió de fer servir el català i, per tant, d'augmentar-ne l'ús; i això representa donar arguments als qui diuen que el català no és necessari perquè és una llengua minoritària; que en castellà tothom s'entén; que als catalans no ens fa res parlar en castellà perquè també és la nostra llengua, com a espanyols que som; i moltes altres barbaritats que els mateixos catalans contribuïm a mantenir ben vives amb aquesta nefasta actitud lingüística tan dimissionària que ens caracteritza com a poble.

10. Per als catalans, la llengua ha estat sempre l'eix vertebrador del país, la punta de l'iceberg, allò que ens identifica com a poble i allò que ens cohesiona. O, almenys, així ha estat fins ara. Ja veurem què passarà d'ara endavant si continuem amb aquest suïcidi lingüístic col·lectiu que la sociolingüística anomena *norma de convergència* i la nostra acomplexada societat, *bona educació*.

Només unes consideracions finals més: ja podeu suposar que, personalment, aplico la lògica que acabo de descriure d'una manera sistemàtica; però, si mai se m'acosta algú que comprovo de manera fefaent que és incapaç d'entendre'm en català, procuro comunicar-m'hi per tots els mitjans al meu abast, perquè, lògicament, el que ha de prevaler és la comunicació i la bona entesa; i jo mateix parlo a aquest hipotètic individu com puc: per signes o en la seva llengua si la conec, que no serà necessàriament la castellana, sobretot si ens és aliena, a tots dos.

Però si opto per mantenir-me en català, que és el que faig sistemàticament encara que la comunicació esdevingui molt més difícil, miraré, sobretot, de no perdre mai la cordialitat. Perquè tot el que he exposat fins ara no hi està renyit en absolut. I li explicaré la meua opció, perquè segurament no entendre per què la prenc. I és important que ho entengui i que sàpiga que no estic contra ell perquè no li parlo espanyol, sinó que només intento ser coherent. I, a continuació, el convidaré a aprendre català. I, si cal, sols si no hi ha més remei, també li parlaré en castellà; però alhora, sempre cordialment, li faré notar que

m'hi sento profundament incòmode i que el seu comportament lingüístic és anòmal perquè, efectivament, constitueix una anomalia ser incompetent en la llengua del país on es viu.

I ho faré perquè mai més hagi de sentir-me incòmode davant d'ell; i perquè no s'hi hagi de sentir ell fent-m'hi sentir a mi; i per respecte a ell; i per respecte a la gent del meu país i a la gent que, procedent de fora, viu al meu país, que és el nostre —el de tots—, i que ha après català; i, en definitiva, per les deu raons que he exposat més amunt i que en podrien haver estat vint, trenta o moltes més. ♦

Nòtula

No podem ser tan febles

Josep M. Batista i Roca i Carles M. Espinalt coincidien a denunciar la feblesa del caràcter català actual, proposant fórmules per a assolir l'enfortiment necessari.

Davant la prepotència i hegemonisme de la gent espanyola cal bastir-hi la fermesa i la convicció de la catalanitat.

Superior en flexibilitat i creativitat, la catalanitat perd tot el seu valor en solidesa i coherència a l'hora de delimitar com cal l'àmbit del territori propi, pròpiament territorial i psíquic. Difícilment mai, però, i enlloc, s'ha pogut produir un cas semblant de poble amb tan bons mestres, tan reincidentment desoïts i fins i tot negligits fins a ni tan sols anotar-los entre els grans prohoms preclars.

Arribats al segle XXI no seria cap exageració definir els catalans com un poble de calçasses, sense mínims de dignitat individual i col·lectiva.

Si ja no fos prou indicatiu deixar de parlar català davant de qualsevol castellanoparlant —monolingüista nat, empedreït— la relació de vexacions quotidianament suportades no té fi: espoliació econòmica demostrada, que obliga a més esforç de la ciutadania catalana i en retarda el progrés, haver de viure mal instal·lats en una pseudo-autonomia sovint burlada i progressivament limitada amb noves lleis estatals, impossibilitats de viure en català, bilingües compulsius, manteniment en tot el territori de mancances tercermundistes i bosses de misèria, alhora que s'està subjecte a aportar subvencions a favor d'altres i engruixir recursos per al grandios projecte de construir una capital de l'Estat i regió «central», costi el que costi, a punt per a satisfer tan artificiosament com es vulgui velles apetències d'imperi.

(Victor Castells, *El Consell Nacional Català*, p. 167)

Educació perversa

JAUME VALLCORBA I ROCOSA

En una tertúlia se m'acut demanar a un pagès, ben situat sindicalment, «per quin motiu parlen en castellà als magribins ja des del primer contacte».

Em respon rotund, sorprès com si fos una pregunta absurda:

—Per educació!

La resposta retrata el problema. La llei Moyano, de l'any 1857, obligà tots els infants a anar a col·legi a aprendre de lletra, i aprendre-hi exclusivament en castellà. És sabut que en aquelles escoles se'ls deia que adreçar-se en català a un desconegut és de mala educació i que les bones formes estableixen que cal adreçar-s'hi sempre en castellà.

Aquesta perversa indicació dita i repetida als nois i noies petits, en condicions només receptives, encara sense capacitat de crítica, els ha inoculat el vici, la reacció espontània, inconscient, de parlar en castellà als desconeguts, i no sols de petits, sinó que es manté en fer-se grans, durant tota la resta de la vida.

Cal actuar contra aquest mal costum, explicant ara a la gent i especialment a l'escola, que és on s'inculcà el mal costum, que adreçar-se en català a Catalunya a un desconegut és cosa digna de bona educació. I és el que pertoca: desemascarar el pervers engany, assabentant-ne grans i petits, però sobretot aquests.

Ens queixem adesiara de la facilitat amb què ens passem molt fàcilment al castellà en parlar amb qualsevol altre que ens sembli castellà o castellanitzat. El cas és que mantenir-nos parlant en català no crea problemes ni queixes de l'interlocutor pràcticament mai.

Ara bé, hom ha proposat diferents pedaços per corregir aquest mal vici d'abandonar la nostra llengua en les relacions amb tercers.

Sóc del parer que, per a trobar-hi una solució, cal prèviament cercar i diagnosticar la causa del destret i cercar-ne l'antídot i la manera més efectiva d'aplicar-lo.

He intentat d'exposar això, és clar que des del meu humil punt de vista. ♦

Guies de patrimoni local

Una panoràmica dels recursos naturals i culturals de les terres de Girona

Diputació de Girona

Josep Maria Tremoleda, Pep i Berta Miralles
La Garrotxa d'Empordà
Lladó - Cabanelles

Maria Laura, Pep i Berta Miralles,
Marc Burda i Joaquim Tremoleda
Del Mont al Fluvià
Besalú - Bona, Mals de Montcal
I Sant Feliu

Josca Casas, Sebastià Boixós i Victòria Soler
A l'entorn del Puig Segalar
Altave, Gampoles, La Tallada d'Empordà
I Wladonet

Françesca Illat
El Cap de Creus
Rosco, El Port de la Selva,
Tortosa i la Selva de Mar

La Garrotxa d'Empordà
Lladó - Cabanelles

Del Mont al Fluvià
Besalú - Bona
Mals de Montcal
I Sant Feliu

A l'entorn del Puig Segalar
Altave, Gampoles,
La Tallada d'Empordà
I Wladonet

Edifici Diputació de Girona - D'alt de Pla de l'Estany - 100000 - D'alt de Pla de l'Estany - 100000 - D'alt de Pla de l'Estany - 100000

L'Onze de Setembre

MARIA DEL PLA

Penso en Barcelona, en els primers Onzes de Setembre a què vaig assistir després de la mort del gran dictador. I em veig, enmig de manifestacions multitudinàries, a la cruïlla que formen la ronda de Sant Pere i el carrer Alí Bey, davant la recuperada estàtua de Rafel Casanova, darrer conseller en cap de la ciutat de Barcelona al final de la guerra de Successió, o a la plaça del Fossar de les Moreres, al barri de Ribera, antic cementiri on foren enterrats els darrers defensors del Cap i Casal en ser vençuts pels exèrcits castellà i francès de Felip V.

Manifestacions multitudinàries, he escrit suara. Gent del Front Nacional de Catalunya, gent del Partit Socialista d'Alliberament Nacional, gent del Partit Socialista Unificat de Catalunya, gent del Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional, gent de Nacionalistes d'Esquerra, gent del Partit Socialista de Catalunya-Reagrupament, gent del Partit Socialista de Catalunya-Congrés, gent de Convergència Democràtica de Catalunya, gent d'Esquerra Republicana de Catalunya, gent d'Estat Català, gent d'Unió Democràtica de Catalunya, gent de grups polítics extraparlamentaris..., gent i més gent en la celebració unitària de la Diada Nacional de Catalunya, símbol de commemoració i de reivindicació. Commemoració de la resistència catalana, reivindicació de les llibertats nacionals arrabassades, al voltant dels actes oficials organitzats per la Mesa del Parlament, constituïda per representants de tots els partits polítics.

Temps era temps, però. Perquè avui, d'aquells Onzes de Setembre reivindicatius de vint-i-cinc anys enrere, ben poca cosa en queda. L'Espanya monolítica ha anat fent la seva feina i ha amansit educadament els nostres polítics. Oficialment, institucionalment, s'han anat perdent, del crit d'aquells dies, termes com «patriotes catalans», o «independència», o «Països Catalans»... S'ha passat del missatge amb tremp i contingut al comunicat edulcorat i rebaixat de significat. Oficialment, institucionalment, als actes de l'Onze de

Setembre d'enguany no s'hi hauria d'haver convidat ningú a cantar flamenc en castellà, la llengua dels conqueridors, la llengua imposada per *dret de conquesta*, la llengua amb què s'han dictat i s'han sentenciat, els tres darrers segles, les humiliacions i les aberracions més ignominioses contra el poble català, des del Decret de Nova Planta fins a l'afusellament pel fet de ser i sentir-se català i defensar-ne el dret.

El govern tripartit –autodefinit «catalanista i de progrés»–, de segur que ha volgut mostrar, amb la inclusió del flamenc en castellà com un símbol més de la Diada, que els catalans som un poble hospitalari, obert, acollidor, respecte als monolingües espanyols d'ahir i d'avui. I a fe que sí, que en som! En som tant i tant, d'integradors, que som nosaltres els qui acabem per integrar-nos. És a dir, que els únics que mudem de llengua i renunciem a ser qui som, som nosaltres mateixos.

Oficialment, institucionalment, ha quedat establert el bilingüisme. El flamenc en castellà a la Diada no hi va ser per casualitat, sinó per obra i grà-

cia dels nostres polítics –representants legals del poble, això sí–, més amants i interessats, d'ençà d'uns quants anys, a caçar el vot electoral que a defensar la llengua nadiua com el valor més identitari del país. ♦

Oficialment, institucionalment, als actes de l'Onze de Setembre d'enguany no s'hi hauria d'haver convidat ningú a cantar flamenc en castellà, la llengua dels conqueridors, la llengua imposada per *dret de conquesta*.

L'Onze de Setembre del 2005 a la Ronda de Sant Pere (Barcelona) FOTO: ARXIU LN

El temple de Súnion

JOSEP LLUÍS BRONCHAL

Elegia segona (de les *Elegies de Bierville*)

Súnion! T'evocaré de lluny amb un crit d'alegria,
tu i el teu sol lleial, rei de la mar i del vent:
pel teu record, que em dreça, feliç de sal exaltada,
amb el teu marbre absolut, noble i antic jo com ell.
Temple mutilat, desdenyós de les altres columnes
que en el fons del teu salt, sota l'onada rient,
dormen l'eternitat! Tu vetlles, blanc a l'altura,
pel mariner, que per tu veu ben girat el seu rumb;
per l'embriac del teu nom, que a través de la nua garriga
ve a cercar-te, extrem com la certesa dels déus;
per l'exiliat que entre arbredes fosques t'albira
súbitament, oh precís, oh fantasma! i coneix
per ta força la força que el salva als cops de fortuna,
ric del que ha donat, i en sa ruïna tan pur.

Carles Riba

La segona composició de les *Elegies de Bierville* (1939-1942) és una de les més breus i conegudes d'aquest poemari de Carles Riba. Ara no ens aturarem en aspectes globals sobre aquesta obra poètica, potser la més emblemàtica del seu autor i del segle XX en la literatura catalana.

El tema general d'aquesta elegia seria l'arrelament en el passat, considerat com una condició indispensable per a encarar-se al futur. Aquest temple mutilat de Súnion, en ruïnes, comunica a Riba un món de plenitud, la Grècia clàssica, que ha sabut guanyar, que ha vençut la mort, perquè roman dempeus amb tot el seu simbolisme. Alhora provoca una alegria espiritual en el poeta, que veu que el seu exili no és inútil ni tampoc el seu camí. S'hi entreveu l'esperança en el futur.

L'exiliat Riba, que visità aquest temple l'any 1927, deixava enrere un món enfonsat: el seu propi país; però també aquelles ruïnes nobles es consoliden com un món en permanència. Tot i l'ensorrada amb motiu de la desfeta de la guerra civil, algunes columnes han restat dretes i seran els fonaments per a refer el temple. El poeta convertirà Súnion en símbol d'una determinada realitat, la seva i

la del seu país, i lluitarà per mantenir la llengua i la cultura en aquells moments tan terribles. L'empresa no serà debades.

Per tant, Súnion és l'evocació del famós temple grec, i en una bella metàfora es referirà al seu propi país i a la pròpia experiència personal de poeta. Una part del seu món es va ensorrar, però després ell va col·laborar decisivament a reconstruir aquell temple que havia perdut algunes columnes.

Tanmateix, tot no era perdut. Restaven la llengua i la cultura, i aquesta evidència li fa exclamar:

Súnion! T'evocaré de lluny amb un crit d'alegria.

Aquesta invocació la va recuperar Riba d'un poeta parnassià francès de finals del segle XIX i inicis del XX, Jean Moréas, que va influir sobre el primer Riba i que maldava per recuperar el món clàssic.

L'Elegia II la podem estructurar en dues parts ben definides. La primera fins al primer hemistiqui del vers setè, i la segona, del segon hemistiqui del vers setè fins al final. Es tracta de parts força diferents argumentalment. En la

primera hi ha una evocació i descripció temporal: un marc geogràfic i real del temps, la situació de privilegi sobre el mar del temple, el seu estat ruïnós i les columnes sepultades sota l'aigua. La segona part ens presenta el temple físic de Súnion i el relaciona amb diversos personatges; la transposarització del mariner i de l'exiliat fan referència al mateix Riba. Els primers quatre versos assenyalen alguns aspectes clau del temple. En el primer vers contrasta l'allunyament físic: *T'evocaré de lluny*, amb l'aproximació espiritual: *amb un crit d'alegria*. Hi ha un element o referència concreta, la blancor que resta del marbre del temple, *noble i antic jo com ell*. Aquí Riba s'atorga una sèrie de trets que, de fet, corresponen al temple, dos elements retòrics. La comparació entre ell i el temple no és gratuïta; ell s'equipara a la funció de sacerdot d'una llengua i una cultura: és l'oficiant. El marbre és un material noble que pot arribar a resistir el pas de les generacions i representa un absolut valor moral més que material. En els versos 5-7 es parla d'un temple que és en ruïnes i mutilat. El poeta fa una evocació de la seva passada grandesa: *Tu vetlles, blanc a*

Sobre un rei i altres entrebancs

PERE GRAU

Un dels poemes més populars de Goethe, sobretot des que Schubert el va convertir en una meravellosa cançó, és *Der Erlkönig*, en català coneguda com *El rei dels verns*. L'amic Albert Jané em pregunta si crec correcta aquesta traducció o si poden ser millors altres versions proposades com *El rei dels elfs* o bé *El rei de les mentides*. Això m'ha portat a considerar algunes de les dificultats en què es troben tots els traductors si volen fer la seva feina a consciència i no de pressa i a preu fet com fan molts. Per a evitar malentesos, cal remarcar que els traductors catalans han demostrat sempre una seriositat professional que hom troba a mancar en moltes traduccions al castellà o a l'alemany, que són els altres dos casos que puc jutjar millor. La meua breu experiència com a traductor de l'alemany al català (una obra de teatre, dues biografies i una obra teològica, aquesta un os molt dur de rosegar) m'ha ensenyat, però, que ve sempre un moment en què hom ha de passar la corda fluixa i prendre una decisió subjectiva que sempre pot ser criticada per un altre traductor. Els motius poden ser molt diversos. Per exemple, que el text original vulgui ser tan savi que esdevingui gairebé inintel·ligible; o bé que l'autor hagi creat neologismes erudits per als quals no hi hagi una equivalència prou clara; o bé el típic cas de jocs de paraules intraduïbles d'una llengua a l'altra; o bé que els diccionaris abastables ens donin una traducció inexacta o fins i tot falsa (podria citar-ne algun exemple, però això ens portaria massa lluny i faria l'article massa llarg); o bé que la traducció pugui ser una o una altra segons si volem traduir literalment o si volem fer-ho seguint el sentit real del text. Aquest és el cas de la balada de Goethe, i ja som allà on anàvem.

Per començar, la versió *El rei de les mentides* és completament inacceptable i no sé qui s'ho ha pogut treure del magí. Pel que fa a les altres dues, tant *El rei dels verns* com *El rei dels elfs* són admissibles. La primera, com a traducció literal dels versos de Goethe, i la segona, com

a aproximació més exacta al caràcter romàntico-fantàstic del personatge.

Per a qui no ho recordi exactament, en la balada un pare, amb el fill moribund als braços, cavalca cap a casa en una nit tempestuosa. La criatura, en el seu deliri agònic, s'imagina que el soroll del vent i la fressa dels arbres són la veu seductora d'un esperit del bosc que se'l vol endur amb ell, i aquest esperit, que Goethe anomena literalment el rei dels verns, triomfa al final quan el nen es mor en braços del pare, poc abans d'arribar a la masia d'aquest.

Si ens mirem l'argument de la balada, podríem dir que com a títol hi hauria encaixat millor *El rei dels elfs*. I, així, usar aquest títol ho trobo perfectament admissible. Però, com que Goethe no va escriure *Der Elfkönig* o *Der Elfenkönig* sinó *Der Erlkönig*, la versió literal *El rei dels verns* és també correcta. Com he insinuat abans, tot depèn del criteri que es vulgui adoptar: més literalitat o més interpretació del sentit de l'obra.

Hom es pot preguntar per quins set sous el gran poeta alemany va fer sortir aquí els verns. El vern és un arbre correntíssim en els boscos alemanys. A part dels arbres de fulla perenne com l'abet i els seus parents, els més abundosos són el roure, el faig, el freixe i el vern. Així, *el rei dels verns* era un nom perfectament admissible i no gens exòtic, si Goethe no volia parlar d'elfs. I com que en aquella època tots els poetes, tant els bons com encara més els dolents, no paraven de parlar d'elfs, de fades, de follets i de tota la fauna llegendària tan popular a l'època del romanticisme, podem suposar que Goethe va voler evitar senderols massa concorreguts i així aconseguí de crear un personatge nou i inconfusible.

Podem discutir, per tant, si per al lector català *El rei dels elfs* l'acosta més a l'atmosfera del poema que no pas *El rei dels verns*, però crec que totes dues versions són enraonades. Personalment, jo m'inclino més cap a l'ús en català d'*El rei dels elfs* i no crec que el bon Goethe en aquest cas hi tingués cap dificultat. Però, ja dic: és qüestió de gustos.◆

l'altura, i al seu particular estat d'ànim: *sota l'onada rient*. Referint-se a les columnes que resten al fons del mar, diu que *dormen l'eternitat*, un símil de la immensitat del món grec, que es va difondre per la Mediterrània. El món clàssic és alhora una translació de la situació del renaixement cultural que va viure Catalunya entre el noucentisme i l'acabament de la guerra civil. Riba va impulsar com ningú la recuperació del món clàssic greco-llatí.

El mariner és una figura força recurrent en la literatura clàssica grega, i de forma genèrica s'aplica al navegant, *que per tu veu ben girat el seu rumb*. És a dir, que Súnion era més que un punt de referència físic, com podria ser la representació d'un far; era un símbol del mateix país quan hom s'apropava o s'allunyava d'Atenes. Súnion ja no serà el conegut promontori geogràfic de l'Àtica sinó la idea que cadascú se n'hagi fet.

A continuació apareix l'exiliat que entre arbredes fosques albira el temple de dues maneres que poden semblar contradictòries; d'una banda se li apareixen els trets físics del temple: *oh, precís*, i de l'altra, el temple esdevé un fantasma, com una imatge apareguda i recordada que li arriba des de l'exili *oh fantasma!* L'exiliat, en aquest cas Riba, ha deixat enrere les ruïnes d'un món enfonsat, que es consolidarà amb l'esforç. La imatge del temple de Súnion és molt apropiada per a manifestar aquest joc poètic i col·lectiu que havia patit un daltabaix, però que no havia perdut l'esperança de reconstruir-lo a partir de les columnes que encara restaven dempeus. Súnion serà el símbol associat a aquesta experiència personal i col·lectiva. Refer el temple de Súnion és una tasca que no s'acabarà mai i en la qual tots estem implicats. Per tant, el sentit del poema va molt més enllà de la seva particular circumstància històrica.◆

Llengua Nacional

**La revista defensora
de la nostra llengua**

La revista LLENGUA NACIONAL explica i defensa els valors de la nostra llengua; també impulsa el seu bon coneixement, domini i ús. Subscriuiu-vos a LLENGUA NACIONAL. Assegureu-vos ara la llengua, perquè ningú no ho farà per vosaltres!

LLENGUA NACIONAL es rep per subscripció.
Import anual:

- 43 € = soci protector
- 25 € = soci numerari
- 16 € = subscriptor

DADES PERSONALS

Nom i cognoms: _____

Adreça: _____

Població: _____

Codi postal: _____

Tel.: _____

FORMES DE PAGAMENT:

- Ingrés directe: 2013 0088 69 0200522492
(Caixa de Catalunya)
- Domiciliació bancària

ADREÇA:

Llengua Nacional
Bústia postal 24057
08080 Barcelona

Telèfon: 93 456 88 79

A/e: llengua@llenguanacional.org

El parlar de Pollença

Una qüestió d'articles

ANDREU SALOM I MIR

L'article salat (*es, sa, s'*, pl. *es, ses*) constitueix un tret dialectal característic dels parlars de les Illes Balears i Pitiüses, amb l'excepció, però, de la vila de Pollença (situada a l'extrem nord-oest de Mallorca). Aquesta particularitat gramatical, que identifica popularment el balear, dialecte més aviat arcaïtzant dins l'àmbit català, no és, tanmateix, exclusiu del nostre arxipèlag, car és també propi d'una faixa costanera empordanesa (Cadaqués, Roses, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Blanes), en altres temps relativament incomunicada amb l'interior del país, i, encara, de la població de Tàrbena (Marina Baixa) al País Valencià, repoblada, en el segle XVII, per colons mallorquins (majoritàriament de Santa Margalida). Això no obstant, en tots dos indrets, l'article esmentat és en clara regressió, usat només en qualitat de règim intern entre les generacions de més edat. De l'antic predomini de l'article salat en el català central tan sols romanen, avui, a part del subdialecte empordanès, algunes restes topòniques que han arribat fins a nos-

altres en la seva forma aglutinada: Sant Joan Despí (des Pi), Sant Just Desvern (des Vern), Sant Climent Sescebes (ses Cebes), Sant Llorenç Savall (sa Vall).

L'ús d'aquest article, derivat dels pronoms demostratius llatins IPSE, IPSA (el llatí clàssic no tenia articles), en contraposició a l'anomenat article literari (*el, la, l'*, pl. *els, les*), que prové de les formes ILLE, ILLA, va tenir molta difusió a l'Edat Mitjana. Efectivament, els estudis de gramàtica històrica han demostrat que la forma IPSE fou d'ús general en tot el domini lingüístic català (s'hi usa exclusivament en els documents llatins dels segles X i XI). L'alternança entre IPSE i ILLE resta palesa en escrits del segle XII; a partir del XIII, però, els articles *es* i *sa* decauen. Hom ha apuntat, en aquesta faïçó, que la superposició de ILLE a IPSE és deguda, probablement, a l'influx de la llengua escrita cancelleresca (és a dir, de la Cancelleria reial catalana), que seguia models occitano-provençals.

A començaments del segle XIII, en el moment de la conquesta de Ma-

llorca, l'article salat era encara d'ús habitual en gairebé tota la geografia catalana; és obvi, doncs, que els colons catalans que repoblaren les illes l'usaven normalment. L'excepcionalitat de Pollença respon, segurament, a l'origen dels seus repobladors.

El fet que els dos llinatges pollencins més usuals siguin Cifre i Cerdà ens proporciona una valuosa informació al respecte. L'un, Cifre, és un cognom d'origen occitano-provençal i l'altre, Cerdà, el portaren ací els originaris de la Cerdanya, regió natural dels Pirineus, les relacions de la qual amb el Languedoc i altres zones occitano-parlants han estat constants al llarg de la història. Atès que la vila fou en part repoblada, segons sembla, per contingents occitans, als quals s'afegiren elements catalans que hi havien estat en contacte freqüent (com els cerdans), és de raó suposar que l'article derivat de ILLE fos el que predominés en tota la vall pollencina. La llengua d'oc l'havia tingut sempre com a article comú, mentre que els parlars catalans del Pirineu –en aquell temps força més poblat– podrien haver iniciat ja, en els anys del poblament, el canvi cap a l'ús d'aquesta mateixa partícula gramatical.

Breument: el component occità, juntament amb el conjunt de catalans que n'erren, històricament i lingüísticament, molt propers, hauria estat decisiu en l'èxit de ILLE a les terres pollencines. El relatiu aïllament de la contrada (accidentada pel sector nord-oriental de la serra de Tramuntana) i les escasses comunicacions en l'època del repoblament acabaren d'assegurar la consolidació, en el parlar pollencí, de l'article dit literari, encara que amb alguna modificació fonètica en el cas masculí (*el > eu > u*).◆

De lèxic valencià

JOAN SOLÀ (catedràtic de filologia catalana a la Universitat de Barcelona i membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans)

En el diari *Avui*¹ vaig parlar llargament del llibre *Valencià en perill d'extinció*, d'Eugeni S. Reig (València: edició de l'autor, 2005). Aquí em referiré a uns quants dels exemples que vaig donar en el diari perquè són interessants i els podríem fàcilment fer nostres els qui no els tenim com a habituals. Abans, però, faré esment de casos que l'autor defensa en una forma diferent de la normativa o de l'habitual.

L'autor defensa, adés explícitament adés implícitament, formes més o menys divergents de les estàndards: *ciprer* 'xi-', *estrossar* 'des-', *engenollar-se* 'ag-', *escallola* 'esai-'. Casos més notables: *anar en l'erta* 'a. alerta', *a osades* (que se sent també d'altres maneres: *a gos-*, *a gus-*; i *ausades*, la forma que recull el *DIEC*), o *javalí*, que (pronunciat amb *j* nostra i amb *v* labiodental) l'autor diu que és arabisme genuí. Per als lectors (o pedagogs) que no vulguin riscos, l'obra no és pas «perillosa», perquè explica sempre on és la normativa i aclareix en quins arguments es basa per defensar l'altra forma. Potser ens hem amoïnats massa per casos com aquests: en definitiva, el

que interessa més aquí és que els usuaris de la llengua i els professionals se sentin còmodes amb aquesta llengua i la facin servir. També és cert que no tot allò que és viu aquí o allà o que és defensable en termes lògics s'ha d'incorporar al que en diem la llengua estàndard, que sempre serà un model referencial que haurà de satisfer els interessos generals de la comunitat catalanoparlant i, per tant, serà irremediablement un model selectiu. (Vegeu més avall altres casos ja una mica diferents. Recentment l'autor ha tractat altres termes que afecten la normativa, en el número 52 d'aquesta revista, del 2005.)

En molts casos aquesta obra ens forneix materials que podrien ser útils i fins preciosos d'una manera general, als escriptors, guionistes, homes/dones del temps, etc., per poc que els mecanismes socials (escola i mitjans de comunicació) poguessin fer bona feina: *anar en cama crua* 'a. amb les cames al descobert', *aplegar i envasar* (o *i poar*, *i besar l'anella*, *i besar la pau*, *i fényer*) 'arribar i moldre', *arruixó* 'pluja forta de curta durada', *bullit* 'situació confusa i embarassosa' (*Enguany tinc un bon*

bullit amb la declaració de renda), *cansera* 'cansament molt notable', *Corre i que et bolquen!* 'que et bombin', *de fil de vint* 'molt bo, molt ben fet' (que usa sovint la Isabel-Clara Simó en la seva secció del diari esmentat), *de rapafuig* 'de pressa i corrents' (*En viatges organitzats ho veus tot de rapafuig*), *emponnar-se* 'posar-se a la gatzoneta' (*Això és més vell que cagar emponnat*), *fer el faristol* 'mirar com treballen els altres' o *Qui tinga cucs, que pele fulla*. I quatre cireretes: *fer fugina* 'deixar d'assistir a l'escola, etc., sense motiu' (ja recollit en el *DIEC*), *fer coveta* amb les mans per encendre el cigarret, *menfot* 'a qui tant li fa tot' (i *menfotisme*) i *carassera* 'dit de la dona que es deixa festejar per diversos homes alhora' (*Fuig del fum, de la gotera i de la dona carassera*).

Vegeu exemples relacionats amb el coneixement general del fons lexicogràfic i amb aspectes normatius. Primer aspecte. *Barandat* 'envà' és paraula molt coneguda amb aquest significat, que és el que dona Reig. Però resulta que al meu poble (Bell-lloc d'Urgell) era i és absolutament viu

Eugeni S.

barandar 'barana protectora d'una balconada, d'una terrassa' (no pas *barandà*, que diu el diccionari Aguiló). *Carn fugida* seria un sinònim aproximat de 'esquinç', i no el veig tampoc recollit en cap obra (ni en el *Diccionari enciclopèdic de medicina*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona 2000, que Reig no cita).

Relacionat amb el lèxic normatiu, Reig i Emili Casanova (que fa un llarg pròleg al llibre) defensen *a estall* 'a preu fet' (contra *a destall* del DIEC). *L'ansa del coll* és, segons Reig, el DCVB i la *Gran enciclopèdia valenciana*, la primera vèrtebra cervical (que sosté el coll) i la part inferoposterior del cap (on aquest s'ajunta amb el coll): trencar-se l'ansa del coll implica la mort irremeiable; però en tots els altres diccionaris (incloent-hi el *Diccionari de medicina*) és sinònim de *clavícula*, important «incorrecció» que Reig denuncia. *Aplegar a vènit* 'arribar a bon terme una operació', el DIEC ho dóna amb el verb *arribar*: caldria donar-ho també amb *aplegar*. El DIEC encara no recull *arruixar* 'espargir aigua per un carrer, un pati, etc., amb la mà', que és viu en diverses parles (valencianes i no valencianes). Un cas urgent de recollir és el de la preposició *barata* (*Li he donat nou melons barata netejar-me el jardí*), que ara ja compta amb prou bibliografia. Per a *boç* el DIEC diu: «Aparell fet de corretges o de filferros que es posa al musell de certs animals, com el gos, per impedir-los de mossegar,

morrió»; a part que no en dóna exemples i que no veig clar que *musell* es pugui aplicar a un animal com el cavall, Reig en millora la definició clarament: «Artefacte construït amb corretges de cuir, fil d'aram, corda o plàstic, que es posa al morro dels gossos i altres animals per a impedir-los que mosseguen, o al dels cavalls, muls i ases per a impedir-los que mengin».

Sobretot, Reig insisteix que els valencians preservin el vivíssim verb *eixir* i donin a *sortir* l'estricta i limitat significat que té entre ells, 'sorgir, aparèixer, brollar amb força': ells mai no dirien que una processó *surt* de l'església, però podrien dir que l'aigua *sortia* esvalotada d'aquell rebentament. Si el DIEC recull *tòfol* 'enze', hauria de recollir *fer-se el tòfol* 'fer l'orni'. Reig i Coromines defensen *habitança*, mot antic i encara viu, en lloc del neologisme mal assimilat *habitatge*. I un cas important: és viu *recialla/-es* 'seqüela' (*Els pares es van odiar i els fills n'arrosseguen la recialla*, *Encara patim les recialles de la guerra*), ja recollit pel DIEC; però Fabra va escriure *rerialles* («f. pl. Acaballes»), que usarà Espriu, mot que no sabem d'on ha eixit i que Coromines creu que és una mala lectura (*r* per *c*) de *recialles*.

En aquest recull, a més de les parts essencials (definició, exemples i equivalències en valencià, en català estàndard i en castellà), en molts articles hi ha un fotral d'informació donada debades (de franc, de regal) sobre orni-

tologia, botànica, cuina (amb receptes i tot), refranys, tonades populars, jocs infantils, etimologia: mireu *baló*, *bandera* (per a cançons), *bardoll* (joc), *a poqueta nit*, *cordell* (refranys), *blanquet*, *coca de canonge* (receptes). A *canut* ens diu que la segona part de la dita *Salut i força al canut* avui s'interpreta com a potència sexual però que originàriament volia dir poder econòmic («a totes les cases hi havia un canut de metall en el qual es guardaven les monedes d'or i de plata»). A mi em sorprèn que no reculli certes paraules o expressions que al País Valencià són molt corrents (i que ell mateix usa en definicions i exemples) però que a fora són desconegudes. Per exemple, *soles* o *soletes* o *a soles* (*llavar* és «Netejar amb aigua *a soles* o amb aigua i sabó...»; *El fill de Trini ja va soletes a escola*) o bé *caure un bac* 'sofrir una caiguda forta' (*Ha caigut un bac i s'ha trencat el nas*).

I encara us regalo un tast d'altres aspectes del llibre de Reig. Un «embrollament de paraules»: *Una guatla dins del blat. / Diu la guatla: què fas, blat? / Què fas, guatla?, diu el blat*. I una cançoneta popular (pronuncieu la *r* de *flor*, recordeu que *carassera* és la xica que es deixa festejar per diversos homes alhora i, si us cal, apreneu la lliçó): *Jo tinc una perereta / que fa flor i no fa peres, / i la tinc acompanyada / a les xiques carasseres*. ♦

¹ En cinc articles, els dies 12, 19 i 26 d'octubre i 2 i 9 de novembre del 2005.

VALENCIÀ EN PERILL D'EXTINCIÓ

Eugeni S. Reig.

Segona edició revisada i augmentada.

Preu de venda al públic: 22 euros.

Podeu adquirir-lo:

- En les llibreries del País Valencià.
- En la Casa del Llibre – Passeig de Gràcia, 62 – Barcelona.
- En els establiments Abacus.
- En la Llibreria Proa Espais – Rosselló, 212 – Barcelona
- En la Llibreria LAIE – Pau Claris, 85 – Barcelona
- En la Llibreria Quart Creixent – Carrer d'en Rubí, 5 – Ciutat de Mallorca
- Entrant al web <<http://www.casadellibro.com>>
- Entrant al web <<http://www.abacus.es/externo/tienda/home.asp>>
- Entrant al web <<http://llibres.com>>
- Demanant-lo al distribuïdor: J. Morcillo. Carretera de Benetússer, 62 (Polígon de Mina) – 46200-PAIORTA – Tel.: 963 97 44 74
- Demanant-lo a l'autor <eugeni.s.reig@terra.es>, que us l'enviarà contra reembossament al preu de 27 euros (despeses d'enviament incloses).

Els catalans perdem el seny?

DAVID CASELLAS

Sempre ha estat un tòpic (no sé si positiu o negatiu) que els catalans som persones molt *assenyades*. Potser a vegades ens hauria faltat una mica més de rauxa, i segurament ara gaudiríem d'una autonomia més àmplia i d'un concert econòmic com el dels bascos. Amb tot, del que ara volem parlar és que fins i tot estem perdent el seny! Em refereixo, naturalment, al mot *seny*.

Ja fa temps, em va fer estrany que un locutor que sol parlar amb molta correcció, en Miquel Calzada, parlant d'un mètode per a deixar de fumar, digués «hem apel·lat al sentit comú». I també que un anunci de TV3 digués «El Dakar no es guanya amb sentit comú». Per què *sentit comú* si d'això sempre n'havíem dit *seny*? Malauradament, aquesta opció s'ha anat generalitzant força, de tal manera que avui dia no sentim gaire que s'usi el mot *seny*. Qui dels nostres lectors no ha sentit a dir *actuar amb sentit comú* en comptes de la forma genuïna *actuar amb seny*?

Seny és un mot ben genuí i fins avui ben viu a totes les terres de parla catalana, tal com diu Joan Coromines en el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Aquest mot, que prové del germànic, on SINN vol dir

'sentit' o 'juí', no és exclusiu del català, sinó que es va escampar per tot França, Itàlia i els Alps (amb les formes *sen* i *senno*). Ha estat usat per Ramon Llull, per Ausiàs March (qui amb el senyal *Plena de seny* es referia a la seva aimada) i per la major part dels nostres escriptors més importants. Des d'antic el mot ja té un significat molt acostat al germànic i al que ha predominat entre nosaltres fins als nostres dies.

El mot *seny* en català ha format també nombroses locucions ben genuïnes (podeu comprovar-ho en els diccionaris): *beure's el seny, perdre el seny, estar en bon seny, posar seny, recobrar el seny...* Això ens demostra la vitalitat d'aquest mot. Qui no ha parlat mai del *queixal del seny*? A més, també en derivem un adjectiu i un adverb: *assenyat* i *assenyadament*.

Els castellans, en canvi, no tenen un mot equivalent a *seny* (o no el necessiten) i en uns casos fan servir *juicio* o *entendimiento* i en uns altres l'expressió *sentido común*. En català l'ús de l'expressió *sentit comú*, malgrat que en unes ocasions sigui correcte, en moltes altres sembla una traducció literal del castellà i no n'hem trobat cap documentació antiga. Així, podríem construir una frase

com la següent, on és ben palesa la diferenciació entre *sentit comú* i *seny*: *El sentit comú de la gent diu que cal tenir seny a l'hora de fer declaracions públiques*. Així, *sentit comú* té un significat molt general (per això el mot comú en forma part) referint-se a allò que *la majoria de la població sent o creu com a raonable*, gairebé com si fos un dogma de fe; en canvi, el *seny* és l'aplicació pràctica de la ponderació mental d'un o més individus, però no com una creença generalitzada, comuna a la majoria. Un *home de seny* és aquell que actua assenyadament, amb responsabilitat i bon criteri. Per consegüent, si Miquel Calzada apel·lava a la responsabilitat de cada persona per a deixar de fumar, sembla que hauria d'haver parlat de *seny*; això mateix també es pot aplicar a l'exemple del Dakar.

Per tant, no diem pas que *sentit comú*, que consta en els diccionaris normatius, l'hàgim de titllar de castellanisme inadmissible; en tot cas, diem que sembla un cultisme que en un català col·loquial, viu i genuí ha de tenir un ús més aviat reduït i que mai no ha de poder substituir *seny*; no fos cas que acabéssim perdent aquest mot tan nostrat. Només ens faltaria perdre el *seny*!◆

TOTA LA VIDA FENT GALETES

Trias, Néts de Joaquim, SA
Tel. 972 841213 • Fax 972 842414

www.triasbiscuits.com

A/e: trias@triasbiscuits.com

Ctra. de Sils, 36 • 17430 Sta. Coloma de Farners

« Barraca », « barracó » i « barracot »

LLUÍS MARQUET

Sovint veiem emprat, especialment en els mitjans de comunicació, el terme *barracó* per a referir-se a les construccions provisionals destinades a suplir temporalment la manca o la insuficiència d'edificis propis ben construïts. Així, llegim que tal o tal altra escola ha començat el curs amb uns quants barracons, més o menys condicionats, perquè de moment no hi havia prou aules en els edificis. També és corrent aquest terme per a referir-se a llocs altres que les escoles, com, per exemple, dependències administratives, oficines d'atenció al públic, etc.

I ens demanem: per què en diuen *barracons* d'aquesta mena de construccions desmuntables i provisionals?

En castellà fan servir el mot *barracón*, i això fa que en català s'hagi estès el calc *barracó*. Algunes vegades hem sentit algú que, per fugir del castellà, en diu en català *barracot*, pensant que és més apropiat, tot i que aquest no és el terme que usualment apareix en els mitjans de comunicació. I atès que tant *barracó* com *barracot* són derivats ben formats de *barraca*, algú es pot demanar: quin és preferible en català?

Comencem per analitzar el mot *barraca*, mot ben català, existent també en totes les llengües. En els diccionaris catalans (*Fabra*, *DCVB*, *DGEC*, *DIEC*, etc.) hi figura amb molt diverses accepcions, que aquí no podem detallar, les quals ens fan veure la diversitat d'usos populars del mot: així, hi ha *barraques de caçador*, *de pastor*, *de carboner*, *de fira*, etc., a més de les conegudes *barraques valencianes*.

Els equivalents del català *barraca* en les llengües romàniques són: fr. *baraque*, it. *baracca*, cast./port./occ. *barraca*, rom. *baraca*. Coromines dóna molta informació d'aquest terme en els diccionaris etimològics del ca-

talà i del castellà. Així, afirma que *barraca* és un mot propi del català i que apareix ja en el segle XIII. D'aquí passà al castellà (en el s. XVI) i al sud de França. En francès apareix en el segle XV i és freqüent en el XVI, com a terme de pescadors i soldats (inicialment en la forma *barraque*). Del francès passà a altres llengües: ang. *barrack*, al. *Baracke*, neerl. *barak*, rom. *baraca*; també l'italià *baracca* (dialectal *barracca*, al sud d'Itàlia, probablement pres directament del català) ve del francès. El portuguès *barraca* ve del castellà.

Passem ara als derivats. El castellà té *barracón*, de significat naturalment augmentatiu, anàleg a l'italià *baraccone*. En francès és inexistent. En català tenim com a derivats de *barraca*: *barracó* i *barracot*, mots tots dos poc usuals.

Com fàcilment podem comprovar, *barracó* només apareix en el *DCVB*, que el recull com a diminutiu de *barraca*. En canvi, el *DIEC* sorprenentment enregistra *barracó* amb el sentit del castellà *barracón*, que en aquesta llengua és un augmentatiu. És prou sabut que aquest sentit diminutiu que té en català el sufix *-ó* no coincideix pas en totes les llengües romàniques. N'hem parlat ja en diverses ocasions, concretament en parlar dels mots *cinturó* i *saló*¹. Així, en comentar aquest darrer deïem: «com ja hem comentat en altres ocasions, en italià el sufix és augmentatiu, com en castellà i en portuguès, mentre que en francès, com en català i en occità, és sempre diminutiu». I també n'hem fet esment, amb exemples i comentaris diversos, en alguns treballs terminològics generals². Creiem que fóra molt instructiu fer l'estudi general dels mots diminutius terminats en *-ó*, amb l'anàlisi dels més corrents i

correctament formats, estudi que deixarem per a una altra ocasió.

És ben evident, doncs, que al castellà *barracón* no li pot correspondre de cap manera en català *barracó*. Fer-ho és contravenir les regles de la suffixació catalana. Per això creiem que és totalment impropri emprar aquest mot en català amb el significat del castellà. No entenem com pot haver estat admès en el *DIEC*.

Diferentment, el sufix *-ot* té en català un significat variable, la major part de les vegades augmentatiu, però algunes vegades (sobretot antigament), diminutiu i, sovint, despectiu, tal com indica F. de B. Moll en la seva *Gramàtica històrica catalana* (ed. 1952, p. 294). Així tenim en el *Diccionari general* (i diccionaris posteriors) el mot *barracot*, definit com a «barraca dolenta, mal feta».

Com a complement de tot això hem consultat els diccionaris català-castellà i castellà-català de la *GEC*. Com a equivalents del català *barraca*, el diccionari corresponent dóna en castellà (a més de *barraca*) els següents mots: *cabaña*, *choza*, *garita*, *caseta*, *cobertizo*, *barracón*, *chabola*. Contràriament, per al castellà *barraca* dóna en català *guingueta*, *magatzem*, *cobert*, *dipòsit*, *taulell*, *parada* (mercat). I per a *barracón* dóna *barraca gran*, *barracot*, *guingueta* (fira).

En resum: rebutjat *barracó* per als usos indicats al començament, podria pensar-se en *barracot*, però no ens acaba de convèncer. D'altra banda, ¿no fóra preferible prescindir d'aquests dos mots suffixats i, en lloc de capficar-nos pensant quin és el més apropiat, fugir del castellanisme fet imitant el castellà? Creiem que fóra molt millor mirar d'emprar simplement *barraca*, mot català ben antic, que té un sentit ampli i un ús prou general.◆

¹ «És realment català *cinturó*?», *Serra d'Or*, abril de 1994, p. 30; «Sala i *saló*», *Serra d'Or*, setembre de 1994, p. 41.

² *El català científic i tècnic*, Associació/Col·legi Enginyers Industrials de Catalunya, Barcelona 1995, p. 269; «L'actualització de la terminologia catalana. La tasca realitzada i els problemes pendents», dins *II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. IV. «Àrea 3. Lingüística social»*, UIB, Palma 1986, pp. 347-352.

Formes verbals manllevades del castellà

ROSER LATORRE

Quan vénen festivitats o celebracions, ja se sap: les botigues –i sobretot les grans superfícies comercials– corren a anunciar llurs articles amb els reclams que consideren més temptadors. Darrerament, per convidar els possibles compradors, els demanen que *s'acostin* als llocs de venda.

- *Acosteu-vos* demà al vostre súper; recordeu que és el dia del client.
- Li aconsellem que *s'acosti* a la nostra secció de roba d'hivern i que compari preus.
- Una munió de ciutadans, aprofitant les rebaixes, *es va acostar* ahir als grans magatzems.

O també:

- *Ens hem acostat* a la Pedrera a veure la darrera exposició.

Assegurariem que d'aquesta acció, d'aquest *acostar-se* (o *atansar-se*, o *apropar-se*, que també s'usen abusivament) només en pot resultar un acte fallit; perquè si, al lloc de què es tracta, solament ens hi acostem, no acabarem d'arribar-hi, no entrarem al centre comercial o allà on convingui, no comprarem ni farem res del que ens hem proposat.

Una altra cosa fóra si empràvem la forma pronominal del verb *acostar* en frases com les següents:

- *S'acostava* al foc de la llar per fer-se passar el fred.
- No *us acosteu* tant a la vora del baranc, que podeu prendre mal.
- *Acosta't* a la claror, que veuràs més bé el color del teixit.

O bé en aquestes altres:

- *S'acosta* Cap d'Any; farem xerinola.
- No ho ha endevinat del tot, però *s'hi ha acostat* força.

El diccionari Fabra defineix el verb *acostar* així:

- Posar a prop, apropar, aproximar. *Acosteu les cadires a la taula.*
- Acosta'm el llibre. Acosteu la llenya.*

I, per a la forma pronominal del verb, dóna aquests exemples:

Acostem-nos al foc. Se m'acostà un pobre. La nit s'acosta. Aquest color s'acosta molt a tal altre.

En el diccionari del IEC, que no difereix del Fabra en les accepcions esmentades, consta, a més, l'accepció de marina:

Arrambar el costat d'una nau en un moll o en un altre lloc.

I en la *Gran enciclopèdia catalana* llegim, entre les formes pronominals del verb *acostar*:

No acostar-se en un lloc. No anar-hi.

Fixem-nos que es tracta d'un ús del verb *acostar-se* que pot semblar igual que el de les frases que condemnem al començament d'aquest article, però ara la forma és negativa, i correspon a expressions tan genuïnes com:

- No *t'hi acostis* més, al cafè de la plaça, que en sortires malparat.
- Se'n va anar de casa els pares i no *s'hi va acostar* mai més.

El *Diccionari català-valencià-balear*, que recull essencialment –classificades amb més detall– les mateixes accepcions que els diccionaris ja esmentats, defineix de la manera següent una de les formes reflexives del verb: d) refl. *Anar habitualment a un lloc.*

Ens parla, doncs, d'una acció habitual, no pas negativa. Tanmateix, els exemples que dóna pertanyen només a frases negatives:

Ni sisquera volia qu'el saludàs, ni que s'acostàs per ca-seua. Roq, 14. No s'acosta per res may a l'esglèsia, com si fos un moraco. Aurora 228.

D'on ve, aleshores, aquell *acostar-se a un indret* sense arribar-hi? Com en tants altres casos, s'hi endevina un manlleu del castellà, que ben segur devia traduir així les frases de l'inici d'aquest article:

- «Acercaros mañana a vuestro súper; recordad que es el día del cliente».
- «Le aconsejamos que se acerque a nuestra sección de ropa de invierno y compare precios».

— «Una multitud de ciudadanos, aprovechando las rebajas, se acercó ayer a los grandes almacenes».

— «Nos hemos acercado a La Pedrera a ver la última exposición».

En català, si no volem usar el verb ANAR, que ens podria servir per a tots quatre exemples, tenim les formes AR-RIBAR-SE A, PASSAR PER, FER CAP A, que semblen més col·loquials i que ens permeten de dir:

- *Arribeu-vos demà* al vostre súper; recordeu que és el dia del client.
- Li aconsellem que *passi per* la nostra secció de roba d'hivern i que compari preus.
- Una munió de ciutadans, aprofitant les rebaixes, *va fer cap* ahir als grans magatzems.

O simplement:

- *Hem anat* a la Pedrera a veure la darrera exposició.

En el *Diccionari castellà-català* de la Gran Enciclopèdia Catalana, que tradueix «acercarse» per *passar, fer cap*, llegim aquests exemples:

«Acércate a mi casa esta noche»; *passa per* (o *fes cap a*) *casa meva aquest vespre.*

No oblidem, doncs, aquestes expressions verbals tan nostres i allunyem-nos d'aquell *acostar-se* que no ens porta enlloc.◆

A propòsit del verb «clicar» i la perífrasi verbominal «fer clic»

XAVIER RULL

Hom es pot demanar si el verb *clicar* 'pitjar el botó del ratolí informàtic per a activar una funció de l'ordinador' és vàlid¹. Cap diccionari català general (*GDLC*, *DIEC*, *GD62*) no recull *clicar*, i només hi veiem la perífrasi verbominal² *fer clic* com a exemple de l'entrada *clic* (*GDLC*, *GD62*). En canvi, el *Cercaterm* (Termcat [en línia]) sí que recull *clicar*³.

Aquesta divergència s'explica pel canvi d'opinió del Consell Supervisor del Termcat sobre el terme en qüestió. En efecte, aquest organisme va optar, en un primer moment, per aprovar tan sols la perífrasi verbominal *fer clic*. Així queda reflectit en l'acta del Consell Supervisor núm. 169 (del 29-6-1993):

Es desestima la forma *clicar* per les raons següents: la forma utilitzada habitualment a l'àrea és la perífrasi verbal *fer clic*; aquesta perífrasi és una forma difosa pel Servei de Consultes del TERM-CAT; en altres llengües romàniques, com ara el castellà o el francès, es documenten paral·lelament perífrasis verbals; el terme reconegut unànimement a l'àrea com a tal és *clic*; l'ús de la perífrasi verbal és productiu a l'àrea i dona lloc a les formes derivades *fer un clic* i *fer doble clic*; aquestes perífrasis derivades es documenten tant en textos orals com escrits de l'àrea; la forma *clicar* es considera un calc innecessari del manlleu anglès *click*; es creu que la perífrasi verbal cobreix adequadament la necessitat terminològica de denominació en la confecció de manuals, en les instruccions de pantalla de l'ordinador, etc., per als quals especialment es proposava la forma sintètica *clicar*.

En aquesta acta mateix també es va aprovar *fer doble clic* per a quan cal pitjar dos cops el botó del ratolí

(i aleshores també s'aprovava *fer un clic* per si calia distingir-ho de l'acció anterior).

Anys més tard, el mateix Consell Supervisor rectificava i admetia *clicar* (mantenint, però, la perífrasi verbominal *fer clic* com a sinònima). Així queda reflectit en l'acta del Consell Supervisor núm. 342 (del 6-2-2002):

Es reconsidera la decisió adoptada a l'acta 169 i s'admet com a sinònim de *fer (un) clic* el verb *clicar*, pels motius següents: en l'acta 169 el Consell Supervisor considerava que la forma verbal més utilitzada per a referir-se al fet d'accionar els botons del ratolí era la perífrasi *fer (un) clic*; tanmateix, l'experiència recollida al Servei de Consultes del TERM-CAT indica que el verb *clicar* és sentit com a necessari per molts usuaris, que se sorprenden de veure que no és admès formalment; l'ús majoritari de la perífrasi també queda desmentit per les cerques a Internet, en què es posa de manifest que la forma *clicar* és més utilitzada que no pas la perífrasi (la qual, tanmateix, també té un ús molt general); es poden documentar usos del verb *clicar* en registres formals i informals; morfològicament, *clicar* és una forma ben creada, a partir de l'adaptació de la forma *clic* per al substantiu corresponent; el francès i l'italià han creat les formes paral·leles (*cliquer* i *clicare*), que ja recullen els diccionaris generals en aquestes llengües; el Consell Supervisor ha aprovat altres expressions morfològicament paral·leles, com *formatar*, *indexar*, *laserar*, *tramar*, etc., i en algun cas s'ha optat per l'aprovació com a sinònims de les dues formes (com en *fer ràpel*, sin. *rapelar*, i *fer un enllaç*, sin. *enllaçar*).

Com es pot veure, el verb *clicar* és perfectament admissible, ja que té l'aval del Consell Supervisor del

Termcat⁴.

Resolt el dubte normatiu, creiem que és pertinent de fer alguns comentaris sobre aquesta paraula. D'entrada, celebrem que el Consell Supervisor del Termcat canviés d'opinió. El verb *clicar* és molt usat, i és sentit com a molt normal, per la gent que utilitza ordinadors molt sovint. Cal tenir present que ja a l'any 1993 el *VMIInform* (un vocabulari de microinformàtica destinat a docents i personal d'administració i serveis de la Universitat de Barcelona) consignava *clicar*; era, doncs, una forma amb una relativa tradició (si és que en el llenguatge informàtic es pot parlar de tradició, de tan recent com és). A més, *clicar* no és tan sols un verb normal entre usuaris d'ordinadors, sinó que ha arrelat fortament entre la població escolar; fins a tal punt que entre els infants el verb *clicar* ja s'aplica a qualsevol cosa que s'ha d'activar pitjant un botó, com ara els botons d'un ascensor (segons una informant andorrana, any 2003), o una pantalla tàctil d'un caixer automàtic (doc. oral, Reus, 31-10-2005). Si *clicar* s'estén a tants altres casos i s'acabés implantant, no tindria sentit no admetre'l en el seu context original.

Això no vol dir, però, que la decisió primera del Consell Supervisor del Termcat fos del tot desencertada. En efecte, *fer clic* també és prou habitual, i per això també s'havia d'admetre. En aquest sentit, també considerem encertat que, en aprovar *clicar*, el Consell Supervisor hagi decidit mantenir la perífrasi verbominal *fer clic*.

Els arguments per a admetre *clicar*, ja reportats pel Consell Supervisor en l'acta 342, són clars. N'hi ha de diversa índole: des d'estrictament gra-

¹ L'autor agraeix els comentaris de Sebastià Pla i del Termcat en l'elaboració d'aquest article.

² Emprem el terme *perífrasi verbominal* tal com el defineix Monllaó (2004), és a dir, una estructura formada per un verb i un substantiu. Altres autors han preferit denominar aquesta construcció *perífrasi verbal* –vegeu les actes del Consell Supervisor del Termcat que reportem en aquest article–, però preferim reservar *perífrasi verbal* a casos com *anar fent*, *haver de fer*, etc.

³ El *DIEC* no entra *clic* amb el sentit amb què s'empra en informàtica.

⁴ Al costat de *clicar* potser convindria admetre també, com a sinònim secundari, *picar*, que hem documentat oralment i que és reconegut en el *DUV* (s.v. *picar*, acc. 24). D'altra banda, el Consell Supervisor del Termcat, en l'acta 342, desestimava la forma *punxar* perquè considera que s'ha generat per influència de l'espanyol, que diu *pinchar*.

matics (*clicar* és una conversió –dita també derivació zero per algun gramàtic– del substatiu *clíc*) fins a socials (l'opinió dels usuaris de la informàtica). Però es poden afegir altres dades per a l'admissió del verb *clicar*, com ara la comparança entre llengües. En efecte, el Consell Supervisor avala la seva decisió tenint en compte l'existència en francès del verb *cliquer* i en italià del verb *clicare*. Doncs bé, caldria afegir-hi que aquest procés de verbalització s'ha donat arreu, ja que a més dels exemples francès i italià tenim l'espanyol (*clicar*) i l'anglès (*to click*⁵). Per tant, és un procés general, i no admetre *clicar* en català hauria representat anar contra la tendència general que s'observa en les llengües veïnes.

Creiem que es poden afegir dos arguments nous per a l'admissió de *clicar*. El primer argument, de caràcter sociolingüístic, és referit al blocatge per a l'entrada d'un castellanisme morfològic. En efecte, en espanyol es pot dir *clicar* (LEMA) i *cliquear* (GDUEA)⁶. En espanyol actual, la verbalització se sol fer, majoritàriament, amb el sufix *-e(ar)*⁷; d'aquí que en aquesta llengua hi hagi *cliquear* i també *zapear* 'fer zàping', *boxear* 'boxar', *formatear* 'formatar', *escanear* 'escanejar', *chatear* 'xatejar', *mailear* 'escriure per correu', *mensajear* 'enviar missatges', etc. L'existència de *cliquear* podia fer que en català s'acabés dient, per calc, *cli-*

quejar (com tenim *formatejar* en comptes de *formatar* per calc de l'espanyol *formatear*, com tenim *bombejar* en comptes de *bombar* 'fer pujar, fer moure un líquid' per calc de l'espanyol *bombar*, com tenim *escanejar* en comptes de l'esperable *escanar* per calc de l'espanyol *escanear*, etc.). És un risc que tenim en català permanentment⁸. Com de fet, quan *clicar* amb prou feines havia començat a cir-

–en programes com el KDE– els verbs anglesos *to right-click* 'clicar amb el botó dret', *to shift-click* 'clicar mentre es prem la tecla de majúscules' i *to middle-click* 'clicar amb el botó del mig (en ratolins de tres botons)'. Com se sap, en els ratolins el botó principal és l'esquerre (en ratolins configurats per a dretans); però el botó dret permet d'activar algunes altres funcions a partir d'un menú. Doncs bé,

l'acció de clicar amb el botó dret es diu, en anglès, *to right-click*. Si en català només tinguéssim la perífrasi verbonominal *fer clic*, l'única manera possible de dir això només seria *fer clic amb el botó dret* (o *fer clic amb la dreta*, etc.). L'equip de traducció de KDE prefereix calcar de l'anglès i va proposar de dir-ne *dretaclicar*⁹. Independentment de si la solució *dretaclicar* és vàlida o no, el fet és que no podem traduir *to right-click* per *fer clic amb el botó dret*, perquè és una solució massa llarga (en tot cas podríem dir *fer clic dret*, més curt)¹⁰.

Acabem aquest article fent esment del règim verbal. El verb *clicar* s'ha de construir amb un complement locatiu regit (a banda que també es pot usar absolutament: *Quan tingueu la busca sobre el botó, cliqueu dos cops*). El Consell Supervisor (acta núm. 342, del 6-2-2002) indica que és un verb intransitiu i, per tant, no ha d'anar amb complement directe, sinó amb complement locatiu regit; per això cal dir *Cliqueu sobre aquesta icona*, *Clica en aquest botó*, etc., i no pas *Cliqueu aquesta*

cular en la parla, hi havia gent que ja deia *cliquejar* (doc. oral, darrer trimestre de 1996, Tarragona, i 5-9-1997, Barcelona). Certament, abans que s'estengués aquest calc morfològic de l'espanyol, era millor aprovar una forma generada seguint patrons propis com és *clicar*.

El segon argument és d'ajustament morfològic. L'admissió del verb *clicar* era inevitable pel fet que existeixen

⁵ Com existeix *to mail* 'enviar un missatge' (*I mail you*). Seria com si en català diguéssim *missatjar* en comptes de *escriure*.

⁶ Curiosament, el LEMA entra *clicar*, però no *cliquear* (cosa que sí que fa el GDUEA), malgrat que també entra el substantiu *cliqueo* (que en català haurà de ser *clícada*, a partir de *clíc*). El DRAE no entra cap verb, tot i que el diari *La Vanguardia* (12-1-1997) va anunciar que la Real Academia Española de la Lengua volia admetre la forma *cliquear* en el seu diccionari.

⁷ Diversos gramàtics sostenen aquesta afirmació: Pena (1980), Lang (1992: 216), Miranda (1994: 146), Alvar Ezquerria (1995: 61), etc.

⁸ Vegeu Rull (1999). En aquest article se citen aportacions d'autors que expressen el mateix temor aplicat a diversos sufixos, com Fabra, Marquet, Biliboni, etc.

⁹ Informació donada per Sebastià Pla (de l'equip de traducció de KDE en català) a les *Segones Jornades sobre el català a les noves tecnologies* (Barcelona, 2-4-2004).

¹⁰ En aquest sentit, queda invalidat un dels criteris exposats en l'acta 169 per a la no admissió de *clicar*, quan diu que «es creu que la perífrasi verbal cobreix adequadament la necessitat terminològica de denominació en la confecció de manuals, en les instruccions de pantalla de l'ordinador, etc.».

¹¹ En espanyol també es construeix amb complement locatiu regit. El GDUEA posa, com a exemple a l'entrada *cliquear*, la frase *Cliquee en...*

BIBLIOGRAFIA

ALVAR EZQUERRA, Manuel (1995). *La formación de palabras en español*. Madrid: Arco/Libros, 2a ed.

DIEC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1995).

DRAE = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA DE LA LENGUA (2001).

DUVC = GINEBRA (1999).

GD62 = *Gran diccionari 62 de la llengua catalana* (2000).

GDLC = *Gran diccionari de la llengua catalana* (1998).

GDUEA = *Gran diccionari de uso del español actual* (2001).

GINEBRA, Jordi [dir.] (1999). *Diccionari d'ús dels verbs catalans*. Barcelona: Edicions 62 [DUVC].

Gran diccionari 62 de la llengua catalana (2000). Barcelona: Edicions 62 [GD62].

Gran diccionari de la llengua catalana (1998). Barcelona: Enciclopèdia Catalana [GDLC].

Gran diccionario de la lengua española Lema (2001). Barcelona: Spes [LEMA].

Gran diccionario de uso del español actual (2001). Madrid: Sociedad General Española de Librería [GDUEA].

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1995), *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona / València / Palma: Publicacions de l'Abadía de Montserrat / Enciclopèdia Catalana / Edicions 62 / 3i4 / Moll [DIEC].

LANG, Mervyn F. (1992 [1990]), *Formación de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*, Madrid: Cátedra. [Títol original: *Spanish word formation* (1990). Traducció d'Alberto Miranda Poza.]

LEMA = *Gran diccionario de la lengua española Lema* (2001).

MIRANDA, José Alberto (1994), *La formación de palabras en español*, Salamanca: Colegio de España.

MONLLAÓ, M. Teresa (2004), «Perífrasis verbominales: definició, característiques i

critèris operatius per reconèixer-les», *Estudios Catalanes*, 1, pp. 75-93.

PENA, Jesús (1980). *La derivación en español. Verbos derivados y substantivos verbales*. Santiago de Compostel·la: Universidad de Santiago.

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA DE LA LENGUA (2001), *Diccionario de la lengua española*, Madrid: Espasa Calpe, 22a ed. [DRAE].

RULL, Xavier (1999), «-Eig: entre la genuïnitat i el calc», *Els Marges*, 63, pp. 59-88.

RULL, Xavier (2004), *La formació de mots. Qüestions de normativa*, Vic: Eumo.

TERMCAT [en línia], *Cercaterm*, <<http://www.termcat.net/cercaterm>> [consulta: novembre del 2004].

VMInform = *Vocabulari de microinformàtica* (1993)

Vocabulari de microinformàtica (1993), Barcelona: Servei de Llengua Catalana, Universitat de Barcelona, 2a ed.◆

Uns «el que» rebutjables

JAUME VALLCORBA I ROCOSA

el + adjectiu

Una de les construccions que ens van més a repèl als catalans que vam heretar la nostra llengua ja fa molts anys, és la construcció feta amb l'article *el* (quan és equivalent al castellà *lo*) seguida d'un adjectiu: «el més probable», «el paradoxal és», «fes el possible», «el cert és», etc.

Les llengües romàniques, excepte el castellà, fan seguir aquell *el* d'un substantiu genèric, sobretot del substantiu *cosa*.

Descartes comença el seu *Discurs del mètode* així: «Le bon sens c'est la chose la plus partagée du monde», que hi ha qui traduiria per «El sentit comú és *el més* ben repartit del món», però que en català genuï fa: «El sentit comú és *la cosa* més ben repartida del món».

En italià, parlant de futbol: «Cosa fa la Juve?»

Bé, doncs el català emprava també molt sovint la paraula «cosa» en aquest sentit tan ampli:

«*La cosa* més greu és que ho han fet sense consultar ningú». I no pas, com deia el text: «I *el* més greu...».

Més exemples, extrets dels diaris que empraven *el* (equivalent al *lo* cas-

tellà) en comptes del femení «*la cosa* + adjectiu»; nosaltres ho escriurem havent-hi fet la dita esmena.

«El material que més versemblantment devien treballar les eines de Kooli Fora va ser la fusta. *La cosa* més (no pas, el més) probable és que es dediquessin a la confecció de més estris».

«*La primera cosa* que ens cal fer ressaltar és que la situació que viuen alguns dels països d'Àsia és el resultat de polítiques errònies».

«Segons els botiguers, *la pitjor cosa* de totes (i no, el pitjor de tot) és que aquest pla no ha funcionat».

«*La primera cosa* que va fer la policia és obrir de nit la comissaria de can Tunis».

Adonem-nos que, cada vegada, cal passar del gènere masculí (*el*) al femení (*la cosa*).

També hi és adient, de vegades, algun altre substantiu. Exemples:

«La característica més destacable d'Elx és la suggerent combinació de dinamisme econòmic i agitació política». L'original deia, és clar, «el més destacable». És evident que «la cosa» també hi hauria estat escaient.

Hi ha una expressió encara molt usada a hores d'ara en català en comptes del conjunt «el cert és» (lo cierto és): consisteix en «el cas és». Per exemple:

«Els moderns plans d'estudis tenen molt a veure amb l'orfenesa lèxica que caracteritza els tribuns d'avui. *El cas* és que la malaltia creix més com més va».

«*El cas* és que cap dels qui entenen el problema no sabia com sortir-se'n».

El català, però, feia ús de moltes més solucions pròpies en lloc de fer servir l'article *el* com a *lo* neutre.

Quan volem emfasitzar l'adjectiu, com, posem per cas, en: «el més probable és», «el més important és», la construcció més habitual consistia a començar l'oració amb el verb, generalment el verb *ésser*, i a emfasitzar amb *ben*, *molt*, *sobretot*, *més que res*, etc.:

«(El més probable és) És *ben* probable que hagin de continuar a la presó».

«(El més curiós és) És *força* curiós (És *ben* curiós, És *sobretot* curiós) que molts crítics no recordin el passat immediat per a comparar-lo amb el present.»

Vegem-ho ara amb el mot *res*:

«(El millor que podem fer) No po-

dem fer *res* millor que aplicar-nos a nosaltres mateixos aquests plantejaments que ens vàreu fer».

«(El més procedent) Més procedent que *res*, és (o encara millor, *Res* més procedent que) desitjar-li sort».

«(El més fàcil... és) *Res* més fàcil a les associacions veïnals, que ser populistes i dir que sí a totes les demandes».

De vegades no acaba d'entendre's per què hom empra l'adjectiu en comptes del substantiu, en casos com els següents:

«Li van retreure que pretengués negar *l'evident*, és a dir, que l'han caçat incomplint la llei». Ben fàcil era dir-hi: «Li van retreure que pretengués negar *l'evidència*, és a dir, que l'han caçat incomplint la llei».

«En Machado emfasitzava que l'encant d'un viatge és el paisatge entre pobles i camps, i *el trist* és (i *la tristesa* ve, compareix, és) quan s'arriba a la fi.

La força de *el mateix* (lo mismo) fa dir com a neutre allò que simplement és femení.

«No hi ha una sola recepta per a promoure la literatura catalana. Si no, ja l'hauria trobada algú. *El primer* és (La primera -recepta!- és) creure-hi».

«La comparança amb els EUA, que és *el més fàcil* (la més fàcil -comparança-) és difícil per qüestions de magnitud».

Podríem afegir més particularitats a *el* + adjectiu, però ja n'hi ha prou. Resta però parlar d'un *el més adjectiu* correcte.

el+ adjectiu correcte

Després d'haver descrit àmpliament l'abús del neutre *el* + adjectiu, i d'haver explicat diverses maneres de dir-ho a la catalana sense fer-ne ús, podríem anar massa enllà i no adonar-nos que, en determinats contextos, *el* + adjectiu és absolutament apropiat, perquè dóna per sobreentès, entre *el* i l'adjectiu, un substantiu que figura anteriorment dins el text.

«Una idea presa en *el sentit* més ampli: no pas en *l'econòmic* que és una altra història, ni tampoc en *l'estrictament polític*. Ací se sobreentén: «no pas en *el sentit econòmic*» i més endavant del text: «ni tampoc en *el sentit estrictament polític*». Així s'estalvia de repetir *sentit*, paraula dita abans.

«Aquests aspectes cal tenir-los en compte, sovint són *els més importants*».

Encara que no correspongui al títol d'aquesta nota, afegiré que, parlant de conceptes abstractes, sovint el que cal és suprimir-hi l'article *el*:

«Comparar *compreensible* amb *incompreensible* i distingir *ver* de *fals*».♦

Fundada el 1886

**PASTISSERIA
BOMBONERIA
CONFITERIA
GELATERIA**

sobre el conjunt «*el* + adjectiu»

Ens referim a aquell *El que* amb què comencem moltes frases: «*El que* hem de veure cada dia...», «*El que* podria passar si...» o «*El que* és desagradable ...», que es correspon amb la castellana «*lo que*» construïda amb l'article neutre *lo*. És una dicció tan repetida que ja és d'utilització viciosa. Però, destacant-ne la proliferació, volem assenyalar que, de vegades, se'ns menja maneres de dir que, en català, correspon d'expressar d'una altra manera. Què vull dir? Doncs, això que veurem amb exemples.

Hem trobat escrit, posem per cas la frase «*El que* hem de patir les dones per a aprimar-nos!», on el català hi ha entès apropiat un quantitatiu

en comptes d'un neutre: «*Com* hem de patir les dones per a aprimar-nos!», on *com* és en aquest context un quantitatiu.

«No sé *el que* durarà aquest curset» en comptes de «No sé *quant* durarà aquest curset».

«I *el que* li queda encara per patir a l'Eva Sannum!» fa amb el quantitatiu: «I *quant* (o, i *tant*) que li queda encara per patir, a l'Eva Sannum!».

En aquestes frases, en comptes del neutre pertocava de fer-hi intervenir el quantitatiu, tan important en el català. Dit d'una altra manera: no és propi del català expressar el ponderatiu amb *el que*, sinó que en la nostra llengua correspon de construir-lo emprant un quantificador.♦

**Major de Sarrià, 57
08017 BARCELONA**

Tels. 93 203 07 14 / 93 203 00 04

**Pl. de Sarrià, 12-13
08017 BARCELONA**

Tel. 93 203 04 73 / Fax 93 280 65 56

Notes de llenguatge sobre el «Diari 1918», de J.V. Foix (i III)

ALBERT JANÉ

El nombre gramatical de certs possessius

En la designació d'un conjunt de coses o persones referides individualment, és a dir, una per cap, a un altre conjunt de coses o persones, sembla que, en principi, sigui més normal de recórrer al singular que no pas al plural. Hi ha casos obvis:

[1] Les guineus tenen les orelles punxegudes i la cua grossa.

Si diguéssim *les cues* en lloc de *la cua*, podria semblar que les guineus també tenen dues (o més) cues, talment com tenen dues orelles.

[2] Si fa molta calor ens podem treure l'americana.

[3] Les senyores poden deixar l'abric a l'entrada.

En certs casos, no sembla desentencat endevinar, en l'ús del plural en comptes del singular, la interferència d'una altra llengua.

[4] ... els nusos de les corbates, afluixats, els penjaven balders al voltant del coll (Jonathan Latimer. *La dona del dipòsit de cadàvers*, «La cua de palla», p. 5).

[5] La gisca els cenyia les camises a la carn (*op. cit.*, p. 11).

Si no sabíem que no hi ha ningú que vagi pel món amb més d'una corbata o amb més d'una camisa, a través dels dos exemples [4] i [5], com hem indicat, del mateix text, creuríem que aquest era el cas de les persones a què s'hi fa referència. Amb tota probabilitat, aquests plurals són tributaris de l'original anglès.

Potser els noms que designen elements rigorosament individuals, com les parts del cos humà (o dels animals), les peces de roba i el que ara darrerament s'anomenen complements, són els que, en el cas de què fem qüestió, més habitualment s'usen en singular, en una expressió espontània, en lloc d'un ús plural que denota clarament la pèrdua del sentit lingüístic o la interferència d'una altra llengua:

[6] Tots tres duïen el rellotge (i no els rellotges) parat.

Però el fet és que no es pot pas establir cap norma rigorosa que reguli el nombre gramatical d'aquesta mena de noms. Hi ha diverses circumstàncies, impossibles, o molt difícils, de reduir a un esquema, que poden determinar l'ús del singular o del plural, i no han d'ésser poc nombrosos els casos concrets i específics que haurien d'incloure a advocar per l'admissibilitat de totes dues solucions.

Per això ens ha semblat que podia tenir interès veure per quines solucions es decantava un escriptor tan rigorós i amb un sentit del llenguatge tan afinat com J.V. Foix, amb exemples del seu *Diari 1918*, que ja ens han servit per a exemplificar altres usos lingüístics i altres solucions gramaticals¹.

En els exemples que segueixen, en què és qüestió de parts del cos humà (o d'animals) o bé de peces de roba o elements anàlegs, referits a persones o bèsties, Foix recorre al singular, que sembla la solució més idònia:

[7] ... les noies lliscaven, alades, amunt i avall dels carrers, i feien com si no ens veiessin. Cenyien el cabell amb un llaç escocès... (p. 237).

[8] Tots portem brodat al jersei amb fil de seda de colors, el nom de l'estimada (p. 241).

[9] Creïen [els homes i les dones] que llur pell bruna seria per a la mar un afrodisíac desvetllador de la seva doble personalitat hermafrodita (p. 275).

[10] Guardats per escarcellers de plomatge gris i bec de grua, han desaparegut per la clariana d'uns pallers (p. 343).

[11] Els cavalls són d'un torrat clar, i la crin, de natural, els blanqueja (p. 417).

[12] En arribant al cim, i alliberats de la brida, aïnen, dolços, i folguen, pels corrals, amb les més folles de les egües (p. 417).

[13] ... hi munten i hi cavalquen, al galop, cavalls bretons de crina lluminosa (p. 485).

[14] ... deixant senyals [els diables esfèrics] de llur pell cremadora damunt la taula d'escriure (p. 627).

[15] Van treure's totes dues la careta, i vaig besar-les per heure coratge (p. 807).

Els exemples següents són, de fet, equiparables als anteriors:

[16] Damunt la pell de paquiderm que cobreix el cel, per sempre hi ha pintats cavalls negres i pneumàtics amb llur funda (p. 279).

[17] A mitja part, les noies, tot intentant d'encotillar llur natura frondosa, ens han imprecat braços en creu (p. 351).

[18] ... li volia mostrar, des de l'espillera de dalt, el mar llunyà per on naveguen les arrels i llur saba pomposa (p. 439).

[19] De l'una a l'altra [plataforma] mantenen la mateixa distància però llur diàmetre minva de dalt a baix (p. 721).

[20] Continents, contrades, paratges amb llur vegetació: cada bri d'herba és un pollanc, cada mata una selva (p. 825).

Però, en canvi, no deixem de trobar alguns exemples en què, en casos idèntics, o anàlegs, Foix es va decidir pel plural:

[21] ... els nois del meu carrer ens avinguérem a esperar que es fes del tot fosc per a posar-nos els vestits morats i plantar al mig de la plaça... (p. 303).

[22] ... ha eixit una corrua d'homes uniformats. Damunt els vestits esfilagarsats duïen escrit, arran de pitrera... (p. 343).

[23] ... els tripulants van amarrar, llests i callats, i després de desar llurs temibles coltells en fundes de cuir... (p. 375).

[24] N'han baixat vuit minyons amb jaquetes de pell i deix germànic (p. 487).

[25] Només els carrabiners han romàs en terra, estranys al fet, i llunyans, emboçats amb llurs capes i recolzats en anacròniques espingardes (p. 515).

[26] Vestits amb túniques blanques, amb gests benignes feien com si em volguessin aturar (p. 593).

[27] Els miralls reflecteixen multituds, homes i dones amb nassos de festa, noies bifronts amb els cabells tirats a flor de nuca, recollits i cenyits per una veta estreta (p. 623).

¹ Vegeu *Llengua Nacional*, núm. 52, pp. 31-34, i núm. 53, pp. 30-32.

No sembla gaire arriscat d'afirmar que els plurals obligats dels exemples anteriors són *llurs temibles coltells* [23], exigint per la claredat del sentit, i *anacròniques espingardes*, aquest especialment per raons gramaticals, és a dir, perquè es tracta d'un grup nominal sense determinació possessiva. Efectivament, *recolzats en llur anacrònica espingarda*, amb la determinació d'un terme possessiu, no semblaria pas inviable.

Escau també de comparar *els cabells tirats a flor de nuca* [27], amb *enyien el cabell* [7]. Notem, encara, el grup del singular *una veta estreta* d'aquest mateix exemple [27], que té un valor plural indubtable.

Els noms abstractes, o que tendeixen a l'abstracció, els que designen qualitats, condicions, estats o aspectes, en aquests casos que comentem solen revestir la forma del singular, encara que cal convenir que no sempre és possible de discernir si aquesta forma és el reflex d'un singular o d'un plural lògics.

[28] Nois i noies del meu poble, que malcobreixen llur groga nuditat sota gases de tendres colors subtils, juguen cada vespre a la plaça (p. 293).

[29] Però l'ombra dels avets recull l'ombra dels ocells malèfics i al fons de l'horitzó mil ales blaves han abatut llur vol (p. 311).

[30] Prats, rierols, pollancre, fontanes i ocells viuen de llur vida encesa i es rendeixen a l'encís de les teves danses (p. 321).

[31] ... alçà els braços enlaire per dibuixar amb llur ombra, damunt l'ala vermella de la porta, no sé quin ocell malèfic (p. 323).

[32] ... un vol de corbs, senyorívols malgrat la llegenda i planívols de llur dissort, ha ombrejat... (p. 355).

[33] Però en reprendre el nostre solaç, partit perdut, els atletes, la pista, el joc celeste d'ombres i llur divina geometria, havien desaparegut (p. 393).

[34] Aigües, cigales i tantes de remors confidencials, i les veus latents en els canyars celen llur presència (p. 437).

[35] A muntanya, no tinc mai el son prim, i les remors fosques d'una sala i alcova pairals, i llur ròssec, no em lleven el dormir (p. 457).

[36] Tot de dames americanes, amb capes transparents que fan més ostensible llur esveltesa... (p. 485).

[37] Els he guaitats en llur defici, i m'han vingut ganes de cridar (p. 487).

[38] Ja els gavians, en vol espès, els animaven amb llur xiscladissa i els ombraven amb amor (p. 515).

[39] Cubs, esferes, cons, cilindres, paral·lelograms i àdhuc els trapezòedres i els políedres, els quals, amb llur divina i torbadora presència, fecunden el Migdia (p. 521).

[40] Voldríeu fer-vos amos, d'amagat, de puigs i boscs, i de llur àuria polseguera (p. 797).

En l'exemple [36], al costat del plural *capas transparents*, sense cap determinatiu possessiu, tenim el singular *llur esveltesa*, que, a més d'anar amb un possessiu, designa un concepte més general. El singular *llur xiscladissa* [38] s'explica especialment pel seu valor col·lectiu. Altrament, hauria estat obligatori *llurs xiscles*. També és de remarcar el singular *llur divina i torbadora presència* [39], que té com a antecedent no un sol nom del plural sinó un grup ben nodrit de noms, tots ells en la forma del plural.

En l'exemple reproduït a continuació, l'ús, sens dubte obligat, del singular en un nom referit a un posseïdor múltiple, és no solament obligat pel sentit sinó per l'èmfasi amb què l'autor s'hi refereix:

[41] Avui he descobert el secret de la fidelitat dels faroners a llur professió dura i responsable (p. 495).

En els exemples següents, obeint a raons que semblen, en general, prou evidents veiem l'alternança de la forma del singular i la del plural en grups nominals referits a una pluralitat de posseïdors:

[42] ... l'efígie de vells conqueridors, d'emperadors egípcis i de dames fa-

moses per llurs anòmals esbargiments o per llur faixada continència (p. 489).

[43] Hi evoco centaures arrogants amb vesta de duc, andrògins vestits de marquès, mol·luscs monstres amb potes de comte, ogres amb testa ogival amb uniforme de baró (p. 715).

[44] Deixeu que en llengua canicular els llaners amb testa de falcó, els boters amb aletes de calamars, els especiers amb pèl de cabra i els canvistes amb potes de flamenc... (p. 749).

[45] Era plena de gent amb gais vestits de nit, homes i dones amb flòrids capells i obesos infants de mirada trista (861).

L'ús del singular en els grups *testa ogival* [43] i *testa de falcó* i *pèl de cabra* [44] i del plural en els grups *potes de comte* [43], *aletes de calamars* i *potes de flamenc* [44] té unes raons evidents i indiscutibles, que, en una certa mesura, abonen també les altres opcions: *anòmals esbargiments* i *faixada continència* [42] i *gais vestits de nit* i *flòrids capells*, i *mirada trista* [45].

Reproduïm, encara, uns quants exemples en què Foix es va decidir per la forma del plural:

[46] Totes les cases donen per llurs portals a la plaça (p. 241).

[47] ... darrere els velluts blaus de nit amb què els veïns del meu poble amaguen els cancells de llurs cases (p. 329).

[48] ... la dona de la taverna escrivia els nostres noms als vidres glaçats de la seva tenda... (p. 345).

[49] Un voler irresistible m'ha portat, entre torrents i esbalços, a la planella que domina la vall immemorial dels avions perduts i de llurs desferres retrospectives (p. 347).

[50] Hi hem passat per damunt, descalços, a l'hora que els sabaters i llurs amants, que és la dels migdies d'agost, abocats a les finestres, imiten personatges antics, amb carotes d'estopa (p. 379).

[51] En els vespres dels dies que ha plogut, voldria ésser el fanaler de la vila (p. 415).

[52] He mirat l'empremta de llurs petges [de cinc o sis personatges] quan, en comptes de tornar al forn, s'allunyaven fora burots (p. 457).

[53] ... han abandonat les desferres de llurs autos feudals (p. 485).

[54] ... mentre els corsaris i llurs especieres arrosseguen, amb ufana de tro, les bótes per la Davallada (p. 531).

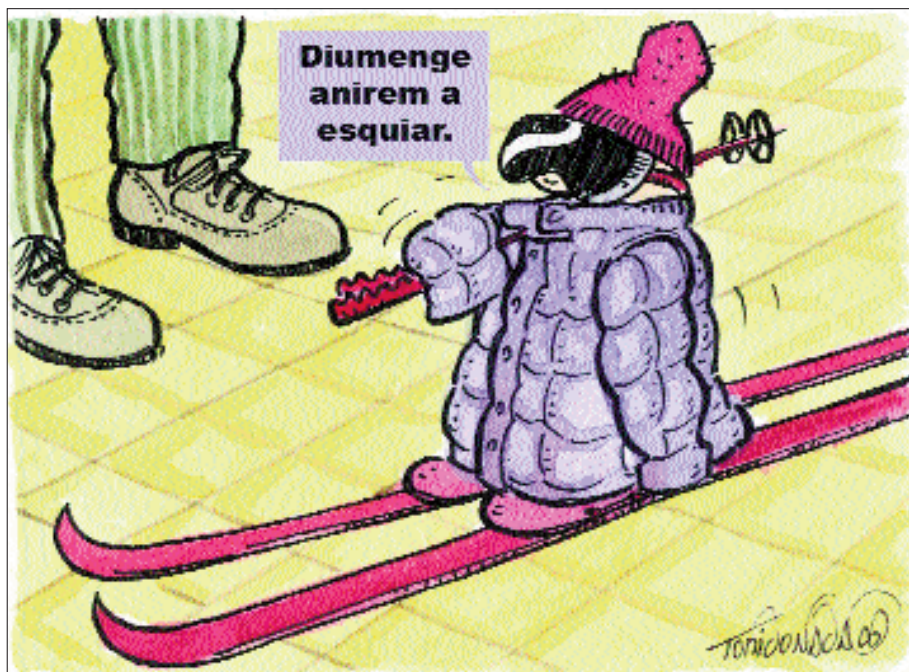
[55] Ja els poetes i llurs amants occeixen, a codolades, els servidors d'ídols, icons i fetitxes... (p. 579).

Els plurals més inqüestionables són, gosaríem afirmar, *els nostres noms* [48], *llurs amants* [50] i [55], *llurs petges* [52], *llurs autos feudals* [53], *llurs espectres* [54] i, òbviament, *les bótes* [54]. En els altres casos, especialment *els migdies* [50] i *els vespres* [51], creiem que els noms usats en plural (és a dir, els termes referits, individualment, a una pluralitat de posseïdors) també s'haurien pogut usar en singular.

La conclusió és que, com en tants altres aspectes del llenguatge, no es poden fixar normes rígides ni adoptar actituds dogmàtiques. No podem fer sinó el que acabem de fer: plantejar la qüestió (més que no pas el problema), perquè no ens agafi mai d'improvís, i procurar d'emmirallar-nos en els exemples dels mestres i dels bons autors.

Els dies de la setmana

En l'ús dels noms dels set dies de la setmana es planteja en certs casos la qüestió de si han d'anar o no precedits per l'article definit i de si cal usar-los en singular o bé en plural. Una norma acceptada per molts, que no sembla pas desencertada, és que dient, simplement, *dilluns, dimarts...*, voldríem dir «el dilluns passat» o «el dilluns que ve», d'acord amb el temps verbal, i dient simplement *el dilluns, el dimarts*, etc., amb l'article definit i en singular, es voldria dir «cada dilluns», «cada dimarts» (d'una manera habitual). Així, *Diumenge anirem a esquiar* i *El diumenge es queden a casa* són frases, certament, habituals, el sentit de les quals no creiem que ofereixi cap dubte, encara que cal convenir que, d'una banda, potser no són les úniques

ques correctes, i, de l'altra, que l'adjunció de certs determinatius (com ja hem vist) altera aquest esquema.

Per això, com a cloenda d'aquestes notes sobre el llenguatge de J.V. Foix, ens ha semblat interessant de reproduir els exemples d'aquest cas que plantegem que hem sabut trobar en la nostra lectura atenta del volum del seu magnífic *Diari 1918*.

[56] El diumenge següent, en sortint, a les tres de la matinada, del ball de «La Violeta», li vaig dir: –Pepa! Quina son aquest matí. Em va respondre que els dilluns santa Eulàlia li feia la feina (p. 257).

[57] Fou diumenge passat, a les tres de la tarda, sobre el pont del passeig, que un embriac occí una dona... Ja el diumenge abans hom havia assenyalat un fet idèntic... (p. 289).

[58] Quina tristesa d'avui endavant, les tardes de diumenge! (p. 291).

[59] ... hem arrencat dels almanacs portolans els fulls del divendres (p. 381).

[60] La randa de la neu amaga, al fons de tot el país, la dolça cara que només podem veure al foscant dels dissabtes (387).

[61] ... emboçat amb la manta dels diumenges d'hivern, m'he arribat a l'espluga de Finestrelles... (p. 397).

[62] ... si em volia ajudar a encapsar els rocs que els dijous sants collim a fresca d'alba (p. 435),

[63] A mi, que no m'hi comptin pas els diumenges per a fer passar de l'un moll a l'altre [...]. No, burots de fronteres endeudades: els diumenges són per a mi sol... (p. 749).

[64] ... singulars estubes nodrides amb llenya de pi muntanyenc, estellada els diumenges abans de missa d'alba (p. 881).◆

Nòtula

Un útil sinònim de «quan»

Entre les conjuncions temporals de simultaneïtat¹ tenim la partícula *quan*, que introdueix una oració subordinada amb el verb en un temps personal. Exemple: *Quan arribaràs, ells ja seran fora*. Però a vegades pot convenir, estilísticament, d'expressar la circumstància temporal amb el verb en forma no personal. A tal fi disposem de la construcció 'en + infinitiu'². Ex.: *En arribar tu, ells ja seran fora*.

Doncs bé, avui dia sembla que alguns assessors lingüístics de mitjans de comunicació rebutgen aquesta

construcció d'infinitiu, segurament perquè la creuen massa literària, i recorren sistemàticament a la construcció amb *quan*, amb la qual cosa generen monotonia i recarreguen el discurs. En canvi, si emprem també la construcció 'en + infinitiu'³, com és d'aconsejar, obtindrem més varietat i alleugerim l'expressió. Ex.: *En sentir això vaig dir que...* (més variat i lleuger estilísticament que «Quan vaig sentir això vaig dir que...»).◆

J.R.

(Extret del llibre *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 2*, p. 54)

1. Cf. J. Ruaiç, *El català / 2*, p. 202.

2. Cf. J. Ruaiç, *El català / 2*, p. 25 i p. 179, apartat 4.

3. Si mirem el curs de la història de la llengua, veurem que aquesta construcció també s'ha fet escrivint 'al + infinitiu' (com fa el castellà), però la normativa moderna, acceptada per tots els escriptors, ha establert l'ús exclusiu de la forma *en*.

La llengua de les traduccions d'avui dia: l'acord del participi

MIQUEL ADROVER

Solem llegir que la llengua catalana disposa de traduccions d'una qualitat altíssima. Hom addueix, en suport d'aquesta idea, exemples com ara la traducció de *l'Odissea*, de Carles Riba, la major part de les obres publicades dins la Bernat Metge, etc.

Si parlem de la major part de les traduccions catalanes d'avui dia, però, especialment pel que fa a *best sellers* internacionals, les coses muden de verd en sec. Per molt de greu que ens sàpiga, haurem de reconèixer que la situació s'és degradada fins a punts insuportables. El català de què hom s'hi serveix és en bona part, especialment en la fraseologia, però també en el lèxic i en la sintaxi, farcit de calcs de l'espanyol. Hi ha, per sistema, un allunyament de les solucions genuïnes i un acostament accelerat a les espanyoles. Per a qui tingui una mínima sensibilitat i estima per la llengua pròpia, la lectura d'algunes d'aquestes traduccions és un exercici penible que posa a prova la fidelitat lingüística del lector, tan grosses són les temptacions de deixar l'obra en català i llegir-la en qualsevol altra llengua. De la primèria dels anys seixanta ençà, el to de la llengua de les traduccions s'ha anat degradant i ha arribat, avui dia, a uns punts de baixesa revoltants. Dins una mateixa editorial, per exemple una d'anomenada, que començà a publicar a la primèria del decenni dels seixanta, és fàcil d'observar-hi la davallada gradual, que, d'uns anys ençà, no ha fet sinó accelerar-se.

Per exemplificar-ho, prendré les versions catalanes de les novel·les, excel·lents, de l'escriptor suec Henning Mankell, protagonitzades per l'inspector Wallander i editades en català per Tusquets. Són diversos els traductors dels diferents llibres i, des de les primeres novel·les aparegudes (fan un total de vuit), el to de la llengua, ja molt baix a l'inici, ha anat fent una davallada fins a arribar, en el darrer títol (*El retorn del professor de ball*) a un nivell que gosaré qualificar d'infàmia

lingüística i de manca total de decència. Si algun dels lectors d'aquest article l'ha llegida, segur que farà bones les meves afirmacions.

Per bé que, en aquest article, em voldria centrar en un tema que em preocupa particularment, ço és la desaparició progressiva de l'acord del participi, voldria primer oferir un seguit d'exemples de la baixíssima qualitat del català emprat en la traducció catalana (?) d'aquesta novel·la.

Vull insistir que es tracta, simplement, d'una espigolada entre el desastre total.

S'hi observa un caos absolut en la distinció d'usos dels verbs *ésser* i *estar* a profit, no cal dir-ho, de *estar*, que usurpa quasi sempre les funcions genuïnes de *ésser*, en un procés de quasi identificació amb les d'aquests verbs en espanyol. *Una persona «està casada»*. «*Estava*» a la casa de Herbert» (el context deixa ben clar que no és pas que el subjecte *hi visqués*, sinó simplement que *hi era*). De tota manera, i per afegir a la confusió, de vegades una persona *està* i de vegades *és* davant una porta, sense que en un cas vulgui dir que *hi està aturada* i en l'altre que *s'hi troba*.

Aquest cas de confusió entre *ésser* i *estar* el voldria deixar, però, per a un

altre article, en què l'estudiaré a fons.

Dins *El retorn del professor de ball* llegim que *l'home «va veure» cervesa, uns vaixells «estan anclats», hi ha «pelegrinacions»* (en el sentit de *pelegrinatges*) i *uns malfactors «embesteixen» el pobre protagonista*. Hi trobam generalitzats exemples d'aquest tipus: ... *si és que la policia no té cap altre suggeriment—*. *No, ¿per què «l'haurien de tenir»*, en lloc de *No, per què n'haurien de tenir*, tipus *Si voleu guerra, «la tindreu»*, que cada vegada sovintegen més arreu. *Un home «cau d'esquenes»*. *Tot i que «no veia res»*, allà el context deixa clar que *no hi veia*. *La gent, al bar, «es posen cafè»* en lloc de *s'abouquen cafè*, i això ho fan «vàries vegades». Hom parla de «una corba» a la carretera, mai de *un revolt*. Com «*li vulgui*» dir per comptes de com *en vulgui dir* (parlant d'un concepte). Un altre «*es posa una clau a*» la butxaca en lloc de *se la fica dins la butxaca*. Anem llegint construccions com ara *no entenc per què te «n'has anat allà»*, quan diríem *per què te n'hi has anat*. I, atenció a aquesta construcció, que es comença a llegir i a sentir de cada vegada més, per exemple parlant per telèfon: «*vinc cap allà*» per *vinc cap aquí* (cap al lloc on hi ha l'interlocutor). Semblantment, «*jo seré allà*» per *jo hi seré*.

En donar una cosa a qualcú sempre és «*aquí tens*», o «*aquí està, això*», mai **vet aquí, això**, i sempre «*allà hi ha en tal*», construcció certament correcta, però que, incorrectament, exclou qualsevol **vet allà en tal**. El protagonista demana una pizza i la hi porten dins una «*caixa*». Dos paràgrafs més avall, treu aquesta pizza de la **capsa**.

Aquest és el to de tot el llibre.

Es tracta, de ben segur, d'un cas extrem de català degenerat, però el nivell general de les traduccions de *best sellers* sol esser, ja ho he dit al començament, molt baix.

En aquest article, però, voldria parlar de la desaparició, gairebé sistemàtica en aquesta mena de traduccions, de l'acord del participi. M'han arribat veus (tot i que no en puc garantir la veracitat) segons les quals certes editorials imposen, en els textos que publiquen, aquesta absència d'acord. Dins *El retorn del professor de ball* hi he trobat, en un total de 420 pàgines, solament dos casos d'acord de participi.

Però això és generalitzable a tots els llibres d'aquesta mena. I, en el cas gairebé miraculós de trobar-hi cap acord de participi, és sempre en femení singular (*l'he vista*), no masculí (*els he vists* o *vistos*) ni femení plural (*les he vistes*). En aquests tres casos darrers no hi ha mai acord.

Sé que n'hi ha que defensen aquesta manca d'acord. Addueixen que el context ho aclareix tot. Segur? Bé, deixant de banda que és un tret característic del català, en contraposició amb el castellà, vegem un cas de confusió que no té res d'infreqüent: *Va destapar el tinter i va mullar amb cura la punta de la ploma. «L'havia heretat» del seu pare i «l'havia conservat» des del dia que... Jo, com a parlant d'una varietat de català que fa sempre i en tots els casos l'acord, pensaria que l'autor parla del tinter; però, una mica més avall, sembla que no, que es parlava de la ploma. Una mica més avall de la novel·la trobam que *L'havia vista* (a la fi un participi acordat!) en un parell o tres d'o-*

casions. Però és que, en aquest cas, la confusió de gèneres (de sexes, més concretament) hauria donat lloc a una equívoc força enutjós. Això em recorda que, en un altre llibre d'una altra editorial, en un passatge particularment escabros, com que no s'hi fa acord del participi, no se sap, fet i fet, si hom ha violat una dona o un home: el context no ho aclareix, puix que en l'acció hi participen homes i dones alhora.

Fa temps que aquest punt em pre-ocupa. Tinc munts (o *caramulls*, que diem a Mallorca) de llibres senyalats, anotats, tots plens de gargots. I la conclusió a què he pogut arribar és que, en general, els traductors només practiquen l'acord *in extremis*, quan la confusió podria tenir conseqüències particularment greus. Fa l'efecte que aquests professionals de la llengua s'han sentit obligats a rellegir curosament el text que han traduït per verificar si hi ha cap perill de confusió greu. Fa l'efecte que, en aquest cas, han acordat els participis a contracor, perquè no hi havia altre remei.

N'he tret la conclusió que la generalitat de traductors (i molts d'escriptors en general) senten una aversió pregona per l'acord del participi (ja se sap, com que el castellà no el practica...), però que, essent conscients de les confusions i ambigüitats en què la supressió els pot fer caure, han suat el fel, entre llegir i rellegir els textos amunt i avall, i després de dubtar si és absolutament indispensable d'acordar, s'hi han decidit (i encara, no sempre, com ja hem vist) molt a contracor.

Jo trob aquesta pràctica altament morbosa, viciosa. Per a mi, i vist, sobretot, que una part dels catalanoparlants fem sempre tots els acords (ves per on, quasi sempre als llocs geogràficament més allunyats d'Espanya, on, fins i tot entre el jovent, es fa l'acord en casos com ara *he tancada la finestra, he vistes les teves germanes*), caldria deixar-se d'orgues i fer-los sempre que la gramàtica general ho aconsella. Perquè la pràctica de fer-los ara sí ara no,

sense ordre ni concert, és un exemple molt clar del desordre en què ha caigut la nostra llengua. Cap de les llengües romàniques de les que practiquen l'acord (occità, francès, italià, cadascuna amb particularitats pròpies) no ho fa sense atènyer-se a uns criteris. Un amic meu alemany que parla i llegeix el català, un català molt viu i popular, em va dir que, més que un caos, era un *merder*, que en llengua alemanya no es permetria ningú mai un desgavell semblant, ni prop fer-hi.

Ja reparareu que els defensors del català *light* (que, segur, hi ha darrere aquestes maniobres d'acostament a l'espanyol) es deleixen per calcar de l'espanyol quan, segons ells, el català «hi guanya» en claredat. Però, d'altra banda, imiten també servilment la llengua veïna en casos en què la imitació fa perdre claredat a la nostra. I aquest de l'acord del participi n'és un, perquè allà on el castellà té l'avantatge de distingir entre *lo he visto* i *la he visto*, suprimint l'acord en català tenim únicament *l'he vist*.

I no em val, repetesc, la raó foradada que el context ho aclareix tot, perquè, sovint, no és ver.

Si fem l'esforç de comparar la traducció catalana amb la castellana d'aquesta sèrie de l'inspector Wallander, ambdues publicades per Tusquets, arribarem a conclusions desoladores. Les castellanques són dignes, acurades, mentre que les catalanes, com he mostrat, són detestables. I això ho podem entendre a la llengua parlada: professionals de la ràdio i la televisió. Grolleries que no es permetrien mai en castellà, es donen per bones en català. És clar, per al català tot va bé, és una llengua que no es mereix res més. I això diu molt poc en favor de la idea que de la dignitat de la nostra llengua (i, per tant, de la nostra gent) tenen certes persones que, en lloc de donar llum, donen fum.

Ara que cadascú en tregui les conclusions que trobi oportunes.◆

Puntuació forçada

JOSEP RUAIX

Gravat de R. Stirling (Barcelona, 1855)

Vegem un parell d'usos de puntuació que podem titllar de mecanicistes o ultracorrecetes.

1) El primer és l'ús de la coma en els encapçalaments de les cartes. Exemple:

*Estimat amic,
T'escric aquesta carta per fer-te saber que...*

És cert que així es fa en la tradició gràfica d'una sèrie de llengües; però la tradició catalana, paral·lela a la castellana, prefereix d'usar-hi els dos punts, i amb raó. En efecte:

- la fórmula d'encapçalament no és pròpiament un vocatiu, com molts creuen (i per això hi troben escaient la coma), sinó una frase introductòria, com ho demostra l'entonació, que no és ascendent sinó descendent. Compareu: *T'escric aquesta carta, estimat amic, per fer-te saber que...* (on *estimat*

amic és un vocatiu, entonació ascendent) / *Estimat amic: T'escric aquesta carta per fer-te saber que...* (on *Estimat amic* té una entonació diferent, descendent; per tant, no és cap vocatiu). La pausa que s'hi fa, doncs, no és menor (com quan escrivim coma), sinó mitjana o fins i tot major (com quan escrivim dos punts o punt);

- des del punt de vista gràfic, no és estètic escriure majúscula després d'una coma, mentre que sí que ho és després de dos punts¹;

- en escrits antics, les fórmules en qüestió solen acabar en punt o en dos punts (no en coma), cosa que indica també que la pausa no queda ben re-

flectida per la coma. Exemples (en català i en llatí): *Molt car primogènit. Entès havem que...* / *Reverendissimi patres et amici carissimi. Dignum...* / *Pater reverendissime: zelus fidei...* / *Mestre Nicolau: Segons tenor de una vostra letra...* / *Sanctissime Pater. Quorumdam amicorum...* (tretes d'unes cartes medievals²). *Car cosí. Com Rodrigo de la Guitarra, ministrer del senyor rey, vage a nós per honor e reverència vostra...* (començament d'una carta renaixentista³);

- hi ha bons autors que han usat els dos punts en els encapçalaments de les cartes. Exemples (arreglats casualment): *Estimat amic: En sol·licitar-me un epíleg...* / *Estimat espòs: Estesa sobre les fredes rajoles de la meva presó...* (Ruyra, OC, pp. 631 i 1364). *Senyor: Encarregats per la senyora Tal...* (Carner, trad. de *Pickwick*, p. 327). Pompeu Fabra vacil·lava: a vegades usava

la coma, a vegades els dos punts i fins i tot el punt⁴;

- els tractadistes Solà-Pujol (*Tractat de puntuació*, pp. 48-51 i 60-61) també recomanen l'ús dels dos punts en l'encapçalament de les cartes.

Per això s'hauria d'abandonar l'ús de la coma en els encapçalaments dels textos epistolars –que es fa, més que res, com a reacció anticastellana, és a dir, com a ultracorreció– i usar-hi tranquil·lament els dos punts, seguint la nostra autèntica tradició. Exemple:

Estimat amic:

T'escric aquesta carta per fer-te saber que...

2) L'altre ús de la puntuació que trobem forçat ve a ser un cas invers del precedent. Ens referim a l'ús dels dos punts (en lloc de coma) després de l'adverbi conjuncional *ara* (reducció de *ara bé*). En efecte, encara que hom voldria marcar, amb els dos punts, que aquest *ara* té una entonació diferent de l'*ara* adv. de temps, no és bo de posar-hi aquest signe, perquè la partícula té massa poca entitat i, per altra banda, és lògic que hi posem el mateix signe que posaríem després de la forma completa *ara bé*. Exemple defectuós: «Això no m'agrada. *Ara*: si tu ho vols, ho faré.» Ex. corregit: *Això no m'agrada. Ara, si tu ho vols, ho faré.* (Compareu: *Això no m'agrada. Ara bé, si tu ho vols, ho faré.*)

Algú dirà que, amb la coma, no queda prou clar quina entonació cal donar al mot *ara*. Sí, però és que, en general, la coma pot tenir diverses entonacions i, de moment, no s'ha inventat cap sistema per a distingir-les. Cal deixar un cert marge a la intel·ligència i traça del lector. ♦

(Extret del llibre *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui* / 1, pp. 103-105)

¹ Potser per això els italians, que tenen força gust estètic, solen escriure en minúscula el mot que ve després de l'encapçalament.

² Publicades a cura de Jaume de Puig dins ATCA (Arxiu de Textos Catalans Antics), 2, pp. 328-345.

³ Dins *Les poesies de Jordi de Sant Jordi*, a cura de M. de Riquer i L. Badia.

⁴ Cf., p.e., un seu epistolari dins LAMUELA-MURGADES, *Teoria de la ll. lit. segons Fabra*, pp. 219ss, i P. COROMINES, OC, p. 1591.

El Moianès homenatja Josep Ruaix

MÀRIAM SERRÀ

El propassat 18 de desembre l'Associació Cultural Modilianum presentava en els municipis de Calders i Moià el número 33 (segon semestre, any 2005) de la seva revista, *Modilianum*, especialitzada en estudis del Moianès, amb el subtítol de «Miscel·lània en honor de Josep Ruaix i Vinyet», en ocasió d'haver-se esdevingut, l'agost del 2005, el seixanta-cinquè aniversari del conegut lingüista, fill de Moià i resident en aquesta vila.

El contingut de la publicació, que en realitat és un volum de 192 pàgines, consisteix, després de l'editorial, signat pel director, Jaume Clarà, en els següents treballs: «Josep Ruaix, eclesiàstic, gramàtic i escriptor: biografia i biblio-

grafia», per Carles Riera; «Josep Ruaix i Vinyet: aplec fotogràfic», per Manel Alsina; «Al cap de cinquanta anys», per Valentí Miserachs; «Ruaix: etimologia d'un cognom de Moià», per Joan Ferrer; «Els noms de relleu del Moianès», per Carles Domingo; seguits de cinc articles sobre temes històrics, literaris o artístics del Moianès. La miscel·lània acaba amb les habituals seccions «Crònica» i «Llibres». Recordem que *Modilianum* es pot adquirir al Museu-Arxiu de Moià (c/ Rafel Casanova, 8, 08180 Moià) o trucant al telèfon 93 830 01 43.

Tant l'acte de presentació tingut al migdia (a Calders) com el tingut a la tarda (a Moià), els quals comptaren amb la presència sia de gent de la comarca sia de persones vingudes de més lluny, tenien el suport dels respectius ajuntaments. En el segon, l'alcalde de Moià i president del Consorci del Moianès, Josep Montràs, iniciava el seu parlament citant Eduard Castellet –conegut barceloní (president de la Fundació Miró) vinculat a Moià– dins un monogràfic de la revista *Descobrir Catalunya* dedicat a la comarca moianesenca, el qual afirmava que «el primer que s'ha de fer al Moianès és anar a parlar amb el lingüista Josep Ruaix», i, després de remarcar que tenia «la convicció personal que Catalunya no ha reconegut els mèrits d'aquest home», conclouia assegurant que «si

avança Moià, també construïm aquesta Catalunya per la qual ha lluitat tan desparatament el nostre Josep Ruaix».

Montràs no exagerava en les seves asseveracions, perquè Ruaix mateix, en el discurs que pronuncià, declarava haver procurat guiar-se sempre per una triple fidelitat: «1) En primer lloc, fidelitat a la meua llengua, que en la meua infantesa, adolescència i primera joventut jo veia injustament tractada. [...] 2) En segon lloc, fidelitat a la meua pàtria [...]. 3) En tercer lloc, fidelitat a la meua comunitat religiosa [...]. Crec, doncs, sincerament i dins la meua poquesa, que he procurat ser fidel a aquesta tríada [...]» Josep Ruaix, però, també feia palesa la seva preocupació «per la salut social del català, que, malgrat haver superat aquelles injustícies flagrants de després de la guerra civil, no acaba de sortir-se'n amb la normalització, [...] i patim el fenomen de la globalització, que afavoreix les grans llengües i penalitza les petites [...]; pels embats que sofreix el nostre país [...]; per la pèrdua de la fesomia pròpia en l'aspecte lingüístic [...], en els costums, en les tradicions [...]». Malgrat tot, el punt final del discurs, brodat amb la composició poètica *Semijubilació*, de collita pròpia, deixava ben clara la seva actitud: «No em puc rendir. Doncs endavant!»

Doncs endavant, Ruaix!◆

El Cens de Professors de Català

JORDI MIR

Àpat d'homenatge a Pompeu Fabra, ofert pels seus alumnes del curs 1933-1934 (Universitat de Barcelona)

L'increment d'ús del català escrit que es va generar amb l'adveniment de la II República, sobretot a partir de l'aplicació de l'Estatut de Catalunya el setembre de 1932 i, com a fet subseqüent, l'inici del procés de normalització de l'escola en català, va capgirar sobtadament tots els plantejaments que havien regit fins aleshores, tant en el camp educatiu com pel que feia a les necessitats derivades de la presència de la nostra llengua escrita en la vida quotidiana.

Calia, doncs, aprofitar com fos aquella oportunitat històrica, i era prioritari, tot i el deficient coneixement del català escrit de la majoria de la població, aconseguir una capacitat satisfactòria de tots els mestres de Catalunya. Això va fer veure tot seguit la necessitat de crear un cos de professors amb un coneixement òptim de la llen-

gua per a poder garantir un desenvolupament, rigorós i de qualitat, de l'ensenyament i assegurar l'ús correcte del català en tots els camps.

Les mesures que havien de servir de base per a solucionar el problema es van iniciar ben aviat. La primera, i que hem de considerar cabdal, és el nomenament de Pompeu Fabra per a la Càtedra de Llengua Catalana de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, de la qual va prendre possessió el 7 de novembre de 1932. Això va permetre d'organitzar immediatament un curs de català superior, professat per Fabra mateix, pensat expressament per a la capacitat de professors. Com a complement de la mateixa intenció, per un Decret del Departament de Cultura de 18-12-33 es crea el Consell de Cultura de la Generalitat, compost per 25 vocals, del

qual és nomenat president delegat Jaume Serra i Húnter (en aquell moment rector de la Universitat de Barcelona) i vicepresident Pompeu Fabra.

En aquest mateix sentit, el 24-1-34 el *DOGC* publica una ordre que complementa aquell decret. S'hi dona compte d'haver convocat uns exàmens en els quals el qui acredités una «preparació absoluta» era declarat «apte per a l'ensenyament del català» sense l'obligatorietat d'haver seguit prèviament cap curs. Hi foren reconeguts, en aquesta primera convocatòria (que, de fet, correspon al curs 1932-33), 78 títols que passaven a constituir la base inicial del Cens Oficial de Professors de Català, establert per una altra ordre del mateix dia. Els capdavanters d'aquesta lluita per la llengua són:

«Emili Vallès i Vidal, Artur Martorell i Bisbal, Dr. Carles Cardó, Pau Romeva

Carles Cardó

i Ferrer, Mn. Enric Jordà, Cèsar A. Jordana i Mayans, Jesús Sanz i Poch, Carles Magrinyà i Solé, Bartomeu Bardagí i Morés¹, Rafael Folch i Capdevila, Montserrat Bertran i Vallès, Sebastià Sánchez i Juan, Lluís Reixach i Fàbrega, Josep Joanola i Pujol, Concepció Vandellós, Assumpció Martí i Espí, Josep Boronat i Recasens, M. Cristina Baldrich, Esperança Figueras i Bassols, Josep Climent i Pascual, Maria A. Pascual i Manyé, Rosalina Poch i Ferré, Josep Villalon i Sabater, Eduard Artells i Bover, Josep M. Casas i Homs, Marcel·lí Antic i Camprubí, M. dels Àngels Garriga, Àngel Estrem i Fa, Josep Miracle i Montserrat, Margarida Delclòs i Ferrer, Hilda G. Agustini i Banús, Montserrat Sastre i Carbonell, Madrona Batlle i Roviroso, Anna Pujolar i Pabó, Joan Sales i Vallès, Maria Tuset i Sala, Joan Montanya i Pradera, Jaume Aimà i Mayol, Antoni Sabater i Mur, Manuel G. Alba, Amadeu Saboia i Ginesta, Josepa Bayona i Gotanegra, Artur Balot i Vigas, Narcís Massó i Valentí, Lluís Gruart i Comas, Lluís Vaquer i Esplugas, Emili Sabater i Casals, Elionor Condal i Ribas, Salvador Roca i Roca, Joan Cortès i Picó, Carme Rigau i Tolosa, Josep Alberic i Jofre, Mateu Bardagí i Mores², Joan Linares i Santasusana, Serafi Singlà, Nicolau Lluelles i Carreter, Te-

resa Miquel i Pàmies, Josefa Tejero i Corretger, Carme Riudor i Carol, Hortènsia Corominas i Vigneaux, Teresa Anglès i Figueres, Joan Mata i Codina, Ramona Roset i Brangarí, Manuel Roset i Brangarí, Francesc Prat i Barri, Maria Castillo i Roca, Josep Forn i Talló, Horaci Sabater i Sánchez, Amadeu Sert³ i Gelambí, Josep Teixidor, Jaume Coll i Aregall, Lluís Icart i Leonila, Tomàs Roig i Llop, Mercè Baca i Reixach, Anicet Villar i Villar, Àngela Pascual i Solé, Enric Roig i Querol i Manuel Corominas i Paré.»

Una ordre de 9-3-34 constata que «la Càtedra Superior de Català, que professa el senyor Pompeu Fabra, va ésser creada precisament per a donar els certificats de suficiència als que hagin cursat aquest

ensenyament...» I resol: «Que els alumnes que hagin seguit i aprovat el curs ... siguin inclosos al Cens Oficial de Professors de Català.» Aquestes disposicions van permetre de regularitzar les promocions següents, que van ser seguides amb normalitat fins a la fi de l'any 1937 i, amb l'alteració que les circumstàncies del moment imposaven, una darrera el 1938.

Ja dintre d'una fórmula normalitzada, una ordre de 28-8-34 dóna una llista de vint-i-vuit nous professors. Diu textualment:

«El senyor Pompeu Fabra, Director de la Càtedra Superior de Català, ha presentat la relació corresponent al curs 1933-34 dels alumnes que han estat aprovats. Com sigui que, segons les disposicions que regulen l'esmentat Curs Superior i el Cens de Professors de Català de la Generalitat de Catalunya, els alumnes aprovats tenen dret al títol de Professors. // De conformitat amb la proposta del senyor Pompeu Fabra, i amb l'informe del Consell de Cultura, // He resultat: // Són inclosos en el Cens Oficial de Professors de Català de la Generalitat de Catalunya els següents alumnes que han aprovat el Curs Superior de Català 1933-34:

// Maria Assumpta i⁴ Abelló, Joan Amat i Duran, Enric Amo i Bernaldo de

Quirós, Josep Astort i Montserrat, Francesc Badia i Miró, Valentí Bonet i Martorell, Margarida Coma i Serrat, Adolf Florensa i Ferrer, Ramon Forn i Vilaró, Pere Galtés i Torres, Francesca Llonch i Badiella, Maria Nogueras i Vilaseca, Domènec Palmitjavila i Rogé, Pere Pellicer i Canal, Teresa Pintó i Casadevall, Ramon Redó i Calduch, Pere Rius i Simon, Carme Roca i Peirolat, Lluís Rodó i Forn, Montserrat Roset i Brangarí⁵, Mercè Ros i Arquer, Maria Salvat i Bonet, Francesc Tur i Mateu, Pere Llobera i Carol, Eladi Homs i Oller, Cinta Balagué i Domènech, Manuel Salvat i Domènec Rubió i Àlvarez.»

L'any 1935, ja dintre l'estat de suspensió de l'Estatut a causa dels fets del Sis d'Octubre, una ordre publicada al DOGC el dia 20 d'agost, precedida de la versió castellana en la qual s'han traduït tots els noms i signada per Lluís (aquest en català en les dues versions) Duran i Ventosa com a conseller, atorga el títol als dinou professors següents:

«Josep Traité i Ventura, Francesc Arnó i Santos, Joan Sbert i Pretus, Teresa Puig i Martí, Esteve Sarroca i Vergés, Pere Lluís Vidal i Macip, Joan Mallet i Guillem, Felicià Serra i Mont, Joan Miravittles i Serradell, Francesc Torres i Ferrer, Josep Rius i Borràs, Carme Tutusaus i Folch, Montserrat Calveras i Ubach, Enriqueta Mas i Nieto, Magda Bartolí i Terradellas, Jaume Torres i Escaiol, Miquel Martínez i Castanyé, Felicià Joanpera i Rovira i Jaume Vilalta i Tries.»

Ja represa la normalitat inicial, el dia 8-7-36 Ventura Gassol signa novament una ordre per la qual s'inclou al Cens un nou grup de cinquanta professors procedents dels alumnes oficials de la Càtedra Superior de Català i dels lliures que hi accedien a través de l'examen fet davant el Tribunal Permanent de Català, creat el 3-8-34 i compost per Pompeu Fabra, president, i sis membres més. Van obtenir el títol:

«Joan Plans i Comes, Ismael Antich i Sariol, Francesc Costa i Planas, Josep Mª Garcia i Estragués, Montserrat Garcia i Estragués, Carolina Terré i Latorre, Jaume Pernau i Muntades, Ramon Carulla i Tàssies, Maria del Carme Torras, Maria Pina i Pi, Pere Xaus i Compte,

¹ Ha de ser Moras. Al títol que li fou lliurat figura com a Móres.

² Vegeu (1).

³ Ha de ser Serch.

⁴ La *i* no hi ha de ser, perquè Abelló correspon al primer cognom.

⁵ Els seus germans, Ramona i Manuel (33), figuren com a *Brangarí*.

Eduard Artells

Ramon Aramon

Modesta Oñate i Soler, Pere Vives i Clavé, Mateu Piguillem i Casadejust, Josep Mª Sajoan i Navarro, Carme Menoro i Martín, Joan Perelló i Benavent, Josep José i Mariner, Adela Vergés i Payró, Xavier Triay i Caules, Antoni Giménez i Segarra, Rosa Claveria i Teulats, Dolors Ventura i Martí, Josep Gras i Cassassayas, Maria Torres i Pitart, Maria Lluïsa Prats i Mauri, Margarida Cortadellas, Antoni Carrió i Català, Joaquina Pollina i Julià, Maria Dolors Lluhí i Maura, A. Vila i Sirvent, Rosa March i Bernaus, Esperança Horta i Cunill, Teresa Pizzà i Mitjavila, Manuel de Muga i Toset, Pilar Serra i Goday, Carme Parés i Pedrals, Josep Vallespí i Gavallda, Ramon Esquerra i Clivillés, Maria Ferrer i Illa, Carles Varela i Burc, Pere O. Montserrat i Soler, Josep Carbonell i Soler, Joan Masats i Ribera, Josep Maçana i Alberic, Josep Calmet i Safort, Benjamí Vila i Campderròs, Joaquina Morera i Falcó i Neus Bohigas i Masoliver.»

En un procés idèntic, per una ordre de 13-7-37, amb la signatura de Carles Pi i Sunyer, que havia pres possessió del Departament de Cultura el dia 29-6-37, accedeixen al Cens 71 nous professors, que són:

«Jordi Colomer i Romero, Maria Cirici i Pellicer, Ramon Rierola i Isern, Pere Camprubí i Alemany, Ramon Gar-

rell i Casanovas, Amadeu Burguet i Boix, Maria March i Barnaus⁶, Alfred Badia, Ernest Corral i Coll del Ram, Eduard Bardas i Planellas, Elvira Perales i Mascaró, Francesc Lleixà i Subirats, Maria Català i Tarruell, Josep Mas i Calvet, Josep Boix i Bonhora, Joan Sbert i Rotger, Eulàlia Ricart i Ventura, Emili Carles i Vilanova, Teresa Altet i Roig, Francesc X. Riu i Coromina, Josep Antiga i Caballé, Ramon Alsina i Torralles, Josep Mª Tresànchez i Camí, Jaume Ricart i Pujol, Oswald Cardona i Roig, Maria Montllor i Cabanach, Enric Kucera i Willisegger, Josep Roig i Piera, Anna Pi i Pousa, Joan Ribas i Grau, Joan B. Alvarós i Arias, Josep Maurí i Serra, Ferran Palau i Martí, Eufemí Fort i Cogul, Ofèlia Torres i Guerres, Dolors Sensada i Jaumot, Josefa Gimferrer i Via, Joaquina Alemany i Bori, Tomàs Giró i Abelló, Gabriel Nogués i Pahí, Francesc Duran i Ruiz, Jordi Maseras i Baltà, Rosa Sagau i Llera, Isolina Viladot i Vinyes, Maria dels Àngels Mundó i Marcet, Josep Domingo i Jové, Manuel Padrós i Claret, Narcís Saguier, Palmira Jaquetti, Emília Sagués i Comas, Carme Vives i Clavé, Lluís Valls i Vilà, Maria Prats i Rom, Francesc Guàrdia i Guàrdia, Ramon Aramon i Serra, Alfons Serra i Baldó, Josep Vergés i Fàbregues, Anna-Maria de Saavedra i Macià, Carme Serrallonga i Calafell, Marçal Olivari, Mercè Totosaus i Ma-

riné, Teresa Vallverdú i Baró, Mercè Montllor i Cabanach, Perfecte Amella i Perolet, Joan Ullés i Torres, Jaume Meya i Torrents, Francesc Muixí i Garreta, Valentí Vergés i Andreu, Anna Santamaria i Tusell, Pere Elies i Busquets⁷ i Jaume Regàs i Castells.»

Un decret de 31-8-37 articula les diverses institucions i serveis culturals que es refereixen a l'ensenyament del català i estableix: «L'òrgan superior i director de l'ensenyament de la llengua catalana serà la Direcció General dels Ensenyaments de Català», i també «La Presidència del Tribunal Permanent de Català correspondrà al Director General d'Ensenyaments de Català», càrrec en el qual és ratificat «Mestre Pompeu Fabra, que ha realitzat la funció fins a la data».

D'acord amb aquest decret, per una ordre de 7-7-38, en la qual desapareix la fórmula de llista proposada per Pompeu Fabra, es concedeixen 15 nous títols. Diu simplement:

«Vista l'acta dels exàmens per a l'obtenció del títol de Professor de Català, celebrats d'acord amb les normes del Decret del 31 d'agost del 1937, // He resolt: // Són inclosos al Cens de Professors de Català de la Generalitat de Catalunya, per haver superat les proves establertes per les disposicions vigents, els senyors Baldomer Balot i Villar, Francesca Solà i Inglès, Maria Teresa Maluquer i Noves, Maria Carbonell i

⁶ La seva germana Rosa (36) figura com a Bernaus.

⁷ Ha de ser Busqueta.

Carme Serrallonga

Bartomeu Bardagí

Clop, Faustí Beltran i Prats, Carme Solà i Villart, Maria dels Àngels Tarroja i Bernades, Llum Ventura i Catalán, Joan Puigdevall i Simón, Maria dels Àngels Cosidó i Majó, Ricard Giró i Vendrell, Claudi Santcliment i Cuscó, Eulàlia Casanoves i Anglís, Maria Teresa Gavarró i Castelltort i Josep Mª Dalmau i Casademont.»

Així es tancava el procés de formació i de reconeixement de Professors de Català de la Generalitat, ja que, atesos els infausts esdeveniments posteriors, no es va dur a terme cap altra convocatòria. El total de persones que van tenir l'honor d'obtenir el títol va ser de 261 (162 homes, 98 dones i 1 que no s'especifica). Des del primer moment van constituir un cos de la màxima eficàcia i solvència per a impulsar el coneixement de la llengua i una base importantíssima sobre la qual es va poder assentar la tasca, difícil però obstinada, que va permetre d'iniciar la represa d'aquesta missió bàsica a partir dels anys quaranta. I això no solament per la continuïtat de la seva acció personal, sinó perquè havien d'ajudar decisivament a encoratjar i a ensinistrar les noves fornades de catalans disposats a lluitar per salvar la llengua.

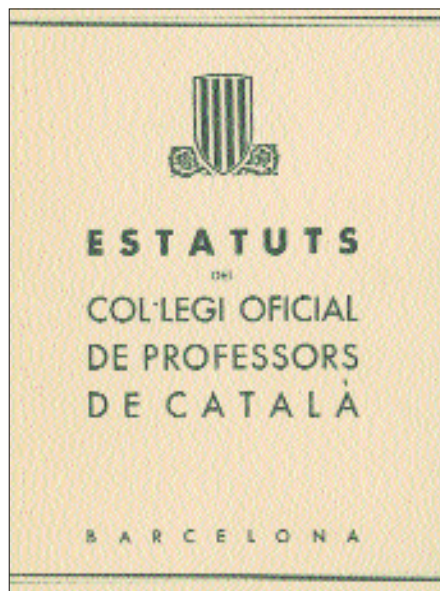
Els drets i l'autoritat que els donava el títol els van induir a la conveniència d'agrupar-se i, amb aquest esperit, ben aviat es va crear el Col·legi Oficial de Professors de Català. Es va constituir oficialment durant els moments dubtosos posteriors al Sis d'Octubre i va ser autoritzat pel Gobierno General de Cataluña el 30-3-35. Així va funcionar, amb domicili social, inicialment provisional però que va resultar defi-

nitiu, a la seu de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, fins que en el Decret de Presidència de la Generalitat de 31-8-37 es dona «forma orgànica a les diverses activitats que es refereixen a l'ensenyament en català». L'article 7è diu: «Ningú no podrà exercir autoritzadament l'ensenyament del català si no està inclòs al Cens de Professors de Català, declarat oficial per la Generalitat de Catalunya. Els Professors de Català estan autoritzats a agrupar-se en Col·legi.»

De l'activitat que el Col·legi va desenvolupar durant aquests anys no ens ha estat possible de localitzar-ne documentació pròpia i ni tan sols referències en la part d'arxiu de l'APEC que s'ha conservat. La informació més concreta la tenim a través dels Estatuts que en 23 articles, dividits en 4 apartats, en defineixen la finalitat. No es té notícia del nombre de professors col·le-

giats ni de la integració que cadascun hi va tenir, i només es té constància que l'abril del 35, al moment de formalitzar els Estatuts, n'era president Emili Vallès i Vidal i secretari Josep Climent i Pascual. S'hi preveu una Junta de Govern composta de president, vicepresident, secretari, vicesecretari, tresorer, comptador i tres vocals, amb un mandat de dos anys, i inicialment s'hi estableix una quota d'inscripció de cinc pessetes i mensual d'una pesseta.

Amb el pas del temps, aquell feliçment assolit nombre de 261 professors es va anar reduint. Els anys immediats al tombant de segle van ser decisius en aquest sentit, i els que encara mantenen el caliu d'aquella noble acció ens van anar deixant. Entre els darrers, i sense voluntat cronològica ni preferencial, vénen a la memòria més immediata Carme Serrallonga, Pere Elies, Josep Miracle, Maria Cirici, Pere Gal·tès, Ramon Aramon, Carme Riudor, Pere Pellicer... El dia 2 de setembre del 2003 va morir l'últim, Bartomeu Bardagí, en qui coincidien les característiques més plausibles de tota aquella generació, tant pel fet d'haver assolit el títol en la primera convocatòria, quan només tenia divuit anys, com per haver-se mantingut fins al darrer moment –durant setanta anys!–, d'una manera continuada i indefallent, al servei de la nostra llengua. A ell i a tots els qui formaren part d'aquell fecund i enyorat Cens de Professors, concebut i mantingut amb profit sota el mestratge de Pompeu Fabra, el nostre homenatge i el nostre agraïment per sempre. ♦

Entrevista a David Jou

FLORENCI CRIVILLÉ I ESTRAGUÉS

FOTO: MIQUEL PARÉS

David Jou al jardí de la seva casa de Campelles

David Jou i Mirabent (Sitges, Garraf, 1953) és catedràtic de Física de la Matèria Condensada a la Universitat Autònoma de Barcelona, membre de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Reial Acadèmia de Doctors i membre corresponent de la Real Academia de Ciencias Exactas, Fisicas y Naturales. Ha publicat uns cent setanta articles de recerca en revistes de difusió internacional i cinc llibres de ciències, entre els quals destaquen, per la seva difusió, *Extended irreversible thermodynamics* (Berlín 1993, amb J. Casas-Vázquez i G. Lebon) i *Introduction to the thermodynamics of biological processes* (Nova York 1990, amb J.E. Llebot). En català, ha publicat els llibres de física *Equacions de Gibbs generalitzades i extensió de la termodinàmica de processos irreversibles* (1983), *Introducció a la termodinàmica de processos biològics* (1987), *Mecànica estadística i biologia molecular* (1992) i els assaigs *L'escultor Pere Jou* (1991), *Matèria i materialisme* (1999), *El temps i la memòria en la ciència contemporània* (2000), *Ciència, fe, poesia* (2001), i una àmplia obra poètica, d'una vintena de títols, aplegats en els volums *L'èxtasi i el càlcul*

(2002) i *L'huracà sobre els mapes* (2004), alguns dels quals traduïts al castellà, francès, anglès, alemany o rus. Ha traduït al català diverses obres científiques: el llibre de text *Física*, de P. Tipler (1992), i *Història del temps* (1988), *L'Univers en una closca de nou* (2001) i *Brevíssima història del temps* (2005), de Stephen Hawking. Forma part del consell supervisor del TERMCAT. En ell conflueixen un interès per la recerca científica i per la creació literària, àmbits en què ha rebut diversos premis.

L'entrevistem a Campelles (Ripollès), lloc on passa, des de fa vint-i-sis anys, part de les vacances, i en la tranquil·litat del qual combina les excursions i la feina literària. Fa disset anys que ens coneixem, i hem tingut força ocasions de compartir els paisatges de les nostres valls i les inquietuds literàries i cíviques per la llengua i el país. Participà en la celebració recent dels vint-i-cinc anys del TERMCAT amb una conferència sobre «El català científic: eina de recerca i estímul cultural». Amb aquest motiu, hem parlat amb ell del català i la ciència, i de les relacions entre ciència i humanisme.

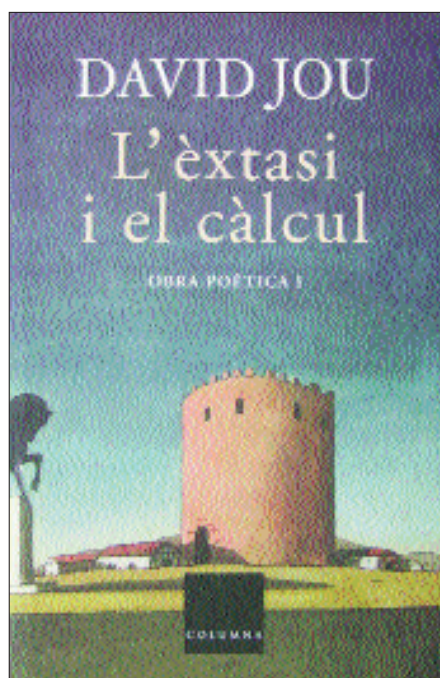
—En què ha influït sobre la vostra obra poètica el fet de ser científic?

—Explícitament, ha influït en alguns poemes dedicats a temes científics. Però la unitat entre ciència i poesia és molt més profunda; diria que és una característica prèvia del funcionament de l'esperit. Em sento un arquitecte de llibres, tant en poesia, com en física, com en assaig. M'interessen l'estructura del llibre, les relacions entre les seves parts, les forces que les traven entre elles, les ressonàncies que s'hi estableixen, els ritmes i la música que les fan alenar, la grandiositat d'horitzons que poden obrir. Per això sento una fruïció extraordinària quan estic planejant i escrivint un llibre. En escriure un article científic o un poema, els veig no sols en la seva immediatesa, sinó com un pas en un camí, com una part en un tot. Escriure em causa un gran plaer, tant si és en català, castellà o anglès, tant si és un poema com un resultat científic. En certa manera, la meua obra —científica o poètica— és fractal, és a dir, me n'interessen totes les escales: el vers com a unitat en si, el conjunt del poema, el llibre, el conjunt de llibres en l'obra completa. Sóc de l'estirp de poetes seduïts per la passió de la racionalitat, com Espriu, Ribera, Valéry, Jorge Guillén —salvant les distàncies que calgui. També és una obra fractal en un segon sentit: m'interessa la vivència més íntima, la relació amorosa, la societat, el cosmos, la transcendència. Per a realitzar aquesta doble fractalitat, formal i temàtica, no hi ha altra possibilitat que una obra extensa, però una extensió que valori més les noves aportacions que les redundàncies.

—En què s'assemblen i en què es diferencien els llenguatges científic i el poètic?

—El llenguatge científic vol precisió, que els termes siguin unívocs, que puguin ser interpretats d'una sola manera; en canvi, no demana música verbal. El llenguatge poètic ha de ser ric en suggeriments, ha de poder resistir lectures diverses, interpretacions vàries, i ha de tenir música. Tanmateix, en fer aquesta comparació m'estic referint al llenguatge de les paraules. En la física, però, no podem prescindir del llenguatge matemàtic, que en constitueix un nucli essencial. En els meus treballs utilitzo equacions diferencials en derivades parcials i àlgebra —sistemes d'e-

quacions, teoria de grups. M'agradaria incorporar-hi altres formes de llenguatge: més geometria diferencial, més espais fibrats, més varietats simplèctiques. Quina força té el llenguatge matemàtic! Una sola equació, diu tantes coses! No et sorprengui que hagi dedicat poemes a equacions —les equacions de Maxwell de l'electromagnetisme, o l'equació d'Einstein de l'energia—: hi bateguen la llum, el magnetisme, l'electricitat, el blau del cel, el fulgor del llamp, la forma de les antenes de televisió. Una equació pot canviar el món: ho han fet, per exemple, les dues equacions que acabo d'esmentar.

—¿Són gaires, actualment, els científics humanistes?

—Internacionalment, l'assaig científic és un dels corrents més actius del pensament actual, anomenat «la tercera cultura», en el sentit que fa confluïr la cultura científica i la humanística. Hi ha força interès del públic en divulgació i en assaig científic. És lògic, ja que la ciència és una frontera en moviment, hi ha milers de persones treballant i descobrint, innovant la tecnologia, obrint possibilitats d'acció, suscitant promeses i perills, i la gent té curiositat per saber-ho. En català, som una cinquantena de persones que hem publicat assaigs científics en els darrers vint anys —la majoria d'elles, més de dos assaigs. Ara bé, a què diem humanisme? Molts dels científics que escriuen sobre aquests temes —no em re-

fereixo als nostres, sinó als d'arreu del món— són bons especialistes, coneixen bé les fronteres del present, són uns reporters eficients de l'actualitat científica, però coneixen molt poca història i molt poca filosofia. Els fa l'efecte que el món comença ara, com si la gent no hagués reflexionat sobre la vida abans del descobriment de l'ADN, com si no s'hagués interrogat per la matèria abans del descobriment dels quarks, com si la ciència fos l'única forma de pensament rigorós. Ser humanista és difícil: cal tenir present la història i l'actualitat, la raó i l'emoció, l'eufòria i el sofriment, el coneixement i la justícia, el saber i la moral, la identitat i l'alteritat, cal conèixer diverses llengües, haver-se educat en la discussió i el diàleg amb pensaments diversos, haver superat la simple erudició i arribar a la ponderació crítica, a l'aportació original. En aquest sentit, no sé si hi ha gaires humanistes ni gaires científics humanistes.

—És la cultura catalana més de lletres que de ciències?

—No hi ha hagut més remei: les ciències han rebut molt poca consideració. La majoria d'intel·lectuals —que són els qui fan arribar al públic la impressió d'allò que és la cultura— no tenen els coneixements científics mínims, de manera que han fet veure que la ciència no existia: els ha molestat, s'hi han sentit incòmodes i perplexos, i l'han eliminada del seu horitzó. Tampoc els científics no han contribuït gaire a la visibilitat cultural de la ciència: sovint han estat reclosos en la seva especialitat i han mirat amb recel i desdeny els qui intentaven fer-se'n ressò. A Barcelona es féu un descobriment que obtingué un premi Nobel —el de Medicina i Fisiologia de 1906, de Santiago Ramón y Cajal. Gairebé ningú no ho sap. Tenim una tradició de tres segles d'estudis botànics de primer ordre, i d'estudis geològics apreciables. Gairebé ningú no ho sap. Hi ha hagut un gran conreu de la medicina i un treball molt digne en química, farmacologia i astronomia, i tampoc això no forma part del patrimoni mental del país. L'actualitat científica té un ritme molt viu, com no l'havia tingut mai, i comença a tenir una certa visibilitat pública. És imprescindible que se sàpiga, que se'n coneguin els resultats, que s'intenti que el país se'n beneficiï

econòmicament, en comptes de veure la recerca com una activitat que demana subvencions a fons perdut i els resultats de la qual mai no s'arriben a conèixer.

—Comparant la llengua catalana amb la francesa, la italiana, la castellana (amb qualsevol altra llengua llevat de l'anglesa), ¿té, aquesta nostra, possibilitats en el camp de la ciència?

—Des del punt de vista de capacitats expressives, sí; des del punt de vista de la difusió, no. Hi ha hagut moltes iniciatives per a anar actualitzant la terminologia científica —TERMCAT, Institut d'Estudis Catalans, Enciclopèdia Catalana, col·legis d'enginyers i de metges, universitats, científics concrets, congressos de metges i biòlegs en llengua catalana... Tenim diccionaris generals i d'especialitat, glossaris, llibres de text i de divulgació, estudiosos de la terminologia científica, fins i tot un manual molt elaborat de català científic. Però el noranta-cinc per cent de les publicacions científiques en física, química, matemàtiques i bioquímica són en anglès, i reben el noranta-set per cent de citacions. En botànica o geologia, o en llibres de text, el domini de l'anglès no és tan aclaparador —jo el situaria en un setanta per cent. El fet que hi hagi una llengua franca —ara l'anglès, fa cinc segles el llatí— té alguns avantatges. Els meus escrits de recerca tot just trobarien deu o dotze lectors en l'àmbit català, i en troben uns cinc mil en el conjunt del món. Una altra cosa és l'assaig, l'exploració de les fronteres entre ciència i humanitats, en què m'interessa adreçar-me al públic que llegeix la meua llengua, contribuir a la vitalitat intel·lectual del meu país. Proposo publicar la recerca especialitzada en la llengua en què sigui més eficaç —si en el país hi ha una comunitat científica prou àmplia, pot fer-se en la llengua del país; si no, en la llengua que convingui. Ens és imprescindible el ressò internacional. I ens és imprescindible, també, que el nostre país —el ciutadà mitjà— sigui culte i informat, que conegui en la pròpia llengua, no la recerca especialitzada que es fa aquí, sinó les grans idees i descobriments que es van fent arreu del món. Llull escriu en català, llatí i àrab —la llengua pròpia, la llengua franca i la llengua del veí conflictiu. La situació és propera a la que vivim nosaltres, que escrivim

Florenci Crivillé (l'entrevistador) i David Jou (l'entrevistat)

FOTO: MIQUEL PARÉS

l'obra de creació i assaig en català, la divulgació en català i castellà, i la recerca científica en anglès.

—Ve ja de ben antic l'ús del català com a llengua d'expressió científica? I com a llengua, concretament, de la divulgació científica en els mitjans de comunicació?

—L'esclat inicial de la llengua catalana en Ramon Llull incorpora amb naturalitat religió, ciència, aventura, fantasia, amor. Després hi ha un cert deixament. Llavors, com ara, hi havia el problema del nombre de lectors. Per això es publicava llavors en llatí i ara en anglès. En els mitjans de comunicació, creem i destruïm. Catalunya Ràdio tenia, entre altres, el programa *Sorbets de ciència*, amb força públic; el van suprimir. TV3 tenia un programa sobre ciència; el van suprimir. L'*Avui* tenia un suplement de ciència; el van suprimir. En castellà, *La Vanguardia* tenia el suplement de ciència i tecnologia més espectacular del món —des del punt de vista gràfic; el van suprimir. El Departament de Cultura tenia una Comissió Assessora per a l'estímul de la cultura científica; la van suprimir. Per a empobrir la llengua catalana i la cultura

del nostre país no calen dictadors espanyols: nosaltres mateixos ho fem amb prou eficàcia. Tot i això, hi ha una faceta creativa: una cinquantena d'autors de divulgació científica en català, les revistes de les Societats Catalanes de Física, de Química, de Matemàtiques, de la Institució Catalana d'Història Natural, alguns programes de ciència en alguna televisió o alguna ràdio —*Einstein a la platja*, a BTV, per exemple. No ens rendim.

—Els avenços en el camp de la formalització del llenguatge, on sigui, els nous sistemes de traducció assistida per ordinador, ¿poden impulsar l'ús de la difusió científica en llengües altres que l'anglès i, doncs, en català?

—Catalunya hauria d'estar entre els pioners de la traducció assistida per ordinador, però no s'hauria de limitar a les traduccions automàtiques entre català i castellà i anglès, ans aprofitar l'experiència de traducció per a desenvolupar programaris potents de traducció entre altres llengües. Hauria de tenir uns equips potents, amb membres de diversos països. Això ens beneficiaria culturalment i econòmicament, i ajudaria a rendibilitzar l'esforç.

També m'agradaria que Barcelona fos una de les capitals de l'edició, no tan sols en català i en castellà, sinó que també tingués present l'anglès –pensa que Amsterdam té editorials científiques que publiquen molt en anglès, amb una tradició de cinc segles en edició científica. M'agradaria que les editorials universitàries de l'Institut Lluís Vives –que aplega totes les universitats de l'àmbit catalanoparlant– tinguessin una col·lecció conjunta en anglès, amb difusió exterior.

—Actualment, els alumnes, a la universitat, saben més català que anys enrere o en saben menys?

—En les meves assignatures de física, les respostes dels exàmens contenen unes poques frases: tot són càlculs, nombres. De les poques que veig, se'm fa difícil deduir els seus coneixements. Imagino que si en aquelles poques frases ja hi ha faltes d'ortografia –tant en català com en castellà– la situació no deu ser gaire falaguera. No conec prou bé els ensenyaments bàsics i de batxillerat, però tinc la impressió que hi ha massa gramàtica i massa poc dictat, massa poca redacció, massa poca literatura. Fa uns quants anys vaig sentir dir que la literatura catalana no entrava en els exàmens de selectivitat. No hauria imaginat mai que haguéssim pogut arribar a això.

—En els vostres viatges i estades a l'estranger, quina mena de visió heu percebut que tenen de nosaltres?

—Coneixen Barcelona, que per a ells és una ciutat espanyola i mediterrània de bona vida, d'activitat intensa, i rica en art. Alguns tenen una idea, bastant remota, que a Catalunya hi ha una llengua pròpia, amb una tradició gairebé mil·lenària. En general, no senten pas curiositat ni simpatia especials per nosaltres. Per a la majoria de gent, la desaparició de llengües és una benedicció del cel –com ho és la desaparició de mosques, mosquits, escarabats i escorpins: pures noses, molèsties que només poden portar perills de desintegració dels estats i incomoditats a l'hora d'anar pel món. Per tant, és millor no fer la víctima i passar a l'atac; res de veure el català com a llengua minoritària o perseguida –ningú no mourà un sol dit per defensar-nos, de manera que plorar i denunciar és inútil. El català ha de ser

**Res de veure
el català com a
llengua minoritària
o perseguida.**

**El català ha de ser
vist com una llengua
sofisticada, rica,
cultura, normal.**

**El conreu
de la ciència
és un gran factor
de prestigi.**

vist com una llengua sofisticada, rica, culta, normal. El conreu de la ciència és un gran factor de prestigi –que no vam saber explotar en la fira de Guadalajara ni ho sabrem fer en la de Frankfurt. Quan m'han preguntat, a l'estranger, què era això del català, aquells que no en coneixien l'e-

xistència, em miraven amb commiseració mentre parlava d'història –per a la gent d'avui, la història comença ara mateix– i mentre parlava de literatura –una literatura de mil anys i de la qual no han sentit a parlar mai de cap autor?: quin tip de riure!, quina ineptitud de seducció espiritual, de projecció internacional!–, però quedaven parats quan els parlava de televisió i del fet que a la universitat s'ensenyava física quàntica o biologia molecular en català. Llavors acceptaven que el català era una llengua seriosa. Jo crec que la realitat és més complexa, però si la gent la veu d'aquesta manera, n'hem de treure profit.

Mentre parlem, el sol s'amaga rere el còm de la Covil. El Taga, davant nostre, encara resta il·luminat per la llum del vespre. Abans de separar-nos, anem a una placeta, a veure les noves rajoles que presenten al visitant el poema que Alfred Badia i Gabarró dedicà a Campelles, un sonet ric en lèxic, en força cívica, en amor a la terra. I sota els mots inspirats de l'amic que apreciarem ens acomiadem, desitjant-nos un nou any ben fructífer, en què les il·lusions tinguin més força que les dificultats i les inèrcies.◆

Llegint el poema d'Alfred Badia

FOTO: MIQUEL PARÉS

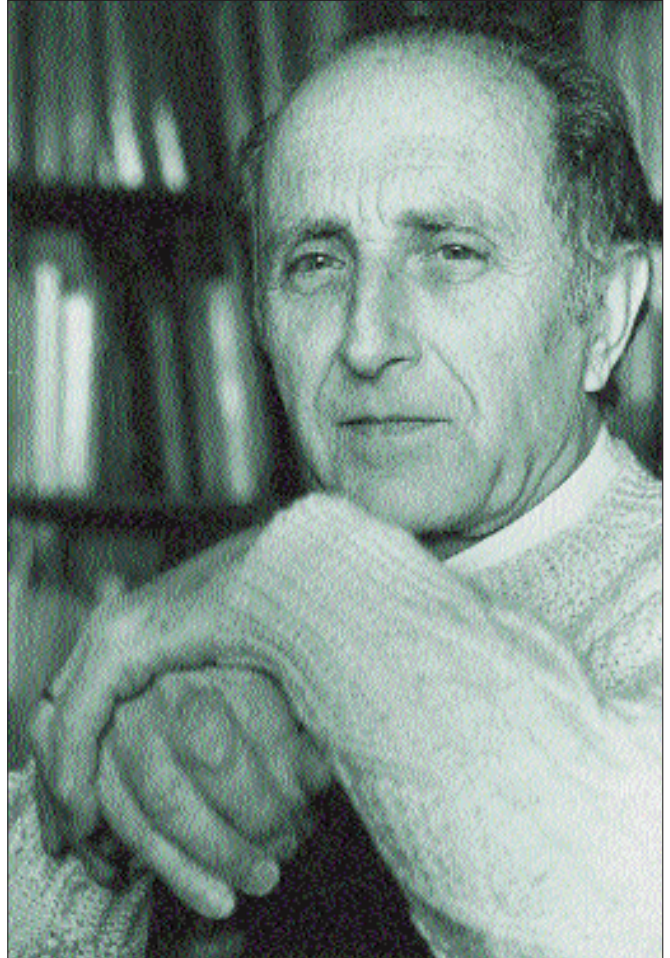
Grafia fonològica enfront de grafia etimològica

Una entrevista feta a Jacme Taupiac, amb original occità traduït al català per Mélanie Laupies

Jacme Taupiac va néixer en 1939 a la casa d'En Long, a Gimat, prop de Bèaumont-de-Lomanha (a la Lomanha Oriental, al nord-est de Tolosa de Llenguadoc), en un ambient on gairebé tothom parlava l'occità de Gascunya. Fou escolaritzat a Gimat i també a Bèaumont-de-Lomanha i a Montalban. A Tolosa va seguir cursos de Josep Salvat i del gran dialectòleg Joan Seguí (Jean Séguy). Va fer una llicenciatura d'espanyol a Tolosa i a Grenoble, obtingué el diploma universitari d'estudis occitans (DUEO) a la universitat de Tolosa – Lo Miralh en 1985 i en 1987 va obtenir un diploma d'estudis aprofundits (DEA) sobre la fonologia de l'occità *lomanhòl* sota la direcció del professor Xavier Ravier. Després d'una carrera passada a ensenyar l'espanyol, l'occità, el català i la lingüística occitana dins l'ensenyament secundari a Montalban i en el superior a Tolosa, es consagrà a temps ple, a partir de 1999, a treballs de lingüística occitana.

FOTO: JEAN-CLAUDE MARTINEZ (BESIÈRS, 2005)

Jacme Taupiac

–De què parleu en el vostre llibre, *L'occitan escrich*, que acaba de sortir?

–Parlo dels principis bàsics de la grafia de totes les llengües del món i sobretot dels que hi ha en la base de la grafia de l'occità. *L'occitan escrich* és, doncs, un llibre que tracta un tema completament diferent de *L'occità modern* publicat en 2001.

–Alguns van dir, llavors, que en Taupiac havia fet una reforma gràfica de més, i se'n planyien.

–Eren persones que havien fet una lectura molt superficial de *L'occità modern*. Jo no parlava de la grafia sinó de la forma de milers de mots de formació culta. Explicava, per exemple, que una forma com *lo paquidèrm*, preconitzada en la gramàtica d'Alibert de 1935, era «antifonològica», és a dir, impronunciable en la immensa majoria

dels nostres parlars. Nosaltres no tenim ni una sola paraula que acabi en vocal + r + m. Així, doncs, l'única forma possible és «*lo paquidèrme*». Explicava també que unes formes com *lo vèrbe*, *la catalògue*, *lo filosòfe* es troben també en el nostre occità medieval, en una època que és impensable creure que aquell final en -e pogués venir d'una influència francesa.

En conseqüència, tant l'occità de l'edat mitjana com l'occità modern justifiquen que utilitzem les formes *los paquidèrmes* i *los vèrbes*, en lloc de les formes *los paquidèrms*, *los vèrbs*, que no es poden pronunciar d'altra manera que [lus pakidèrs], [luz bèrs]. No hem de confondre l'occità amb «lo volapuc». Ho torno a dir: passar de *paquidèrms* a *paquidèrmes* i de *vèrbs* a *vèrbes* no té res a veure amb una reforma ortogràfica. És una qüestió de

morfologia.

Per contra, en *L'occitan escrich* reconec que parlo de grafia.

–Quins són els «principis que hi ha en la base de la grafia de totes les llengües del món»?

–Donar una resposta que pugui ser entesa per tothom, incloent-hi els qui no són especialistes lingüístics, és una mica difícil. Cal saber que per a escriure el xinès i per a escriure l'occità no apliquem els mateixos principis.

El principi que hi ha en la base de l'escriptura de llengües com el xinès o el japonès és escriure mots. Cada caràcter representa un mot. I el caràcter que representa el mot *gos* és diferent del que representa el mot *gat*. És una escriptura *logogràfica*, és un sistema molt complicat. Però, quan se sap llegir, és molt més ràpid que no pas

fer-ho en anglès, en francès o en occità.

L'escriptura de les nostres llengües europees, com ara el grec, el rus, l'espanyol o l'occità, es basa en el principi d'escriure *fonemes* i no *sons*. Les nostres escriptures no són més o menys *fonètiques*; són sobretot *fonològiques*.

Per a un especialista, tot això és escandalosament simplificat. Hi ha també uns sistemes que, sense ser logogràfics, com ara l'escriptura xinesa, tampoc no són fonemàtics: no representen fonemes sinó síl·labes. Hi ha també el cas de llengües com l'àrab i l'hebreu que només escriuen els fonemes de consonants i restableixen els fonemes vocàlics en la lectura, una mica com fem nosaltres quan llegim en francès LAIT ECREME o ALLUMETTES DE SURETE, encara que no hi hagi l'accent gràfic. Sabem perfectament que es llegeix *lait écrémé* o *allumettes de sûreté*.

–Quina diferència hi ha entre una escriptura fonètica i una escriptura fonològica?

–Són dues coses ben diferents; molta gent les confonia fins no fa gaire, i encara avui hi ha qui les confon. Un exemple us ho farà entendre ràpidament: si diem *tèrra* amb una erra apical forta (el que en francès en diem una «*r roulée*», i que és la erra de l'espanyol «*tierra*») o amb una erra dorsal, que es realitza força més enrere (que és la que en la nostra llengua es diu *èrra grassa*, i que és la erra del francès de París), això fa sons ben diferents; però, el mot occità *tèrra* continua identificable: és el mateix mot amb una altra pronunciació, senzillament perquè es compon dels mateixos fonemes, encara que n'hi hagi un amb realitzacions diferents. La grafia *rr* d'aquelles dues realitzacions és idèntica. Una grafia autènticament fonètica escriu diferentment *tèrra* si és pronunciat amb erra apical, o *tèrra* si és pronunciat amb erra dorsal. Com que la nostra grafia és fonològica, ho escrivim igual.

Per contra, si diem *lo gat* estem parlant de la bèstia que en francès es diu *le chat*, i si diem *lo guit* estem parlant d'una altra bèstia: *le canard*. Això vol dir que en occità tenim el fonema /a/ que es destria del fonema /i/: aquell parell mínim *gat - guit* revela l'existència dels fonemes /a/ ~ /i/.

Una grafia que utilitza un *alfabet*

(com l'occità) i no pas una llista de *logogrames* (com el xinès) no té pas com a ideal d'ésser *fonètica*, i encara menys *etimològica*: el té d'ésser *fonològica*. És a dir, que si hi ha una correspondència simple entre els fonemes d'una llengua i les lletres que els representen (que s'anomenen *grafemes*), això dona una grafia de bon aprendre, fàcil per als escolars.

En occità escrivim el mateix fonema /f/ inicial, representat pel grafema *f*, dins els dos mots *la física* i *la*

fidelitat. Sabem que en francès, per contra, s'escriu atenent a l'etimologia –a l'aristocràcia!–: *l'étymologie, l'acide chlorhydrique, le chrysanthème, l'hippodrome, l'hypophyse*. Què hi perdem a escriure: *l'etimologia, l'àcide cloridric, lo crisantème, l'ipodròme, l'ipofisi*? No hi perdem res i hi guanyem enormement en simplicitat pedagògica. En una llengua com l'occità, que no té grafies etimològiques per als mots d'origen grec, tant més és tingut per culte un mot com més fàcil és d'escriure'l. En francès o en anglès és al contrari, fins al punt que molts estudiants que comencen els estudis de lletres no saben l'ortografia del mot *étymologie*, que en occità no causa cap problema: *etimologia*.

–Així, doncs, hi ha grafies etimològiques que fatiguen els escolars i grafies fonològiques que són molt lògiques i simples?

–Efectivament. En francès es tenen molt en compte els mots d'origen grec.

També hi ha les paraules corrents, d'origen llatí com ara *les doigts, les eaux, les feux, les boeufs*, que presenten algunes dificultats gràfiques. Els mots occitans corresponents, *los dets, las aigas, los fuòcs, los buòus*, tenen una grafia considerablement més fonològica i, per tant, més senzilla.

Le Monde del diumenge 22 de maig del 2005 parlava del fenomen dels *weblogs*: aquells llocs personals a internet on milions d'adolescents han creat un *espai de debat i d'afirmació de si mateixos*. Diuen tot allò que els passa pel cap i tenen l'audàcia de riure's completament de la grafia francesa oficial i fan servir una manera d'escriure de tendència fonològica, però amb una anarquia total. Això dona: *C toi ke jm; Jsé plu tro koi pensé; C toi le plu bo* (*C'est toi que j'aime; Je ne sais plus trop quoi penser; C'est toi le plus beau*). És ben evident que es tracta d'un anti-conformisme transitori; quan tindran vint-i-cinc anys escriuran com tothom. Però, per a un lingüista, és clar que estan dient *ja en tenim prou* d'un sistema gràfic que estan segurs que mai no arribaran a dominar completament, perquè aquest sistema gràfic és ple d'absurditats. Estan cansats d'intentar aprendre a escriure la llengua francesa. La comtessa portava la crinolina i s'ha posat a fer naturisme!

No sé què passa a Turquia, a Finlàndia, a Iacútia (república de la federació russa on es parla una llengua de la família turca), a casa dels nostres veïns bascos..., però sé que el turc, el finès, el iacut i el basc són llengües amb una grafia fonològica d'una simplicitat meravellosa. En aquestes llengües els mots s'escriuen tal com es pronuncien i es pronuncien tal com s'escriuen. M'estranyaria molt que els adolescents d'aquests països es divertissin esgratinyant gràficament aquestes llengües quan fan servir internet; no tindrien raó de voler simplificar allò que ja no pot ser més senzill. Cal saber, per tant, que hi ha llengües en les quals és difícil d'escriure sense faltes, i n'hi ha d'altres que tenen una grafia perfectament fonològica i, per tant, senzilla.

I ha alguna cosa més greu que això. Dins els països de llengua francesa, molts dels candidats als exàmens de llengua són suspesos perquè no tenen *una bona ortografia*. Les faltes d'ortografia dels francesos poden ésser la

causa d'abundoses llàgrimes. I al Japó, tots hem sentit a parlar de la pressió terrible que els pares exerceixen sobre els seus fills perquè aprovin els exàmens. Com pertot arreu, en el programa hi tenen les matemàtiques, la informàtica, la física, la química, però també l'escriptura de la llengua nacional. Aquesta és una raó més de la molta fatiga que tenen. Al Japó, els suïcidis entre adolescents són nombrosos.

–I la nostra grafia occitana, com és?

–En general és bona. No es tracta pas de fer-hi pas cap reforma fonamental.

–Heu dit que a Turquia els escolars no estan tan afeixugats com a França per a aprendre a llegir i a escriure. Per quina raó?

–Això ve del fet que la llengua turca s'escriu amb una grafia fonològica senzilla, mentre que l'escriptura de la llengua francesa és una de les més complicades del món, almenys per tres raons:

1. És l'única llengua neollatina que no ha simplificat els grafemes de les paraules d'origen grec. Tothom escriu *física* i *filosofia*, de Lisboa a Bucarest, mentre que en francès s'escriu *physique* i *philosophie*. Van haver-hi intents de simplificació al llarg del segle XX. El gran dialectòleg Juli Ronjat és l'autor d'un llibre famós, el títol del qual és *Grammaire istorique des parlers provençaux modernes*, on escriu *le fonème, la théorie, la filologie, l'homme, l'histoire, la hache, la honte*. Calen solament cinc minuts per acostumar-s'hi. Per tant, Ronjat tenia raó. Però l'han deixat de banda.

2. Els casos d'incoherència absurda són nombrosos. Són pocs els qui han pogut ficar-se al cap que, per una banda, cal escriure *s'entre-déchirer* i *s'entre-détruire*, però, per l'altra, *s'entrechoquer* i *s'entrecroiser*; *le porte-moniaie* i *le porte-plume*, però *le portefeuille* i *le portemanteau*; *extragalactique*, però *extra-parlamentaire*; *jeûner*, però *déjeuner*; la *grâce* però *gracieux*; la *trappe*, però la *chasse-trape*.

3. Tanmateix, tot això és encara més greu quan la grafia oficial no es correspon amb la pronunciació. Per a indicar que la *g* es pronuncia com la *j*, va seguida de la lletra *e*, com ara *nous mangeons*, i aquí encara raï. Però, en la *gageure*, la *e* té la mateixa funció.

Així, doncs, *gageure* es pronuncia com si s'escrivís **gajure*. Aquesta és una subtilitat que no sap pas tothom. N'hi ha que fan rimar *gageure* amb *heure*. Cal escriure *assener un coup sur la tête de quelqu'un*, però cal pronunciar com si estigués escrit **asséner*. Cal escriure *avènement*, *soulèvement*, però *événement*.

Conclusió de molta gent: «Des del moment que hi ha una tal barreja amb l'ús del guionet i dels accents agut, greu i circumflex, tota norma que tingui la tendència a suprimir guionets i accents és bona. D'accents n'hi ha massa.» És un raonament freqüent, però superficial.

–Així, doncs, voleu reformar la grafia del francès?

–Reservaré les meves forces per a altres combats. No sóc de l'Acadèmia Francesa i no en seré mai. Però, com molts lingüistes (André Martinet, Robèrt Lafont, Jesús Mosterin), la meva convicció és que la norma gràfica francesa és un drama per a la «francofonia».

Els nens passen a aprendre una ortografia que és un model d'anarquia petrificada, una energia que fóra més útil que esmercessin en alguna altra cosa. Però reformar la grafia del francès implica un reformisme radical que esporugueix tothom. No crec pas que en la República francesa les mentalitats estiguin disposades a passar de la ridícula grafia d'«Ancien Régime», que és socialitzada, a una grafia més fonològica, i doncs, molt més simple.

Amb l'embolic de la construcció de la Unió Europea tenen altres cabres a munyir. El realisme és un immobilisme inconfortable. (Reconec que en 1990 l'Acadèmia Francesa va anar una mica en el sentit de més coherència i de més fonològicitat des del moment en què permeté *événement* i *asséner*, però no va arribar a permetre d'escriure **acide cloridrique* en lloc d'*acide chlorhydrique*.)

–Què és això de la fonològicitat?

–És el fet que una grafia sigui fonològica. Sense donar tants detalls com en *L'occitan escrit*, puc dir que la fonologia enclou tres coses:

1. La grafia correspon a la divisió dels mots en fonemes. Per exemple, tenim el fonema /s/ que es diferencia del fonema /z/: *la raça* (fr. *la race*) ~ *La rasa* (fr. *Il la rase*); *les cauçes* (fr. *les pantalons*) ~ *las causas* (fr. *les choses*). Això és el que diu Alibert en la seva crònica *Porguem nòstra lenga* del mes de gener de 1957, en fer-nos escriure *las entre-senhas* (i no las **entresenhas* com *la tresena* «la troisième»), codificant així en aquell punt una grafia fonològica. Hi ha lexicògrafs que han reformat Alibert i que escriuen *entresenhas* en un sol mot. M'estimo més (coincidint amb Alibert) Cristian Laus, que en el seu *Dictionnaire occitan-français 2001* escriu *entre-senhas*(s). Si dic *la sola* (fr. *la seule*) o *la sòla* (fr. *la semelle*), la diferència entre la vocal /u/ i la vocal /ò/ es fa posant-hi un accent greu. Es veu, doncs, que en occità un guionet de més o un accent de més pot ésser una aplicació del principi de fonològicitat.

2. La grafia indica el lloc de l'accent tònic. És una realitat desconeguda en la llengua francesa, on l'accent tònic se situa sempre en la darrera síl·laba. Però en occità el lloc de l'accent tònic sobre un mot d'almenys dues síl·labes constitueix una diferència tan pertinent com la diferència entre fonemes. Si dic [lu bézi] vol dir *je le vois*; si dic [lu bezi] vol dir *le voisin*. En el primer cas escriu *lo vesí*; en el segon *lo vesin*. Altres vegades és utilitzant un accent gràfic com indicarem on és l'accent tònic: en *ataqui* (fr. *j'attaque*) no cal escriure-hi cap accent; en *aquí* (fr. *là*) és més pràctic que n'hi hagi un. La nostra tradició és de tenir, per a l'accentuació gràfica, una norma a l'espanyola i a la catalana, on la síl·laba tònica és indicada sempre ben clarament, millor que a la italiana, on cal saber que l'accent va sobre la primera síl·laba dins *cantano* (oc. *cântan*) i en la penúltima dins *romano* (oc. *roman*).

3. La grafia indica el to de la frase. Si dic: *Vòl demorar tot sol*, amb el mot *sol*, dit al mateix nivell que les altres paraules, és una frase afirmativa. Si dic: *Vòl demorar tot sol?*, amb el mot *sol*, dit a un nivell més alt, és una frase interrogativa. És la puntuació, tant en occità com en altres llengües d'Europa, la que permet –d'una manera més o menys aproximada– d'indicar en quin to hem de dir les frases escrites. Això no planteja cap problema.

Hi ha, doncs, grafies que són més o menys fonològiques. Per a indicar l'oposició fonemàtica /s/ ~ /z/ val més escriure la *quasi-simultaneïtat* que no pas la *quasisimultaneïtat*; com que en-

Tots
els llibres
QUE TU VOLS
ara
i a casa

www.llibres.com

tre vocals la lletra s es llegeix z, caldrà explicar que en la segona grafia cal evitar de llegir [zizi]! Els membres de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, que van reformar, fa un quant temps, la grafia de Pompeu Fabra, passant de la *quasi-simultaneïtat* a la *quasisimultaneïtat*, no van tenir en compte el principi de fonològicitat i van aixecar una polèmica espectacular que encara dura. Per contra, quan l'any 1990 l'Acadèmia Francesa decidí que es podia escriure *asséner* amb un accent agut, ningú no va trobar que això fos una complicació. Un accent de més, en aquest cas, era una norma fonològica, i doncs, una simplificació.

–Per tant, un guionet de més o un accent de més no és pas sempre una complicació més?

–Exactament! Quan teniu una llengua que té per norma d'escriure un *avènement* i un *événement*, un *portefeuille* i un *porte-monnaie* us direu: «O jo sóc boig o són els acadèmics que són uns beneïts i uns sàdics que volen torturar milions d'escolars que mai en la vida no arribaran a memoritzar tantes besties!» Més aviat és la segona suposició la que considero bona. Però, en una llengua com l'occitana, que té una

codificació immensament superior a la codificació gràfica del francès, els accents i els guionets hi tenen com a funció que la grafia sigui fonològica. I com més fonològica és la grafia, més senzilla ens resulta.

Quan s'escrivia *Un cop era, un ome arribet e diguet qu'era prest a crompar aquel castel*, això no era pas una grafia més simple, amb el pretext que no hi havia cap accent gràfic. És més simple, pel fet que és més fonològic, d'escriure: *Un còp èra, un òme arribèt e diguèt qu'èra prèst a crompar aquel castèl*. L'aplicació del principi fonològic és l'autèntica simplicitat.

–És fonològic escriure *la sal* i *lo cèr*?

–No! No anirem pas ara a divertir-nos reformant aquest punt de la nostra grafia. Un cert respecte per l'etimologia és una restricció indispensable del principi fonològic; és així com ens integrem dins la Romània; és a dir, que l'occità s'escriu com les altres llengües de la família: el català, en primer lloc, però també l'espanyol, el portuguès i l'italià.

Això fa que ben sovint, per als fonemes /s/, /z/, /t/, etc., l'única actitud raonable sigui la d'utilitzar l'energia, no per a reivindicar una millor adequació a l'etimologia o a no sé pas

quin altre principi, sinó per a memoritzar la norma oficial.

Ara bé, no hem de fer que aquest raonament inatacable imposi censura a tota reflexió sobre les qüestions de la norma. El principi fonològic és bàsic.

–Quan hi ha més d'una norma en circulació, què cal fer?

–És veritat que trobem grafies diferents com ara *consí* i *cossí*, i fins i tot formes diferents com *lo referendum* (pronunciat com si s'escrivís *referendum*), *lo referèndom*, *lo referèndum*. És el resultat de la tria individual de cada lexicògraf. Això és una prova que per a una llengua de cultura, que té l'ambició de poder parlar de tot, cal una «acadèmia» encarregada de la norma, no solament gràfica sinó també lèxica. (No m'aferro al mot *acadèmia*: la denominació no és pas la cosa més és important.) El que necessita la llengua occitana és un organisme encarregat de la norma.

Tanmateix, no m'avergonyeixo de la nostra situació: fins i tot amb algunes incertituds marginals, en occità tenim una norma gràfica mil cops superior a la norma gràfica d'«Ancien Régime» de la llengua francesa, fardada d'aberracions petrificades.◆

Ramon Alabau, un flequer poliglòt

CARLES RIERA

Ramon Alabau a Londres (anys cinquanta)

Una de les veus més lúcides del nostre temps, el filòsof Paul Ricoeur, traspasat suava, afirmava –com ha recordat Andreu Marquès– que el camí més curt per a arribar a conèixer-se a si mateix és el trobament amb l'altre. És a dir: et vols conèixer tal com ets? Relaciona't amb altres persones, com més millor. Els mestres d'escola ho saben prou: en una sortida de grup coneixeran com és cada alumne segons la manera d'alternar, de comportar-se.

I això per què? Doncs probablement perquè la relació amb els altres ens convida constantment a fer dues coses: 1) prendre la mida de la pròpia dignitat, i 2) avaluar l'extensió de la pròpia responsabilitat. O, dit més senzillament, si un té autoestima realitzarà accions responsables, solidàries.

Ara que, arran del debat de l'Estatut, hem tornat a sentir allò de «los catalanes son unos insolidarios», potser caldria recomanar –educadament, pacíficament, solidàriament– als veïns

d'Espanya una atenta lectura de Paul Ricoeur. Perdonin: els catalans tenim autoestima, que vol dir capacitat humana d'autovaloració, la qual és essencial per a la supervivència psicològica i és indispensable també per a la supervivència lingüística i, doncs, nacional i identitària.

Per un seguit, la gent d'aquí és feïnera. Però sap obrir-se als altres, com dèiem, per arribar a conèixer-se més i més. Allò tan sabut: serem ciutadans del món en la mesura en què sapiguem reconèixer la nostra identitat; ho serem des de la nostra peculiaritat i singularitat, començant per tenir una «consciència lingüística» forta i clara. Més explícitament: cada llengua és una cosmovisió, i els pobles necessiten autoestima.

Salvada la llengua, podem mantenir, alt i ceapat, el concepte de nació (amb reconeixement o sense); perduda la llengua, tururut dotze hores! Ara bé, una llengua únicament viu i perviu si en creem necessitat d'ús, és clar.

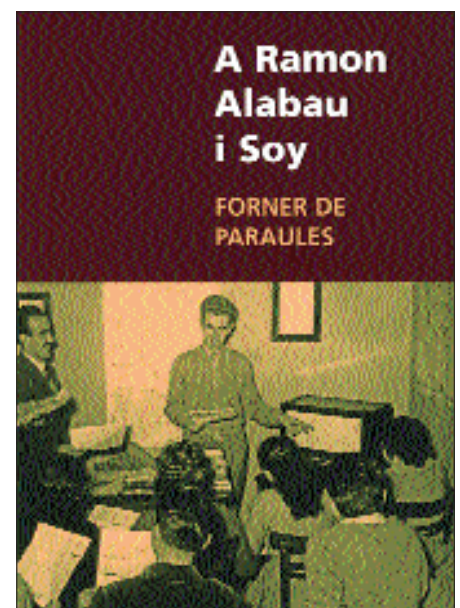
Obertura cap enfora, autoestima cap endins. Solidaris sempre. Vet aquí, ara, un exemple singularíssim d'estimació envers les parles d'altres pobles, d'eixamplament d'horitzons des d'una idiosincràcia sense porositats ni intersticis: un ancià flequer ripollès, de vuitanta-cinc anys, Ramon Alabau i Soy, que ja de ben jove, en la difícil postguerra, es posà a estudiar l'anglès pel seu compte (escoltava la BBC entre una enforada i una altra i més d'un cop se li havia cremat el pa i les coques!), i que més tard afegiria al seu coneixement lingüístic el francès, l'alemany i el rus –llengües que parla i escriu–, aquest flequer, doncs, acaba de rebre un càlid homentage popular per la seva tenacitat indefallent i per la seva obertura al món (alumnes i amics li

han dedicat el llibre *Ramon Alabau i Soy, forner de paraules*).

Primum vivere, deinde philosophari, coneguda màxima que el senyor Alabau, flequer –avui jubilat– i poliglòt, va saber seguir i que li permeté de tirar endavant la família i arribar a dominar un pilot de llengües amb molt pocs mitjans. Aquesta proesa ha estat possible gràcies a la seva extraordinària força de voluntat –la seva gran dignitat interior i autoestima–, com també gràcies a la seva dèria d'estudiar les parles dels pobles i d'obrir-se als altres (sempre que ha pogut, ha viatjat). «Plantat davant del forn, en fredes nits flequeres, / ja la pasta lingüística vas començar a funyir», ha escrit el seu fill, poeta.

Feiners, i oberts a la comprensió dels altres, els catalans no demanem pas gaire si requerim el pa i la llengua, sabent que «diversos són els homes i diverses les parles». No som pas éssers incomprensius, ni absurds, ni estúpids. Ens tenen per extravagants i obstinats? Som com som.

El nou Estatut ha de garantir els drets lingüístics dels qui parlen català a Catalunya, i no cal dir que també ha de fomentar el coneixement del català i d'altres llengües europees (i extracomunitàries?). ♦

Pompeu Fabra a l'exili. 1939-1948

Jordi Manent,
**Pompeu Fabra a l'exili.
1939-1948,**
Proa,
Barcelona 2005.

Es tracta d'una obra molt completa sobre aquest període final de la vida de Fabra. Comprèn des del traspàs de la frontera, el gener de 1939, fins a la seva mort, el desembre de 1948. L'autor amplia, però, aquest període i comença per descriure algunes activitats del Mestre d'abans de 1939. Així, ens posa en antecedents a partir de 1936, és a dir, hi inclou tot el període de la guerra com a preludi de la tragèdia posterior. En els darrers temps d'aquest període ja es començava a entreveure el final de la guerra i tot el que vindria després, que tant va significar per a Fabra i que, d'una manera general, va tenir unes conseqüències funestes per al nostre país, sobretot per a la cultura i la llengua catalanes.

Jordi Manent, jove fillòleg que ja havia publicat algun treball sobre Fabra (ens havia donat a conèixer diverses cartes inèdites en revistes i publicacions sobre llengua), ara ens ofereix aquesta obra realment voluminosa, amb gairebé 400 pàgines, dedicada monogràficament a descriure l'etapa final de la vida de Fabra. Aquesta tasca és realment notable, perquè aquesta etapa de Fabra havia estat fins ara molt poc estudiada.

Efectivament, les biografies de Fabra aparegudes no conte-

nen gaire informació sobre aquests anys de dificultats i privacions de Fabra, comunes, d'altra banda, a la majoria d'exiliats. La biografia més completa de Fabra existent, la de Josep Miracle, que tants detalls ens aporta sobre la vida i les diverses activitats fabrianes, no ens diu gairebé res sobre l'exili. Això és prou comprensible, atès que Miracle, que va seguir molt de prop la tasca del seu mestre fins a la guerra, en va perdre bastant la pista després de la davallada del 1939, tal com ell havia confessat en més d'una ocasió. Només cal llegir la biografia esmentada, extensíssima, i comprovar que al període de l'exili sols hi dedica unes poques pàgines (no arriben a deu, d'un total de sistemes).

Calia, doncs, per a poder analitzar el període tractat, tenir en compte la premsa i les publicacions catalanes diverses aparegudes a l'exili, concretament a França i Amèrica. I això és el que ha fet el nostre autor, que ha pogut tenir accés a totes aquestes fonts. Jordi Manent ens precisa sense cap dubte les diferents estades de Fabra a l'Estat francès, on va residir especialment a París, a Montpeller i sobretot a la Catalunya Nord (concretament a Illa, Prada i Perpinyà).

Manent, a més de les fonts escrites, especialment publicacions periòdiques aparegudes a l'exili, ha tingut l'encert d'entrevistar-se amb persones encara vives que van conviure amb Fabra o que hi van tenir alguna relació durant aquelles dates. Així han estat consultats diversos textos corresponents a treballs, conferències, discursos, etc. del Mestre fets en llocs geogràfics molt variats. I també algunes cartes a amics que s'han conservat, sobretot amb Coromines i altres.

El text resulta fluid i entenedor, escrit sense complicacions innecessàries però que destaca pel seu rigor i exactitud quant a les citacions de fonts i explicacions complementàries, amb una gran quantitat de notes a peu de pàgina, com correspon a tota obra amb pretensions d'erudició. Tal com es pot comprovar, la intenció

de l'autor ha estat la de conservar els guionets en els mots compostos seguint els criteris establerts per Fabra, acceptats unànimement per tothom fins fa poc, i no la de suprimir-los d'acord amb les polèmiques noves normes del IEC, decisió que li hem d'aplaudir.

El llibre ha estat estructurat en set capítols i un apèndix. El primer resumeix l'etapa final de l'estada de Fabra al país, de 1936 a 1939, en el període de guerra, mentre el segon descriu l'èxode cap a l'exili, que tant va significar per a tants i tants catalans. Els capítols següents entren ja en el període pròpiament d'exili de Fabra i és aquí on l'aportació del llibre de Manent és més valuosa, perquè ens aclareix molts dubtes que teníem sobre l'estada del Mestre a l'Estat francès, des de l'èxode en 1939 fins a la seva mort, en 1948. Així l'autor ens fixa d'una manera exacta les diferents residències, començant per Illa i Prada, alternativament, i, després d'una breu estada a París, la dels dos anys llargs a Montpeller (1940-42), etapa sobre la qual tenim un testimoni notable, prou conegut, que és el llibre de Bladé i Desumvila. Després, Fabra passa a residir uns pocs mesos a Perpinyà i, a partir de 1943, definitivament a Prada.

Durant el període de l'exili, Fabra continua, dintre les possibilitats, la tasca d'escriure i publicar algun treball lingüístic, a més d'intervenir en diferents actes i dedicar-se a activitats patriòtiques, cíviques i fins i tot acadèmiques. En 1945 fou nomenat doctor *honoris causa* per la universitat de Tolosa. En 1946 formà part del consistori del Jocs Florals de la Llengua Catalana de Montpeller. En 1947 presidí la Setmana d'Estudis Catalans que tingué lloc a Prada, organitzada per la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FNEC). En 1948, Fabra complí vuitanta anys (el 20 de febrer) i amb motiu d'aquest esdeveniment li fou retut un gran homenatge a Prada. Aquest mateix any, el dia de Nadal, com és prou sabut, morí el Mestre.

Manent ens informa encara de les diverses obres que Fabra

elaborà durant l'exili, a més de la coneguda gramàtica pòstuma, que va publicar Coromines en 1956. D'algunes d'aquestes només en teníem referències poc concretes o, en algun cas, ni això. Ara sabem que en 1940 deixà enllestida la gramàtica catalana-romanesa, que malauradament s'ha perdut, i que en 1941 va treballar en un treball que va deixar inacabat: un tractat titulat «Grafia de mots compostos, sintetitzats o no, amb guionet o sense». Aquest darrer, que fou trobat entre els papers de Coromines, va ser incorporat al volum que recull l'epistolari entre els dos fillòlegs i sobre el qual vaig fer una exposició detallada en un article d'aquesta mateixa revista. En 1941 apareix en francès la *Grammaire catalane*, reeditada l'any 1946. En 1942 comença a treballar en la *Catalan Grammar*, una altra obra perduda. També treballà fins als darrers moments en unes «Llistes d'esmenes al Diccionari general», que han estat aplegades en l'esmentat epistolari Fabra-Coromines. A més d'obres originals, són reeditats diversos llibres anteriors, com també una tria de les «Converses filològiques». Durant el període de l'exili li foren retuts alguns homenatges: en 1942 a Montpeller, a setanta-quatre anys, en 1945 a París, a setanta-set, i en 1948 a Prada, a vuitanta.

Com a complement del text, l'autor hi detalla la bibliografia consultada, que resulta extensíssima. A més, dona una relació de totes les obres sobre Fabra aparegudes fins ara. Hi incorpora també una utilíssima cronologia de la vida de Fabra a l'exili, que ajuda a situar en el temps els fets descrits. L'obra conté al final un completíssim índex alfabètic de noms que sempre en facilita la consulta.

Diguem finalment que l'obra ha estat guanyadora del Premi Fundació Ramon Trias Fargas en el 2004 i que el llibre fou presentat, amb una gran aflluència de públic, a la seu d'Òmnium Cultural el dia 27 de juny del 2005, amb l'assistència d'uns quants exiliats.◆

LLUÍS MARQUET

La llengua sobre el paper

Josep Maria Nadal, *La llengua sobre el paper*, Edició a cura de Francesc Feliu (Veus del Temps 3), CCG Edicions – Universitat de Girona – Institut de Llengua i Cultura Catalanes, Girona 2005.

Si Josep Maria Nadal (Girona, 1949) no hagués existit, la cultura catalana hauria tingut la necessitat d'inventar-se'l. Aquest llibre n'és una bona prova. Nadal ha estat rector (i en cert sentit fundador) de la Universitat de Girona durant molts anys i és el cap del Grup d'Història de la Llengua d'aquesta universitat. Ha publicat *Llengua escrita i llengua nacional* (1992) i, en col·laboració amb Modest Prats, els dos volums de la *Història de la llengua catalana* (1982, 1996). Home d'un esperit universitari pregon i inquiet, s'ha dedicat a recercar en els camins dels boscos de la llengua que encara no havia fressat ningú i tot fent camí s'ha trobat en un terreny de ningú, on conflueixen les fronteres de la lingüística, la història, la sociologia i potser la filosofia.

Els papers que el professor Francesc Feliu ha tingut cura d'editar en aquest pulcre volum de la col·lecció «Veus del Temps» són un veritable convit en el sentit platònic del terme –un simposi, doncs– on els comensals –en aquest cas els lectors– són convidats a escoltar reflexions que tenen en comú el fet de tractar sobre la llen-

gua. Són uns estudis profundament intel·ligents i suggeridors posats damunt el paper, com diu el títol del volum, i oferts cordialment a tota persona que hi pugui tenir interès.

Quan jo era petit, els professors de *llengua castellana* –l'única que aleshores era objecte d'ensenyament en els instituts de batxillerat– ens deien que «las lenguas se escriben y los dialectos no». Quan vaig llegir Weinreich, el gran estudiós del yiddish, la llengua de les comunitats jueves de l'Europa oriental abans de l'Holocaust, vaig aprendre que, segons ell, «les llengües es caracteritzen perquè tenen exèrcits». Josep M. Nadal ens ensenya que, en realitat, el gran problema de les llengües són els colors: els colors dels mapes polítics, que sols existeixen per a les llengües amb Estat; però Nadal, que és molt saçaç, ens mostra que en l'elucidació d'allò que –monzonianament parlant– podríem anomenar «el perquè de tot plegat» en el complex món de les llengües rau en la *representació* de les llengües: en les seves escriptures, les seves ortografies, els seus mapes, els seus estats...

Les llengües serveixen per a crear cohesió interna i diferenciació externa. Nadal diu: «La cohesió interna s'aconsegueix amb unes normes d'ús (el control social és, doncs, determinant) que obliguen a recórrer a una llengua escrita única. Aquesta, perquè és equívoca, és capaç d'ocultar la realitat lingüística oral, plena de variació, tot substituint-la, en l'imaginari col·lectiu, per una representació plena d'homogeneïtat (= la llengua) [...]. L'ocultació de les diferències orals no implica necessàriament que desapareguin; n'hi ha prou que no es reconeixin» (p. 11). Tot seguit posa el dit en una altra nau: «La relació d'una realitat oral variada amb una única llengua escrita es produeix gràcies a l'equivocitat de l'escriptura i es regula per mitjà de les convencions ortogràfiques. En segon lloc, les *normes d'ús*, és a dir, aquelles que ens fan triar en cada moment el registre lingüístic adequat i, doncs, inevi-

tablement la llengua en la comunicació formal, especialment l'escripta. Els conceptes de llengua correcta i de llengua bona també impliquen la normativitat. Des d'aquest punt de vista, la construcció de les llengües implica valors. Per això relacionem la llengua amb conceptes com *millor / pitjor, bo / dolent, preferible, prohibit, etc.*» (p. 13).

L'autor és molt clar en una constatació fonamental: «Si les llengües, en el sentit que jo he donat a aquest mot, no són objectes naturals sinó que provenen d'una construcció històrica artificial i interessada centrada en l'escriptura, la relació entre el conjunt de *lectes* (orals) previs a la llengua i la llengua (escrita) comuna esdevé la clau de volta de tota la reflexió sobre la història de les llengües» (p. 17). Nadal mostra que les llengües, tal com les concep la persona del carrer, no són realitats naturals primàries com ho podrien ser un arbre o una pedra, sinó que són el producte d'una manipulació intel·lectual sobre una realitat natural per mitjà de la qual les persones s'han comunicat des de l'origen de l'experiència humana intel·ligent. La realitat «llengua» és un producte d'una factoria lingüística que, a Europa, ha actuat d'una manera especialment eficaç almenys en tres moments històrics: a) durant la renaixença carolíngia impulsada per Alcuí de York (735-804), que imposà una pronunciació *normativa* del llatí, la qual, de retruc, féu que els «llatins» parlats en l'Imperi de Carlemany esdevinguessin parles romàniques; b) durant el Renaixement, amb la redacció de les primeres gramàtiques de les llengües neollatines, que coincideix amb el naixement de la impremta, la qual crea un model de comunicació difícilment compatible amb la variació; c) durant la Revolució Francesa, que va establir una doctrina lingüística contundent: «la nécessité et les moyens d'anéantir les patois et d'universaliser l'usage de la langue française» (informe de l'*abbé* Gregoire de 1793). Aquesta reflexió tan intel·ligent sobre la història porta a una

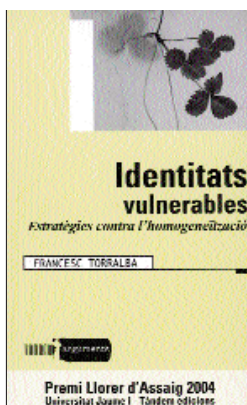
conclusió sobre la lingüística: «La història lingüística no és altra cosa que un intent d'explicar quina percepció de la realitat lingüística s'ha creat per aconseguir imposar el principi de classificació dominant i quines resistències han existit o es mantenen contra aquesta classificació –amb l'objectiu d'imposar-ne una de diferent» (p. 44). D'aquí que «el mapa de les llengües sempre és provisional. Aquesta és la nostra inquietud. Però també és la nostra esperança» (p. 24).

Nadal és un pensador sobre la realitat fascinant de les llengües; d'aquí que les seves reflexions sempre són una obra oberta fruit d'una visió lúcida, que incorpora nombrosos elements interdisciplinaris per a pensar les llengües i els seus mons, elements que la lingüística «ortodoxa» no sembla pas que mai hagi tingut en compte, pel fet que fins ara sols havien estat usats per altres sabers o ciències socials.

El filòsof Hans-Georg Gadamer ha afirmat en diverses ocasions que «l'ésser que es pugui comprendre, és llenguatge»: el llenguatge es troba a la base de tota realitat humana i marca tota construcció cultural; per això penso que les reflexions que Josep M. Nadal ofereix en aquesta obra constitueixen un fruit saborós, una veritable festa del pensament, perquè són el producte d'un pensament sobre la llengua en llengua catalana. ♦

JOAN FERRER

Identitats vulnerables

Francesc Torralba, *Identitats vulnerables. Estratègies contra l'homogeneïtzació*, Tàndem Edicions, València 2004.

L'aportació del Dr. Torralba, *Identitats vulnerables*, és una assistència reflexiva i pràctica, que afavoreix l'aprofundiment precís per a entendre amb equanimitat els avatars de les col·lectivitats humanes en el món actual, que tendeix, sense vergonya, vers l'homogeneïtzació.

Hi ha identitats febles que es veuen afectades per aquest fenomen; al seu costat o al davant, existeixen les identitats fortes, no perdurables tanmateix perpètuament, com la història s'ha encarregat de demostrar.

Al llarg del llibre hi ha vigent el principi de desmarcar-se de la paròdia, fruit d'un judici *a priori*, que fàcilment es divulga sobre la qüestió i que ajuda poc a situar la realitat tal com és. S'hi denuncia el maniqueïsm, analitzant a la menuda els peròs i els contres dels estats opressors i les vies errades que emprenen des de la supremacia del seu poder. S'hi alerta també contra l'actitud de l'acció-reacció, no gens profitosa per als pobles oprimits. S'hi valora el ressentiment col·lectiu com un emmetzinament de l'esperit, que pot condicionar el judici valoratiu imparcial. I s'hi indica, així mateix, que hi ha altres formes de reaccionar contra l'opressió i l'imperialisme. Només la veritat objectiva serà la base essencial sobre la qual serà possible la reconciliació.

Els capítols que tracten dels drets de les persones i dels drets dels pobles constitueixen un verita-

ble manual per a aquells intel·lectuals o polítics que qüestionen els drets col·lectius, i igualment per a aquells que els defensen, si és que aquests darrers volen disposar d'un fonament reconegut i sòlid per a llurs reivindicacions. I la informació sobre aquest aspecte es concreta quan, en un apartat específic, es parla de les identitats vulnerables a Europa i es fa una aprofundida referència als Països Catalans.

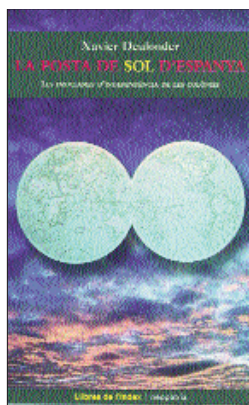
Lluny d'oferir tan sols una consideració entorn de la situació actual sobre la problemàtica planetària que presenta l'homogeneïtzació, l'autor dedica gairebé la meitat del llibre a assenyalar els camins que a parer seu cal emprendre per a superar aquest fenomen absorbent. El contingut d'aquest apartat esdevé un valor que cal agrair especialment. La unitat d'acció, la superació del victimitisme, el rebuig del maniqueïsm, l'alerta sobre l'efecte negatiu per a la col·lectivitat oprimida que poden causar l'hermetisme i la xenofòbia, són premisses necessàries i imprescindibles per a actuar amb coherència en defensa de la pròpia identitat. I hi afegeix, encara, una invitació a les col·lectivitats afectades perquè es facin presents al món en el *gran aparador virtual*, instrument excepcionalment eficaç per a afirmar el coneixement i les raons de voler ser de les realitats oprimides i de les causes que provoquen llur actitud defensiva.

Ja en la darrera part del llibre, el nostre filòsof fa una reflexió sobre el poder del feble i la feblesa del poderós, fent esment dels lucuos successos de l'11S, de les guerres del Golf i de l'Iraq. La fortalesa del feble rau en la tenacitat, en la constància, en la capacitat de resistir en les contrarietats. I aquesta fortalesa s'adquireix mitjançant la relació i l'obertura i establint vincles amb aquells que es troben en la mateixa situació.

Davant el procés d'homogeneïtzació no són vàlides ni la indiferència ni la lluita violenta. S'ha d'apostar per la defensa pacífica dels drets dels pobles oprimits –les identitats vulnerables o vulnerades– per mitjà de l'educació, de la pressió mediàtica i de la lluita de la societat civil i de noves formes que denunciïn la pretesa fortalesa de la identitat hegemònica. ♦

JOAQUIM ARENAS I SAMPERA

La posta de sol d'Espanya

Xavier Deulonder, *La posta de sol d'Espanya*, Llibres de l'Índex, Barcelona 2005.

Considerem molt encertada l'edició d'aquest llibre que recull les proclames i declaracions d'independència que han realitzat les antigues colònies espanyoles a mesura que han anat trobant el camí de l'emancipació nacional. Xavier Deulonder rebutja el discurs dels espanyolistes que encara avui presenta Espanya com una realitat immutable en el temps, en un exercici d'anacronisme que, fins i tot, els fa aplicar les actuals fronteres de l'Estat espanyol a èpoques anteriors, fent, per exemple, del regne visigot un precedent d'Espanya, malgrat que ocupava els territoris de Lusitània (aproximadament Portugal) i Septimània (Rosselló, Carcassona, Narbona, Nimes, etc.), i que els visigots mai no arribaren a dominar ni les Balears ni les Canàries.

Però tot sembla bo per a justificar la unitat d'Espanya. És especialment interessant el cas de Portugal i les precisions que durant un temps els portuguesos volien estar units amb Espanya però deixant ben clara l'hegemonia de Lisboa. Ens sembla molt oportuna la ucrònia (especulació històrica sobre allò que hauria pogut ser però que no fou)

que escriu l'autor amb els arguments que utilitzarien avui els espanyolistes per a justificar l'espanyolitat de Portugal si en el seu moment no s'hagués independitzat d'Espanya.

També subratllem allò que l'article primer de la Constitució de Cadis de 1812 defineix com a nació espanyola: «*la reunió de todos los españoles de ambos hemisferios*», fent una llista detallada, impressionant, de territoris, la qual incloua evidentment bona part d'Amèrica, de Puerto Rico o de les illes Filipines.

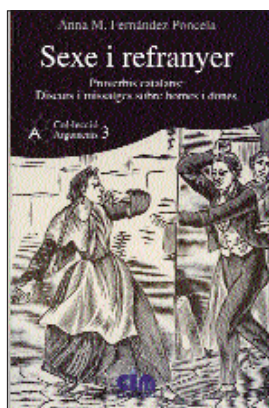
Els qui lluitaven per trencar amb Espanya fan referència, en els colpidors textos que són reproduïts en el llibre, a l'exercici de la sobirania nacional, als drets dels pobles a la seva llibertat, al despotisme, a la rapacitat i a la intolerància de l'Administració espanyola. Així, en la declaració d'independència de les Filipines, es condemna la conquesta espanyola com un acte d'imperialisme i d'usurpació de la llibertat d'un poble.

El llibre conté cinc blocs temàtics: 1) les primeres esquerdes de l'imperi, amb els casos dels Països Baixos i Portugal; 2) Amèrica (des de Colòmbia fins a Veneçuela, Argentina o Mèxic i tots els altres estats); 3) Filipines; 4) Àfrica, amb el Marroc, Guinea Equatorial i el maltractat Sàhara. I encara podem gaudir d'un cinquè bloc amb unes completes ressenyes de vint-i-dos dirigents que lluitaren contra Espanya, des de Guillem d'Orange, Pau Claris o Joan de Bragança, fins a Tupac Amaru, Simón Bolívar, José Martí, Francesc Macià o Abd El-Krim.

Es tracta d'un llibre que posa les coses al seu lloc amb objectivitat i que interessarà de bon de veres als afeccionats a la història, als qui tracten la realitat sociolingüística i als qui es dediquen a les identitats nacionals. ♦

JORDI SOLÉ I CAMARDONS

**Sexe i refranyer.
Proverbis catalans**

Anna M. Fernández Poncela, **Sexe i refranyer. Proverbis catalans: Discurs i missatges sobre homes i dones.** CIM Edicions. Col·lecció Arguments. Novembre de 2004.

Per a llegir sobre *certs* temes, cal també una certa predisposició; altrament es perd el temps. La predisposició que ha de tenir el potencial lector d'aquest llibre, *Sexe i refranyer*, es basa, al meu entendre, en tres punts fonamentals: a) cal que aquesta persona tingui unes mínimes inquietuds antropològiques (que és tant com dir que tingui curiositat per entendre l'ésser humà); b) cal que tingui la convicció que conèixer la història és quelcom imprescindible per a entendre el present. I c) –potser, malauradament, el punt més «eliminador» de lectors– cal que sigui conscient que el masclisme encara existeix avui dia.

Sexe i refranyer està escrit, sens dubte, partint d'aquestes premisses. Es tracta d'un assaig breu, amè i distès, sobre com el poble català, mitjançant el seu refranyer (text simbòlic de la cultura tradicional per antonomàsia), ha discriminat, menyspreat i denigrat la dona fins a extrems francament dolorosos. Un menyspreu del qual, inevitablement, tots nosaltres som deutors. Com deia: només entenent el passat es pot comprendre el present. I hi afegeixo ara: només assumint-lo, podem construir el futur.

I bé, justament el que pro-

posa Anna M. Fernández Poncela és entendre aquest passat a través d'un llegat històric que pot arribar a dir molt més que mil manuals d'història junts: el refranyer popular. Un refranyer que, com bé assenyala l'autora, no solament ha servit al llarg dels segles per a plasmar la realitat (masclisme a ultrança), sinó també per a construir aquesta realitat (perpetuar aquest masclisme).

La mula i la dona, el garrot sol fer-la bona, diu la dita. O: *Senyor, deu-me una dona, un cotxe per a passejar-la i un bastó per a apallissar-la*. I és que sí: el refranyer popular català no solament justifica la subordinació femenina, sinó que n'arriba a justificar el maltractament. *Les dones són animals (...), cal domesticar-les i, si s'escau, castigar-les, i això significa directament maltractament físic*, afirma Fernández Poncela. ¿A algú li estranya –amb aquests precedents històrics– que en el segle XXI ens hàgim de llevar dia sí dia també amb una nova notícia de «violència de gènere»?

Però no cal arribar a aquests extrems, que, de tan evidents, són difícilment refutables. I és que el masclisme es manifesta de formes molt més subtils, també. Per què encara avui tantes i tantes noies creuen que és ell qui ha de prendre la iniciativa? Per què cal fer esperar un noi, per a ser (teòricament) respectada? És que el meu cos val més que el seu? És que sóc només un cos? El pes cultural que portem al damunt és molt feixuc: *La donzella recatada serà molt bona casada, La dona, casada o monja, La dona només ha de manar a la cuina, Pel que la dona parlarà, millor li estarà el callar...* En definitiva: *La dona com un xai i l'home com un brau*. Sobre les paraules.

Llegir *Sexe i refranyer* és dur. Però és que (salvant les distàncies) també és dur llegir *Els catalans als camps nazis* de Montserrat Roig, per exemple. I tanmateix cal fer-ho. Cal saber les injustícies, les barbaritats del passat, per a no repetir-les mai més. Per a entendre'ns. Per a avançar. ♦

SANDRA BALAGUER

Usos lingüístics a Catalunya 2003

J. Torres (coord.), F.X. Vila i Moreno, A. Fabà, V. Bretxa i Riera, **Usos lingüístics a Catalunya 2003**,

Publicacions de l'institut de Sociolingüística Catalana, Generalitat de Catalunya. Departament de Presidència. Secretaria de Política Lingüística, Barcelona 2005.

Tenim a les mans la primera radiografia oficial sobre la realitat sociolingüística; i no sols oficial, sinó completa: és l'enquesta més ambiciosa que mai s'hagi realitzat a Catalunya, i ho és pel desplegament de mitjans (més de 7.000 enquestes de vora vint minuts no és cosa fàcil) i per tots els punts d'anàlisi, *grosso modo*: coneixement lingüístic, llengua inicial i d'identificació, l'ús familiar i la transmissió, els de fora de casa, dels mitjans de comunicació i les preferències. Una eina per a poder avançar en la descripció i explicació dels comportaments lingüístics. I amb aquestes dades, cosa important, poder fer la planificació.

Hem de celebrar, doncs, la publicació d'una iniciativa que té voluntat continuadora de periodicitat quadriennal. Hem d'aplaudir que, tot i que la publicació és estrictament de dades del Principat, les enquestes s'han realitzat també a la Franja, a les Illes, a la Catalunya del Nord, a Andorra i a l'Alguer. Dol, però, l'exclusió del País Valencià i alhora sap greu també que no hagi pogut sortir, doncs, al carrer una pu-

blicació íntegra. Hem d'ementar també, com a problema de mètode, el fet de no poder comptar amb les dades de la nova immigració que encara està poc establerta. Una població infrarepresentada en aquesta enquesta (realitzada només amb números de telèfon fix) però d'importància cabdal per a un futur proper.

Es tracta d'una publicació extensa, de més de 300 pàgines de format gran, però molt àgil d'usar gràcies a l'ordenació per capítols. Amb tot, per als profans resulta de lectura poc amena (tampoc ho pretén ser) per la quantitat de dades, cosa que ja se sap que passa en emprar mètodes quantitius. Tanmateix, hem de dir que cada apartat acaba amb unes conclusions molt més digerible.

Crida l'atenció, fent-ne la lectura, una sentència que assevera que el català gaudeix d'una salut peculiar. Si es vol, aquesta podria ser la conclusió. Però la peculiaritat també pot tenir raons. En el terreny de les dades, és evident que en trobarem de positives, i just al costat, n'hi haurà altres que ens desanimaran. Però, més enllà de les dades, hi hem de buscar les raons de tot plegat.

Una de les grans virtuts d'aquesta publicació és la triangulació de dades. La creació de variants, ja conegudes i usades, o bé creades pels autors, la qual cosa fa que es puguin creuar els resultats fins a tres «temàtiques». Aquesta contraposició de dades dóna, per un costat, fiabilitat al mètode, i per un altre, una ajuda per a entreveure les raons profundes per a uns usos lingüístics sovint contradictoris. Per últim, pot facilitar, també, trencar motlles i clics preestablerts.

Amb tot el que ja se sap, doncs, només cal esperar que el mateix departament que ha encarregat l'estudi, en tregui partit i faci una política lingüística adequada per als problemes que viu ara mateix la nostra llengua. Ens cal una actuació decidida i ferma per a capgirar algunes dades que poden ser preocupants. ♦

MONTSERRAT BADIA I CAPDEVILA

Vocabulari del pagès

Miquel Pont, **Vocabulari del pagès**, Proa, Barcelona 2005.

Miquel Pont, nascut a Cervera l'any 1936, pagès de tota la vida, coneix a la perfecció el seu ofici i, d'ençà de la seva jubilació, es dedica a recuperar-ne tots els aspectes que es van perdent: perquè els bous i l'arada han donat pas als tractors d'última tecnologia i perquè molts dels camps que abans eren fèrtils i conreats per pagesos, avui han donat pas a zones industrials que no tenen res a veure amb aquella antiga situació.

Si anteriorment ja havia escrit *Les feines de la vella pagesia* (Proa, 2000) i *Calendari dels vells oficis* (Proa, 2002), ara amb *Vocabulari del pagès* ens ofereix una aproximació a un vocabulari amb un gran valor identitari com és el de la pagesia de mitjan segle XX, en concret, la pròpia de la Segarra. I així deixa constància d'una cultura popular que, tot i ésser fonamental en el progrés de Catalunya, els nous temps estan fent desaparèixer; d'aquí la importància de l'obra, perquè recull els signes més nostrats d'una època que altrament perdríem i, amb el temps, ens seria difícil de recuperar i conèixer.

El vocabulari és prou extens (més de 700 entrades) i inclou verbs, eines, animals,

vegetals, espais... De vegades, l'expressió popular ha utilitzat, per a referir-s'hi, mots o girs lingüístics determinats i específics de cada zona, cas en el qual Miquel Pont ens dóna la seva variant –tant en relació a l'entrada com en el cos de la definició–. Es tracta d'una zona geogràfica i dialectal (la del nord-occidental) més general o més concreta, segons cada cas tractat; per això, per tal de fer més fàcil la localització de determinades expressions les ubica dins una paraula mare (per exemple, dins de *boll* hi trobem *treure el boll de la dolça*; dins de *garba*, *fer garbes*; etc.). Albert Turull i Maite Puig en fan una extensa anàlisi a l'inici del llibre; una anàlisi que, a més, inclou l'estudi, sobretot formatiu (tenint en compte el procés històric i evolutiu), de quatre paraules d'aquest vocabulari (*ruella*, *aubarques*, *esbogotar* i *estabenera*) per mostrar-nos-en la riquesa.

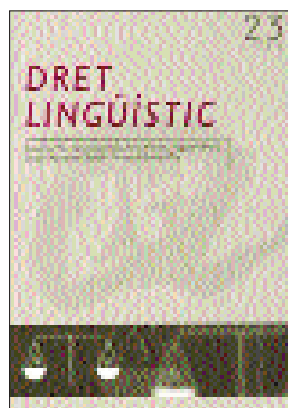
Tan important com el significat de les paraules o expressions és la imatge que generalment l'acompanya, sovint una fotografia –tot i que, de vegades, també es recorri a dibuixos– en general en blanc i negre, la qual cosa –en alguns casos– en dificulta la percepció; per això, en les pàgines centrals del vocabulari trobem reproduïdes a tot color algunes d'aquestes imatges, en aquest cas, ordenades temàticament i no alfabèticament.

Per acabar de completar el llibre, en l'annex hi trobem una taula de superfícies i una altra de longituds en les quals hi ha una equivalència detallada dels diferents termes que es poden utilitzar en aquests àmbits, la qual cosa ens permet d'entendre fàcilment la diferència i la proximitat o no entre uns i altres.

Aquest és, per tant, un autèntic treball de camp, que ens forneix un bon coneixement de la realitat pagesa de fa mig segle duta a Cervera. ♦

AGNÈS TODA I BONET

Dret lingüístic

Jaume Vernet *et al.*, **Dret lingüístic**, Cossetània, Valls 2003.

Cal celebrar l'aparició d'aquest treball, dirigit per Jaume Vernet (professor de la Universitat Rovira i Virgili, de Tarragona) i coelaborada per Eva Pons, Agustí Pou, Joan Ramon Solé i Anna Maria Pla.

És un llibre que detalla sistemàticament els diversos aspectes relatius al dret lingüístic. Per tant, es tracta d'una obra fonamental per a qui vulgui desenvolupar accions de política lingüística, les quals, indefugiblement, s'han de fer dins el marc legal vigent.

El llibre s'estructura en dotze capítols, agrupats en dos tipus: els que fan reflexions i ofereixen dades sobre la concepció teòrica del dret lingüístic, i els que donen compte del marc legal vigent. Els capítols 1 i 6 són els del primer grup: el primer explica què és el dret lingüístic i en quins principis es basa, i el segon dóna compte de les potencialitats i els límits de conceptes com drets lingüístics, drets col·lectius, deures lingüístics, etc. Els altres capítols se centren en diversos àmbits en què es pot regular la presència de la llengua, com l'ensenyament, els mitjans de comunicació, la funció pública, la projecció exterior, etc. Un d'aquests capítols (el 3) fa referència al marc legal

establert per constitucions, estatuts d'autonomia, etc.

El treball té, a més, dos annexos: l'un amb normes legals (lleis, decrets, estatuts, constitucions, etc.) i l'altre amb jurisprudència, és a dir, sentències d'organismes com el Tribunal Constitucional relatives a la llengua. Cal subratllar la importància d'aquest segon annex: tothom té assumit que el marc legal l'estableixen les normes, com ara lleis o reglaments; però la jurisprudència és una eina complementària, d'interpretació i aplicació de normes, que també s'ha de tenir en compte a l'hora de fer política lingüística. Pensem, per exemple, en la sentència del Tribunal Constitucional de 1997 i diverses sentències del Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana dels anys 2004 i 2005 en què s'avalua la unitat de la llengua. És sols un exemple, però n'hi ha més d'interessants, com la sentència que declara viable l'obligació d'exigir el coneixement de català a qui opti a una plaça de funcionari a la Generalitat de Catalunya.

Des del punt de vista pràctic, hem d'esmentar dos elements de l'obra que li donen encara més rellevància. En primer lloc, el fet que s'ha aplegat, en un sol volum, tot allò que fa referència a la legislació lingüística, de manera que se'n facilita la consulta. I en segon lloc, el fet que es tracta d'una posada al dia. La legislació és canviant i qualsevol recull legislatiu amb més de deu anys ja és obsolet (per exemple, es va canviar la Llei de normalització lingüística de 1983 per la Llei de política lingüística de 1998; han sortit les sentències dels tribunals esmentades adés relatives a la unitat de la llengua; i el Parlament de Catalunya ha aprovat una reforma de l'Estatut d'Autonomia que preveu d'obligar al coneixement de català a tothom qui visqui a Catalunya). Per tot plegat, cal celebrar l'aparició d'aquest llibre. ♦

XAVIER RULL

Setmana Santa 2006

VIAJES EN CATALA

26 anys organitzant
viatges a l'Alguer

CLUB CATALÀ DE VIATGES

Tastar Chateldon es descobrir el Penedès

LA SARDENYA CATALANA

Visitant: L'Alguer, Oristany, Vila d'Esglésies,
\Càller, Sanluri

Del 13 al 17 d'abril (4 nits)

Vols directes des de Barcelona (exclusius)

Preu, tot inclòs: 790,00 euros

Grup mínim de 25 participants

ESTADA A L'ALGUER AMB VISITES I EXCURSIONS

Visitant: L'Alguer, N. Santu Antine, Bosa,
\Grutes de Neptú, Castellsardo

Del 13 al 17 d'abril (4 nits)

Vols directes des de Barcelona (exclusius)

Preu, tot inclòs: • 695,00 euros (Hotel 3 estrelles)

• 760,00 euros (Hotel 4 estrelles)

LA SICÍLIA ORIENTAL

Visitant: Catània, Volcà Etna, Aci Castello, Mesina,
\Taormina, Piazza Armerina, Enna, Siracusa

Del 13 al 17 d'abril (4 nits)

Vols directes des de Barcelona

Preu, tot inclòs: 785,00 euros

Grup mínim de 25 i màxim de 30 persones

LA NÀPOLS D'ALFONS EL MAGNÀNIM

Visitant: Nàpols, Pompeia, Golf de Nàpols, Capri

Del 13 al 17 d'abril (4 nits)

Vols via Roma des de Barcelona

Preu, tot inclòs: 890,00 euros

Grup mínim de 20 i màxim de 25 participants

LA PROVENÇA MEDIEVAL

Visitant: Nimes, Montpeller, Aigües Mortes, Les Santes,
Maries del Mar, Sant Guilhem les Desert

Del 14 al 17 d'abril (3 nits)

Autocar sortida des de Barcelona

Preu, tot inclòs: 569,00 euros

Grup mínim de 30 i màxim de 45 participants

Descompte especial per als subscriptors de *Llengua Nacional*, *Diari Avui* i socis de l'Òmnium Cultural i un acompanyant (presentant el carnet)

**Demani els programes detallats
exclusivament a:**

C. Indústria, 34
08025 BARCELONA
Tel. 93 / 458 55 56
Correu electrònic:
informacio@clubcatalade-
viatges.com

Com tu, volem un país més modern i segur

Per això, en dos anys, ja hem reformat 1.500 quilòmetres de carreteres i tenim en marxa l'eix Vic-Ripoll, l'eix Maçanet - Platja d'Arn, l'eix Vilanova i la Geltrú - Manresa i l'eix Reus-Alcerver i Palamós-Palaferrer. I només és el principi. Perquè, ben aviat, desdoblarem l'eix Transversal. Ampliarem i millorarem la xarxa de metro i ferrocarril. Invertirem més en tecnologia, en seguretat, en recerca i en millors comunicacions. Com tu, volem un país de primera línia.

Generalitat de Catalunya